

DİN-DEVLET İLİŞKİSİ AÇISINDAN MENZİL CEMAATİ ÖRNEĞİ

Ali Rıza KILIÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Rahman DAĞ

**Adıyaman
Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**

Aralık, 2017

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Yrd. Doç. Dr. Rahman DAĞ danışmanlığında, Ali Rıza KILIÇ tarafından hazırlanan “Din-Devlet İlişkisi Açısından Menzil Cemaati Örneği” başlıklı çalışma 05 /12 /2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri

Üyesi

: İmza:

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Tunc

A. R. KILIÇ

Jüri

Üyesi

: İmza:

Yrd. Doç. Dr. Rahman DAĞ

R. DAĞ

Jüri

Üyesi

: İmza:

Yrd. Doç. Dr. Murat Serik

M. SERİK

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans/Doktora Tezi olarak sunduğum “Din-Devlet İlişkisi Açısından Menzil Cemaati Örneği” başlıklı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

ÖZET

DİN-DEVLET İLİŞKİSİ AÇISINDAN MENZİL CEMAATİ ÖRNEĞİ

Ali Rıza KILIÇ

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Aralık 2017

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Rahman DAĞ

Osmanlı Devleti'nden günümüz Türkiye'sine kadar hemen hemen her dönemde siyasi iktidarlar ile dini gruplar arasında karşılıklı çıkarlar doğrultusunda bir etkileşim süregelmiştir. Bazı dönemlerde dini gruplar siyasi otoriteyi etkilerken bazı dönemlerde de siyasi iktidarlar dini grupları kendi menfaatleri doğrultusunda etkilemiştir. Çok partili hayata geçiş ile birlikte Türkiye'deki dini gruplar sosyal alandaki varlığını artırarak özellikle bürokrasi alanında yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Günümüz Türkiye'sine bakıldığında ise bazı dini grupların siyasi iktidarı etkilemeye çalıştığı görülmektedir. Bu çalışmanın odak noktası ise Nakşibendi tarikatının Türkiye'deki dini gruplarından biri olan Menzil Cemaati'nin din-devlet ilişkisi açısından günümüze olan etkilerini incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Menzil Cemaati, Tarikat, Devlet, Dini Gruplar, Türkiye

ABSTRACT

The Case of Menzil Cemaati in term of Religion-Public Relationship

Ali Rıza KILIÇ

Department of Public Administration

Adıyaman University Graduate School of Social Studies

December 2017

Supervisor: Asist. Prof. Rahman DAĞ

From the Ottoman Empire to today's Turkey, there has been an interaction between political powers and religious groups in almost every period in the direction of mutual interests. In some periods religious groups affected the political authority, but in some periods political powers affected the religious groups in their own interests. Along with the multi-party alliance, the religious groups in Turkey started to increase their presence in the social area, especially in the field of bureaucracy. When we look at today's Turkey, it is seen that some religious groups try to influence political power. The focus of this study is to examine the daily impact of the Naqshbandi cult one of the religious groups in Turkey, on the religious-state relationship.

Keywords: Menzil Cemaati, Cult, State, Religious Groups, Turkey

ÖN SÖZ

Bu çalışma, Türkiye’de dini gruplardan biri olan Menzil Cemaati’nin din-devlet ilişkisi çerçevesinde siyaset ile olan ilişkisini incelemektedir. Bu hususta ilk olarak tasavvufun doğuşu, tarikatların kurumsallaşması ve devletin varlık nedeni ve görevlerinin neler olduğu konusu ele alınmış, daha sonra ise Menzil Cemaati’nin ortaya çıkışı, Türkiye’deki etkileri ve faaliyette olduğu Menzil köyü ile diğer çevre köylerinin altyapı-üstyapı gelişmişlik düzeyi incelenmiştir. Son olarak ise Menzil Cemaati’nin siyaset ile ilişkisi din-devlet ilişkileri açısından ele alınmıştır. Çalışmanın yapıldığı zaman dilimi içerisinde genel olarak konuyla ilgili yazılmış kaynaklardan, haber sitelerinden, konuya yönelik yayınlanmış makalelerden, gazete ve dergilerden faydalanmaya çalışılmıştır.

Öncelikle çalışmanın başlangıç aşamasında tez konusunu seçerken isteklerimi göz önünde bulundurup bana yardımcı olan ve sonuca kadar gerekli destek ve yardımlarda bulunan tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Rahman DAĞ’a teşekkürlerimi sunarım. Bu zorlu tez sürecinde benden desteğini bir an için bile esirgemeyen kardeşim Ayşe KILIÇ ve değerli arkadaşım Aysun DEMİREL’e, tüm eğitim hayatım boyunca bana maddi ve manevi desteklerini eksik etmeyen, her zaman yanımda olan ve bu hayattaki en büyük şansım olan aileme sonsuz teşekkürler.

Adıyaman-2017

Ali Rıza KILIÇ

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	i
TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖN SÖZ.....	v
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	viii
GİRİŞ.....	1
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: TASAVVUF VE DEVLET.....	2
1.1. TASAVVUF.....	2
1.1.1. Tasavvuf ve Tarikat İlişkisi.....	4
1.1.2. İslami Bir İlim Olarak Tasavvufun Doğuşu.....	5
1.1.2.1. Zühd Dönemi.....	5
1.1.2.2. Tasavvuf Dönemi.....	6
1.1.2.3. Tarikat Dönemi.....	6
1.1.3. Tarikatların Kurumsallaşma Süreci.....	7
1.1.4. Osmanlı'dan Türkiye'ye Miras Kalan Tarikatlar.....	8
1.1.5. Nakşibendi Tarikatı'nın Türkiye'de Etkili Olan Kolları.....	10
1.1.5.1. Erenköy Cemaati.....	10
1.1.5.2. İskenderpaşa Cemaati.....	11
1.1.5.3. İsmailağa Cemaati.....	13
1.1.5.4. Menzil Cemaati.....	13
1.2. DEVLET.....	16
1.2.1. Devletin Görevleri.....	27
1.2.2. Din-Devlet İlişkisi.....	32
1.2.3. Türkiye'de Din-Devlet İlişkisi Açısından Siyasal İslam.....	39
1.3. METODOLOJİ.....	45

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MENZİL (DURAK) KÖYÜ: ANTROPOLOJİK BİR YAKLAŞIM	49
1.1. Sekiz Şart Talimatı.....	57

1.2. Vird.....	57
1.3. Hatme-i Hacegan.....	57
İKİNCİ BÖLÜM	
2. KÖY PROFİLLERİNİN DİN-DEVLET İLİŞKİLERİ AÇISINDAN	
KARŞILAŞTIRILMASI.....	58
2.1. Köy Profillerinin Çıkarılması.....	58
2.2. Köy Profili İle Menzil Köyü Karşılaştırılması.....	62
2.3. Köy Profili Üzerinden Menzil Cemaati'nin Din-Devlet İlişkisi Açısından İncelenmesi.....	68
2.3.1. Devletin Vatandaşlara Hizmet Götürmesi.....	69
2.3.2. Siyasi Partilerin Çıkarıcı Tutumları.....	71
2.3.3. Menzil Cemaati'nin Çıkarıcı Tutumu.....	74
SONUÇ.....	76
KAYNAKÇA.....	81
EKLER.....	91
Ek-1: Mülakat Çalışması	91
Ek-2: Rıza Formu.....	92
EK-3: Tezin Amacı ve Yöntemi.....	93
EK-4: Köylerin Kalkınmışlık Düzeyi İle İlgili Sorular.....	94
Ek-5: Nakşibendi Tarikatı'nın Silsilesi.....	95
Ek-6: Menzil Cemaati'nin Tarihi Silsilesi.....	97
Ek-7: Nakşibendi Tarikatı'nın 11 İlkesi.....	98
ÖZGEÇMİŞ.....	101

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa No
Şekil 1. Büyükbağ Köy Yolu.....	63
Şekil 2. Menzil Köy Yolu.....	63
Şekil 3. Menzil Köyü Hizmet Döner Lokantası.....	64
Şekil 4. Menzil Köyü Hizmet Pastanesi.....	64
Şekil 5. Çardak Köyü Su Deposu.....	65
Şekil 6. Cumhuriyet Köyü İlkokulu.....	65
Şekil 7. Büyükbağ Köyü Ortaokulu.....	66
Şekil 8. Menzil Köyü İlkokulu.....	66
Şekil 9. Menzil Köyü Ortaokulu.....	67
Şekil 10. Göçeri Köyü Devlet Hastanesi.....	67

GİRİŞ

Bu çalışmanın ana konusu Nakşibendi tarikatının Türkiye’deki kollarından biri olan Menzil Cemaati’nin din-devlet ilişkisi bağlamında incelenmesidir. Türkiye’nin sosyo-politik gerçeklerinden biri olan tarikatlar incelediğinde, kendi varlıklarını hemen hemen her dönemde hissettiren ve günümüz modern yapılar içerisinde faaliyetlerini sürdüren tarihi bir geçmişe sahip kurumlar olarak görülmektedir. İslam medeniyetinin ortaya çıkışından sonra İslami ilimlerden birisi olan tasavvuf, ilgilendiği alanın öneminden dolayı tarikat olarak adlandırılan yapıları beraberinde getirmiştir. Mustafa Kara’ya göre bu yapılar, kavramların işlevselliği ve sürekliliğinden ötürü tarihsel süreç içerisinde zamandan ve mekandan bağımsız olarak ortaya çıkmışlardır.¹

İnsan hayatının hemen hemen her safhasında yer alan ve kendi düşüncelerini dile getiren tarikatları anlayabilmek için ilk ortaya çıktıkları andan başlayarak günümüze kadar gelen tarihlerine bakmak yararlı olacaktır. Uzun bir tarihi geçmişe sahip olan Nakşibendi’ler Türkiye’de geniş bir kitleye sahip olmakla birlikte özellikle de Cumhuriyet döneminden günümüze kadar gelen süreçte yaygın dini örgüt olarak kabul edilmektedir. Nitekim Kemal Karpat’ın “İslam’ın Siyasallaşması” adlı eserinde “Bugün Türkiye’de Nakşibendi tarikatına bağlı 8 ila 10 milyon arasında sempatizan bulunmaktadır. İrili ufaklı pek çok dini grup Nakşibendi kökenlidir.” diyerek Nakşibendi tarikatının ne kadar yaygın bir dini örgüt olduğunu belirtmektedir.² Menzil Cemaati ise Nakşibendi tarikatına bağlı olup, son yıllarda Türkiye’de varlığını hissettiren dini gruplardandır. Türkiye tarihi içerisinde tasavvufi hareketlerden birisi olan Nakşibendi tarikatı, Mevlana Halid Bağdadi’den sonra kendi içerisinde pek çok muhtelif kollara ayrılmıştır.

Çalışmanın ana konusu Menzil Cemaati olmakla birlikte, tasavvufun doğuşu, Nakşibendi tarikatının ortaya çıkışı ve tarikata bağlı diğer Nakşi gruplarının neler olduğuna da değinilecektir. Tasavvuf, oldukça geniş bir alan olmasından dolayı

¹Mustafa Kara, *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergah Yayınları, İstanbul 2013, s. 66-67.

²Kemal H. Karpat, *İslam’ın Siyasallaşması*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s. 196-197.

konumuzla ilgili olarak ortodoks tasavvuf³ olarak da bilinen Sünni tasavvuf boyutu ele alınacaktır.

Çalışmanın temel konusundan biri de devlet kavramının ne olduğu ve devletin görevlerinin neler olduğu oluşturmaktadır. Toplumsal bir varlık olan insanlar, kendi yaşamlarını sürdürebilmek ve gereksinim duyduğu zorunlu ihtiyaçlarını karşılayabilmek için bir topluluk veya cemiyette varlığını sürdürmek zorundadır. Yaratılışları gereği toplumsal bir varlık olan insanlar, zaman içerisinde kendi can ve mal güvenliklerini sağlayabilmek için bir araya gelerek devleti meydana getirmişlerdir. Toplumsal bir varlık olarak bir arada yaşamak zorunda olan insanların bir araya gelerek oluşturduğu toplumsal düzenin devamlılığı için devletin hem toplumsal düzene karşı hem de bireylere karşı bazı görevleri bulunmaktadır. Bu hususta ise bazı düşünürlerin görüşleri doğrultusunda devletin varlık nedeni ve devletin görevlerinin neler olduğu incelenmeye çalışılacaktır. Daha sonra ise din-devlet ilişkisi açısından Menzil Cemaati analiz edilmeye çalışılacaktır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: TASAVVUF VE DEVLET

1.1. TASAVVUF

“Tasavvuf nedir?” sorusu tek başına herhangi bir anlam içermez. Dolayısıyla soruyu soran kişinin cevabı kimden almak istediğine bağlı olarak farklılık gösterecektir. Öncelikle bu soruya cevap bulmak için tasavvufu kendisine yol olarak seçen kimselere sormak gereklidir. Zahid, arif, sufi gibi isimlerle bilinen bu şahısların bu soruya her biri farklı bir tanım yapmaktadır. İkinci olarak tasavvuf konusunda pek çok akademik çalışma yapan oryantalist gruplar sayılabilir.⁴ Avrupalıların tasavvuf ile tanışması 8. yüzyılda edebiyatta kendisini göstermiştir. Bu dönemin önemli kadın sufisi olan Rabiâtü’l Adeviye Avrupa edebiyatında yer alan ilk kişi olarak

³Ortodoks Tasavvuf, Kendisini merkezi din anlayışıyla geniş bir kitle tarafından kabul gören, dinin temsilcisi olarak kabul eden ve bu öğretinin diğer kabul görülen inançların temsilcisi olduğunu savunan bir görüş biçimidir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Gürsoy Akça ve Anzavur Demirpolat, “Heterodoxy-Orthodoxy Tartışmaları ve Türk Fütüvvet Teşkilatı (Ahilik)”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 10, (2003), ss. 203-214.; Şinasi Gündüz, “Dinlerde Ayrılık ve Çatışma: Ortodoksi-Heresi Kavgası”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 9, (2004), ss. 1-19.

⁴Kelime anlamı doğubilimci olan Oryantalizm, Müslüman doğu medeniyetlerinin din, dil, kültür ve edebiyatı içine alacak şekilde İslam toplumları hakkında batılıların sistematik olarak bilgi sahibi olmasını sağlayan bir düşünce akımıdır. Daha geniş bilgi için bkz. Talip Özdeş, “Oryantalizmin İslam dünyasına Bakışı ve Türkiye”, *Stratejik Düşünce Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 17, (Nisan 2011), ss. 62-67. Meryem Köse ve Meryem Küçük, “Oryantalizm ve “Öteki” Algısı”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, (2015), ss. 107-127.; Ali Şükrü Çoruk, “Oryantalizm Üzerine Notlar”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 2, (Aralık 2007), ss. 193-204.

bilinmektedir.⁵ Daha sonra oryantalistler tasavvufun ne anlama geldiğini öğrenmek adına çok sayıda araştırmalar yapmış ve önemli eserler ortaya çıkarmışlardır. Bu akademisyenlerin tasavvuf ile ilgili çalışmaları bazı dönemlerde artmış bazı dönemlerde azalmış olmasına rağmen sürekli olarak bir ilgi var olmuştur. Tasavvufun ne olduğu ile ilgili kafa yoran bir diğer grup ise ilahiyatçılar ve tasavvuf dışındaki din alimleri sayılabilir.

Tasavvufu öğrenmek için işin ehli ve erbabı olan sufiler tarafından yapılan tanımlamalara bakmak daha rasyonel bir hareket olacaktır. Bazı sufiler tasavvufu edep ile bazıları dünyevi olan fuzuli işlerin terk edilmesi ile bazıları da tek olan yüce Allah'a boyun eğmek ve sanki onu görüyormuş gibi ibadet etmek ile açıklamaya çalışmışlardır. İlk sufilerden günümüze kadar pek çok tasavvuf tanımı yapılmıştır. İlk dönem sufilerden olan Cüneyd Bağdadi'ye göre tasavvuf, "hakk'ın sendeki seni öldürmesi ve kendisi ile yaşatmasıdır." tasavvuf nefsin geçici istek ve arzularına göre değil, ilahi iradeye göre hak ile baki yaşamaktır.⁶ Şibli'ye göre "tasavvuf, Allah'ın huzurunda bulunmaktır." yani kişinin Allah'ın gözetimi ve denetimi altında olduğunun farkında olması ve kulun Allah'ı görmeden ona ibadet etmesi şeklinde bir tanımlama yapmaktadır.⁷ Maruf Kerhi'ye göre ise "Tasavvuf, hakikatleri almak ve insanların elinde bulunan şeye göz dikmemektir." tasavvuf, ilahi ve ahlaki esaslara uygun biçimde varlığını devam ettirmektir.⁸

Eski diyanet işleri başkanı olan ilahiyatçı Süleyman Ateş ise tasavvufu "Bu mutasavvıflar zühd ve rızada son hadde varmışlardı ancak, sonraki çağlarda ortaya çıkacak cür'etli nazariyelerden uzak idiler." şeklinde tanımlayarak ilk dönemki sufiler ile sonraki gelenler arasında bir farklılık olduğunu ifade ederek daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan teorilere ihtiyatkâr yaklaşmaktadır.⁹ Öztürk ise tasavvufa dair bir tanımlama yerine tasavvufun özü itibarıyla ortaya çıkışına ilişkin "İnsanlar ruhu itibarıyla Allah'tan ayrılmıştır, bu ayrılık bizim bilmediğimiz bir zamanda olmuştur. Mutlak iyi ve güzel olan yüce Allah'tır. Oysaki Allah'tan ayrılmış olan

⁵Annemarie Schimmel, *İslamın Mistik Boyutları*, (çev. Ergün Kocabıyık), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2001, s. 24.

⁶Azmi Bilgin, "Tasavvuf ve Tekke Edebiyatı", *İlmi Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, Cilt: 1, Sayı: 1, (2014), s. 61-82.

⁷Mustafa Kara, *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergah Yayınları, İstanbul 2013, s. 18.

⁸Kara a.g.e., s. 19.

⁹Süleyman Ateş, *İşari Tefsir Okulu*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1974, s. 17-18.

bizler, madde adı verilen noksanlıkla iç içeyiz ve bu eksikliklerimizin nedeni ise Allah'tan ayrı olmamızdan kaynaklanmaktadır.” şeklinde bir tespit yapmaktadır.¹⁰

Oryantalist araştırmacılara göre tasavvuf, İslam'a özgü olan mistisizmin adı olarak tanıtılmaktadır. Bu hususta John Renard A'dan Z'ye adlı eserinde tasavvufu “İslam'i mistik bir gelenek ve onun müesseseleri”¹¹ şeklinde ifade ederken, Eric Geoffroy ise İslam mistisizmini kullanmanın doğru olamayacağını ifade ederek tasavvufu, İslam'ın ezoterik¹² ve egzoterik¹³ terimlerinin aralarının bulunmaya çalışıldığı manevi bir arayış ve ebedi bir bilgeliğin görünümü olarak tanımlamaktadır.¹⁴ William Chittick ise tasavvufun, mistisizm, spiritüalizm ve ezoterizm gibi terimlerle aynı anlama geldiğini söylemenin yanlış bir tanımlama olacağını, aksine bu terimlerin tasavvufu anlamak ve ona ulaşmak için birer araç olduğunu belirtmektedir. Ona göre sufi kelimesinin kökeni Arapçada bile çeşitli anlamlara gelmektedir dolayısıyla tek bir tanımlama yapmanın çok zor olacağını, bunun yerine içeriğe yoğunlaşmanın daha doğru olacağını belirtmektedir.¹⁵ Sonuç olarak bakıldığında ise tasavvufun kabul gören tek bir tanımını yapmak oldukça güçtür.

1.1.1 Tasavvuf ve Tarikat İlişkisi

Türkiye'nin sosyo-politik gerçeklerinden biri olan tarikatlar incelediğinde kendi varlıklarını her dönem devam ettiren, günümüzde modern yapılar içerisinde faaliyetlerini sürdüren büyük bir geçmişe sahip kurumlar olduğu görülmektedir. Tasavvuf ve tarikat arasındaki ilişki göz önüne alındığında her ne kadar birbirleriyle özdeşleştirilen kavramlar olarak nitelendirilse de aslında tarihsel olarak ele alındığında tasavvufun tarikatlardan çok önce var olan İslami bir ilim alanı olduğunu,

¹⁰Yaşar Nuri Öztürk, *Tarih Boyunca Tasavvufi Düşünce*, Sümer Matbaası, İstanbul 1974, s. 23-24.

¹¹Utku Aybudak, *Nakşibendiliğin Politik Evrimi ve İskenderpaşa Cemaati*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014, s. 5.

¹²Hakikatin yalnızca bazı kişilere açıklanmasını öngören dolayısıyla herkese açıklanmayan ya da açıklanması istenmeyen doktrine denir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cihangir Gener, *Ezoterik-Batıni Doktrinler Tarihi*, Beyaz Yayınları, İstanbul 2014.; Leo Strauss, “On a Forgotten kind of Writing”, *Chicago Review*, Vol: 8, No: 1, (Kış-İlkbahar 1954), ss. 64-75.

¹³Hakikatin herkes tarafından bilinmesi, halka hitap eden dışa açık bilgi anlamına gelmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Sertan Beşer, “Ana Hatlarıyla Leo Strauss Açısından Ezoterik Yazım Tarzı ve İslam Filozoflarıyla İlişkisi”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 2, (Aralık 2015), ss. 195-204.

¹⁴Utku Aybudak, *Nakşibendiliğin Politik Evrimi ve İskenderpaşa Cemaati*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014, s. 5.

¹⁵Chittick, William C. *Sufism A Beginners Guide*, Oneworld Publication, Oxford 2000, s. 1-10.

tarikatların ise tasavvufî düşüncenin, anlayışın ve terbiyesinin anlatıldığı ve uygulandığı yerler olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. Öncelikle tasavvuf ve tarikatın özdeş olmayan ancak birbirleriyle ilişkili olan iki farklı kavram olduğunu ifade etmek bu yapıyı anlama yolunda atılacak adımlar için daha doğru olacaktır. Nitekim tasavvuf alanında yaptığı önemli çalışmalarıyla bilinen Mustafa Kara konuyla ilgili olarak “Tasavvuf ile tarikatı aynileştirmek mümkün değildir. Zirâ tasavvuf bir sistemdir, bir ilim dalıdır, bir düşünme tarzıdır. Tarikat ise tasavvufun uygulandığı bir mecradır, bir mekteptir, bir ekoldür.” şeklinde ifade etmektedir.¹⁶

1.1.2. İslami Bir İlim Olarak Tasavvufun Doğuşu

İslami bir ilim olan tasavvufun tarihini ve kökenini daha iyi anlayabilmek için öncelikle İslami ilimlerin nasıl ortaya çıktıkları hakkında kısaca bilgi vermek daha yararlı olacaktır. Peygamberin vefatından sonra sahabeler ve sahabelerin dışında İslam ilimlerine yönelen zatlar, İslami ilimlerin her alanıyla ilgilenmenin ve bilgi sahibi olmanın zorluğundan dolayı hadis, tefsir, fıkıh ve siyer gibi bazı alanlara yoğunlaşarak uzmanlaşmaya başlamışlardır. Bu zatlardan bazı kimseler de insanın iç dünyasıyla alakadar olarak batını olarak nitelendirilen alana yönelmişlerdir. Böylelikle bütün bu alanlarda uzmanlaşma neticesinde İslami bir ilim olan tasavvuf ortaya çıkmıştır.¹⁷

Tarih bilimiyle ilgilenenlerin tasavvuf tarihini anlatırken sistemli bir şekilde çeşitli dönemlere ayırdıkları görülmektedir. Literatürde pek çok sınıflandırma olmakla birlikte çalışmada, zühd dönemi, tasavvuf dönemi ve tarikat dönemi şeklinde üçlü bir ayırım dikkate alınarak değinilmeye çalışılacaktır.

1.1.2.1. Zühd Dönemi

Köken itibarıyla Arapça olan zühd kelimesi “dünyaya yüz çevirmek, rağbet etmemek” anlamına gelmektedir. Bu dönemde “halvet”¹⁸, “vera”¹⁹, zahid, aşk ve arif gibi bazı tasavvufî kavramların ilk kez kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Zühd hayatını yaşayabilmek için kişinin neye ihtiyaç duyduğu, nasıl davranması gerektiği sorusu bir ilim olan tasavvufu ortaya çıkarmıştır. İlk başlarda zühd dönemi

¹⁶Mustafa Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, Dergah Yayınları, İstanbul 2010, s. 10.

¹⁷Hasan Kamil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2004, s. 54-65.; <https://archive.org/details/HasanKamilYilmazTasavvufVeTarikatlar>

¹⁸Yalnız kalıp bir köşeye çekilmek anlamına gelen halvet, şeyhin müridini dış dünyadan soyutlayarak karanlık bir yere yerleştirip onunla belirli bir müddet ilgilenmesidir.

¹⁹Yalnızca haram eylemlerden değil, İslami olarak da ufak bir şüphe uyandıracak eylemlerden bile kaçınmak, uzak durmak anlamına gelmektedir.

tasavvufi hayat yaşayanlar için kullanılmaya başlanılıyorken, “irfan” ve “arif” gibi kelimelerin dilde vücut bulmasıyla birlikte yeni bir kademeleştirmeye gidilmek için bu kelimeler kullanılmaya başlamıştır.²⁰ Zühd ve zahid bu hayatta atılan ilk adımı, irfan ve arif ise manevi yolculuğun son safhalarını temsil etmeye başlamıştır.²¹

Tasavvufun erken dönemi olarak da bilinen zühd döneminin ne zaman başlayıp ne zaman bittiği ve tasavvuf dönemine ne zaman geçildiği konusunda kesin bir bilgi olmamakla birlikte Hasan Basri, Cafer Sadık, Veysel Karani, Rabiâtü'l Adeviye gibi büyük zahidlerin bu dönemle anılmasından yola çıkarak miladi 7-8. yüzyıllara tekabül ettiği düşünülmektedir.²²

1.1.2.2. Tasavvuf Dönemi

Zühd döneminden sonra İslami bir ilim olan tasavvufun oluştuğu dönem gelmektedir. Tasavvuf döneminin en belirgin özelliklerinden biri İslam kaynaklarının batını olarak yorumlanmasıdır. Tasavvuf olarak adlandırılan bu dönem bazılarına göre tarikatların ortaya çıkmasına kadar sürmekte, bazılarına göre ise İbn Arabî'nin vahdet-i vücud nazariyesini ortaya çıkarmasına kadar sürmüştür.²³ Zühd hayatı yaşayanlara zahid denilirken bu dönemdeki kişilere ise sufi denilmektedir. Uzun bir dönem boyunca insan ile uğraşan ve amacı insanın nefisini, nefis mertebelerinin en üstüne taşımak olan tasavvufun adap ve erkanı (ortaya koyduğu ilkeler, prensipler ve amaçlar) tarikat gibi bir yapının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.²⁴ Tasavvuf önceleri bir düşünme tarzı, bir ilim, bir yaşayış biçimi iken tarikat dönemiyle birlikte bir kolektif sistem haline gelmeye başlamıştır.

1.1.2.3. Tarikat Dönemi

Uzun yıllar geniş coğrafyalarda faaliyetlerde bulunan tarikatlar, bulundukları bölgelerin yerel kültürlerinin, toplumsal ve sosyal yapılarının etkisiyle farklı şekillerde ortaya çıkmış yapılardır. Kimi zaman gelişme gösteren kimi zaman ise bozulma ve yozlaşma gösteren bu yapıların tarifini yapmak oldukça zordur. Bu hususta yapılan tariflere bakıldığında Uludağ'a göre tarikat, sufiyi Allah'a ulaştıran

²⁰Hasan Kamil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2004, s. 77-111.; <https://archive.org/details/HasanKamilYilmazTasavvufVeTarikatlar>

²¹Mustafa Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, Dergah Yayınları, İstanbul 2010, s. 85.

²²Hasan Kamil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2004, s. 77-111.; <https://archive.org/details/HasanKamilYilmazTasavvufVeTarikatlar>

²³Utku Aybudak, *Nakşibendiliğin Politik Evrimi ve İskenderpaşa Cemaati*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014, s. 9.

²⁴Aybudak, a.g.e., s. 10.

bir yol'dur. Menzilleri aşarak, makamlarda ilerleyerek Allah Teâlâ'ya ermek isteyenlere özgü bir sîret/yaşama biçimidir.²⁵ Tarikat; “Allah’a ermek, O’na ulaşmak için ruhun izlediği yol.” Hakk’a ermek için yola düşen yolcu ruhtur, seyri sülûk (yürüyüş) ruhun yürüyüşüdür. Yol ruhi ve manevi bir yoldur. Bütün bunlar ilk dönem sufilerin kullanmış oldukları tarik ve tarikat hatta tasavvufun tanımı niteliğindedir.²⁶ Kara’ya göre tarikatlar, “Bir şeyhin zahiren ve batınen idaresi altında olup derununda (içinde) dervişan ve muhibbanın ikamet ve mülazemetleriyle seyr-ü sülûkun ve tehzib-i ahlak (ahlakı güzelleştirme) ve iktisab-ı feyz ve kemalat (olgunluk ve feyz kazanma) eyledikleri müessesat-ı hayriyedir.”²⁷ Kısacası tarikat, şeyhlerin ve pirlerin, müridleri için güzel ahlak, ibadet ve yaşam ile ilgili koymuş oldukları kurallardır. İşte bu kurallarla birlikte tasavvufî düşünce bu dönemde müesseseleşmeye başlamıştır.

1.1.3. Tarikatların Kurumsallaşma Süreci

Tasavvuf ile tarikatlar arasındaki ilişkiye bakıldığında 11. yüzyılda yaşayan Gazali, tasavvuf tarihinin dönüm noktasıdır. Gazali, tarafından geliştirilip sistemleştirilen ehl-i sünnet tasavvufu, Gazali’den sonra kurumsallaşmaya yönelik faaliyet göstermiştir. Yılmaz’a göre tasavvufun tarikatlar şeklinde kurumsallaşmaya başladığı, bugünkü anlamda tekkesi, zaviyesi, şeyh ve mürid münasebetleriyle ilk tarikatlar miladi 12-13. yüzyılda kurulmuştur. İlk olarak Bağdat’ta Abdülkadir Geylani 562/1166 (Kadiriyye tarikatı), Basra bölgesinde Ahmet Rifai 578/1183 (Rifaiyye tarikatı), Türkistan bölgesinde Ahmet Yesevi 562/1166 (Yeseviyye tarikatı) bu dönemin ilk tarikat kurucuları arasında sayılmaktadır.²⁸

Bu dönemin bir başka önemli özelliği, daha sonraki dönemlerin düşünce ve yaşayış tarzını etkileyen Kübreviyye, Ekberiyye, Sühreverdiyye gibi tarikatların bu yüzyıllarda kurulmuş olmasıdır.²⁹ Yine bu dönemde Mevlana Celaleddin Rumi (1273) tarafından kurulan ve Anadolu coğrafyasında etkili olan tarikatlarından biri de

²⁵Süleyman Uludağ, “Tarikatların Doğuşu”, *Tasavvuf, Kültür ve Sanat Muridan*, Erişim Tarihi: 24.04.2017.;http://www.muridan.com/tarikatlarin-dogusu-suleyman-uludag_h1122.html

²⁶Uludağ, a.g.e.,

²⁷Mustafa Kara, *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergah Yayınları, İstanbul 2013, s. 42.

²⁸Hasan Kamil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2004, s. 130.; <https://archive.org/details/HasanKamilYilmazTasavvufVeTarikatlar>.

²⁹ Mustafa Kara, *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergah Yayınları, İstanbul 2013, s. 66.

Mevleviyye tarikatıdır.³⁰ Bu dönem, ilk tarikatların kurulduğu, sistemleştiği birçok önemli tasavvuf ehli kişilerin ve sufilerin yaşadığı bir dönem olarak bilinmektedir.

12 ve 13. yüzyılda hem Abbasi Devletinin eski gücünü yitirmeye başlaması hem de doğuda Moğol istilası, batıda Haçlı saldırılarının yaygınlaşması İslam toplumlarının manevi otoritelere yönelmesinde etkili olmuştur. Bundan ötürü gerek halk gerekse devlet yöneticileri tarafından bir sığınak olarak görülen tekke ve tarikatların bu dönemlerde doğup geliştiği ve kurumsallaşmaya başladığı görülmektedir.³¹

14 ve 15. yüzyıllar Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükselme devrine denk gelmektedir. Tarikatların bu yüzyıllarda en nüfuzlu dönemini yaşadığı bilinmektedir. Nitekim Osmanlı Devleti'nde medreselerin yanında bir tekkenin tesis edilmesi tarikatların halk üzerinde olduğu gibi hükümdarlar nezdinde de nüfuzu olduğunu göstermektedir.³² Bu dönemde esnaf ve zanaat erbapları tarafından kurulan ve aynı zamanda tasavvufi bir kimliği olan Ahilik teşkilatının olduğu görülmektedir.³³ İlk tarikatlarda olduğu gibi Ahilerin de Anadolu'ya yerleşmesinde Moğol baskınlarının etkili olduğu söylenilebilir. Bu dönemlerin önemli mutasavvıfları Bayramiyye tarikatının kurucusu Hacı Bayram Veli (1429) ile halifeleri olan Akşemseddin (1459), Bıçakçı Ömer Dede (1475), Yazıcıoğlu Mehmed (1451) gibi zatlardır.³⁴

Osmanlı Devleti yükselişinin zirvede olduğu 16. yüzyılda birbirleriyle son derece uyumlu bir birliktelik gösteren tekke-medrese-ordu üçlüsü devletin 17. yüzyılda duraklama sürecine girmesiyle birlikte aralarında çatlakların oluşmaya başladığı görülmektedir. Bilhassa tekke ve medrese arasındaki çatlak giderek büyüme göstermiş ve buna bağlı olarak tasavvufi alanda belli bir gerileme olmuştur.

1.1.4. Osmanlı'dan Türkiye'ye Miras Kalan Tarikatlar

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde her alanda bozulma veya çöküş olduğu gibi tekke ve zaviyelerde de manevi bir çöküşe geçildiği görülmektedir. Kara'ya göre

³⁰Hasan Kamil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2004, s. 133.; <https://archive.org/details/HasanKamilYilmazTasavvufVeTarikatlar>.

³¹Mustafa Kara, *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergah Yayınları, İstanbul 2013, s. 66-67.

³²Hasan Kamil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2004, s. 137.; <https://archive.org/details/HasanKamilYilmazTasavvufVeTarikatlar>.

³³Yılmaz, a.g.e., s. 137.

³⁴Hamdi Kızıler, "Osmanlılarda ilk Yerel Manevi Oluşum: Hacı Bayram Veli ve Bayramiyye Ekolünün Anadolu'ya Etkisi", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Cilt: 32, Sayı: 32, (Güz 2012), s. 72-75.

tasavvuf ehli kişiler, bu çöküş karşısında çözüm yolları aramaya başlayarak bütün menfi durumlara rağmen tekke düşüncesini yeniden ihya etmenin gerekliliğine inanıyorlardı.³⁵ Bazı tekke erbabı tasavvufun tekke dışında öğretilmesi gerektiğini ifade etmekteydiler. Bu fikre örnek olarak Medresetü'l Meşayih gösterilebilir. Bu medresenin öğrencileri diğer okullardaki gibi tasavvufu bir ders olarak okuyup geçmeyecek, tasavvufu öğrendikten sonra şeyhlik makamına geçince o usulle insanları aydınlatacak ve onları yetiştirecekti.³⁶

Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte hemen hemen her alanda yenilikler yaşanmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde başta eğitim ve kültür olmak üzere pek çok alanda oldukça önemli bir yeri olan tekke ve zaviyeler zaman içerisinde eğitici ve öğretici olma özelliklerini kaybedip dinsel sömürünün ve yenilik karşıtlığının simgesi haline gelmeleri nedeniyle 13 Aralık 1925 tarihinde 677 sayılı kanun ile kapatılmışlardır. Bu kanun hükmüne göre tarikatlar ile birlikte “şeyhlik, dervişlik, müritlik, dedelik, seyitlik, çelebilik, babalık, emirlik, halifelik, falcılık, büyücülük, üfürükçülük, muskacılık ve gaipten haber vermek gibi unvan ve sıfatların kullanılması, bunlara ait hizmetlerin yapılması ve elbiselerin giyilmesi yasaklanmıştır.”³⁷ Cumhuriyet döneminde tekke ve zaviyelerin yasaklanmasına rağmen bazı tarikatlar mevcudiyetini muhafaza etmeyi başarmıştır.

Günümüzde halen var olan başlıca tarikat veya dini gruplara/cemaatlere bakıldığında birçoğunun kurmuş oldukları dernekler veya vakıflar aracılığıyla varlığını devam ettirdikleri bilinmektedir. Türkiye’de etkili olan bazı tarikat, cemaat ve dini gruplar şunlardır.³⁸ Kadiri Muhammediye, Şabaniyye Tarikatı, Hizb-ut Tahrir, Galibiler, Nurcu Kırkinci Hoca Grubu, İcmalciler, Cerrahiler, Uşşakiler, Menzil Cemaati, Tillocular, Hazneviler, Hakikatçılar, Nakşibendi Yahyalı Cemaati, Işıkcılar, Nurcular ve Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ), Süleymancılar, İskenderpaşa Cemaati, Melamiler, Erenköy Cemaati ve İsmailağa Cemaati.

³⁵Mustafa Kara, *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergah Yayınları, İstanbul 2013, s. 89.

³⁶Kara, a.g.e., s. 88.

³⁷Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun, *T. C. Resmi Gazete*, 243, 13/12/1925.

³⁸İbrahim Sarı, *Kara Kitap (Tarikat-cemaat)*, Net Medya Yayıncılık, Antalya 2016, 82-92.; Okan Konuralp, Türkiye’nin tarikat ve cemaat haritası, *Hürriyet Gazetesi*, (16 Eylül 2006).

1.1.5. Nakşibendi Tarikatının Türkiye’de Etkili Olan Kolları

Mevlana Halid Bağdadi’den sonra kendi içerisinde pek çok muhtelif kollara ayrılan Nakşibendi Tarikatının, Türkiye’de etkili olan Erenköy Cemaati, İskenderpaşa Cemaati ve İsmailağa Cemaati hakkında bilgi verdikten sonra ana konumuz olan Menzil Cemaati incelenmeye çalışılacaktır.

1.1.5.1. Erenköy Cemaati

Erenköy Cemaati’nin tarikat kökleri Nakşibendi tarikatının şeyhi Mevlana Halid Bağdadi’ye dayanmaktadır. Erenköy Cemaati’nin Altın Silsilesi; Mevlana Halid Bağdadi, Taha el-Hakkari, Taha el-Hariri, Muhammed Esad Erbilli, Mahmud Sami Ramazanoğlu, Musa Topbaş ve son olarak günümüzde cemaatin şeyhlik postunda bulunan Osman Nuri Topbaş’tır.³⁹

Kökleri Nakşibendi şeyhi Muhammed Esad’ın İstanbul’da kurduğu Kalemî Dergahına dayanmaktadır. Nakşibendi şeyhi olan Muhammed Esad 1900 yılında Erbil’e sürgün edilmiştir. 1908 yılında İstanbul’a dönen şeyhin Erenköy’e yerleşmesinden sonra Erenköy Cemaati olarak adlandırılmaya başlanmıştır.⁴⁰ Erenköy Cemaati Muhammed Esad’ın 1931 yılında vefat etmesinden sonra halifesi Mahmud Sami Ramazanoğlu tarafından kurulmuştur. Nakşibendi tarikatına bağlı esnaf ve işadamlarının bir kolu olarak bilinen Erenköy Cemaati’nin şeyhlik postunda Osman Nuri Topbaş bulunmaktadır. Diğer Nakşibendi gruplarına göre mensupları az olsa da Türkiye’de çok tanınan bir gruptur. Erenköy Cemaati’nin en önemli vakfı Aziz Mahmud Hüdayî Vakfıdır. Erenköy Cemaati’nin Ankara kolunu Muradiye Vakfı yürütmektedir. Diğer önemli vakıf ve dernekleri; İlim ve Hizmet Vakfı, Ensar Vakfı, Hikmet Vakfı’dır. Erenköy Cemaati İstanbul, Konya ve Ankara’da daha çok etkilidir.⁴¹

Erenköy Cemaati’nin şeyhi M. Sami Ramazanoğlu’nun müridi olan Konya müftüsü Tahir Büyükkörükçü’nün 1969’da Necmettin Erbakan’ı desteklemesi ve

³⁹Mehmet Alpaslan Bolat, Erenköy Cemaati, İş Hayatında Bilinmesi Gerekenler, Yayınlanma Tarihi: 26 Temmuz 2012, Erişim Tarihi: 26.06.2017.; <http://olmasigerek.blogspot.com.tr/2012/07/erenkoy-cemati.html?updated-min=2012-01-01T00:00:00-08:00&updated-max=2013-01-01T00:00:00-08:00&max-results=50&view=magazine>

⁴⁰Kaya Ataberk, Erbakan-Erenköy Nakşîleri ilişkisi ve MSP tabanı, *Türk Solu Gazetesi*, (Sayı 461, 31 Ağustos 2014)

⁴¹İbrahim Sarı, *Kara Kitap (Tarikat-cemaat)*, Net Medya Yayıncılık, Antalya 2016., s. 91.

1977’de Milli Selamet Partisi’nden (MSP) milletvekili seçilmesi Erenköy Cemaati’nin siyasette oldukça etkili olduğunu göstermektedir.⁴²

1.1.5.2. İskenderpaşa Cemaati

Nakşibendi tarikatının Halidiye kolunun Gümüşhanevi Dergahı’na dayanan İskenderpaşa Cemaati, Mehmet Zahit Kotku’nun İskender Paşa Camii’ne imam olarak atanmasıyla başlayan ve günümüzde ise Muharrem Nureddin Coşan’ın başında bulunduğu tasavvufi bir cemaattir.⁴³

Nakşibendiliğin, sosyal hayatta ve politikada etkinliğinin artmasında oldukça etkili olan dini lider Mehmet Zahit Kotku’dur. Özellikle Milli Nizam Partisi (MNP) ve MSP’nin Türkiye siyasal hayatına girmesinde, Necmettin Erbakan’ın bireysel olarak siyaset sahnesine atılmasında ve Erbakan’ın başkanlığında İslamcı dünya görüşünün yaygınlaşmasında İskenderpaşa Cemaati’nin rolü oldukça büyüktür.⁴⁴

Şentürk’e göre Mehmed Zahid Kotku döneminde İskenderpaşa Cemaati’nin büyüüp gelişmesi ve Türkiye siyasetini belirleyen bir aktör haline gelmesinde birçok faktör gösterilebilir. İlki çok partili hayata geçiş ile birlikte göreceli de olsa dini grupların serbestliği sayılabilir. Bir diğer faktör olarak İskenderpaşa Cemaati’nin önceden gelen belli bir kitlenin varlığı gösterilebilir. Son olarak ise sosyal bir olgu olarak kırdan kente göçün etkisiyle birlikte kişilerin güvenlik nedeniyle kendilerini bir oluşum içinde bulması gösterilebilir.⁴⁵

Türkiye’nin sosyal ve siyasi hayatında oldukça önemli bir yeri olan İskenderpaşa Cemaati, başta Necmettin Erbakan ve Turgut Özal olmak üzere Korkut Özal, Hüsnü Doğan, Recai Kutan, Cevat Ayhan, Ahmet Tekdal, Akif Gülle, Hasan Hüseyin Ceylan, Temel Karamollaoğlu, Nevzat Yalçıntaş gibi önemli siyasetçileri yetiştirdiği söylenmektedir.⁴⁶

1980 yılında Mehmet Zahid Kotku’nun vefat etmesinden sonra İskenderpaşa Cemaati’nin başına Kotku’nun damadı Mahmut Esad Coşan geçmiştir. Coşan ile

⁴²Kaya Ataberk, Erbakan-Erenköy Nakşileri ilişkisi ve MSP tabanı, *Türk Solu Gazetesi*, (Sayı 461, 31 Ağustos 2014)

⁴³İbrahim Sarı, *Kara Kitap (Tarikat-cemaat)*, Net Medya Yayıncılık, Antalya 2016., s. 91-92.

⁴⁴Utku Aybudak, *Nakşibendiliğin Politik Evrimi ve İskenderpaşa Cemaati*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014, s. 83.

⁴⁵Hulusi Şentürk, *Türkiye’de İslami Oluşumlar ve Siyaset İslamcılık*, Çıra Yayınları, İstanbul 2011, s. 310.

⁴⁶Nevzat Atal ve Erdal Şimşek, Siyasetin gözde dergahı İskenderpaşa cemaati, *Sabah Gazetesi*, (20.09.2006).

birlikte İskenderpaşa Cemaati dışı açılma politikası doğrultusunda sivil toplum alanında yaygınlaşmaya başlamış, yurdun genelinde dernekleşme faaliyetlerinde bulunulmuş ve büyük kapsamlı tirajlı basım yayın faaliyetlerine girişilmiştir.⁴⁷ Eylül 1983'te İslam, Nisan 1985'te İlim ve Sanat, Kadın ve Aile dergilerinin yayımlanması özellikle çok daha geniş bir kitlenin politik İslamcı hareketin etrafında örgütlenmesine olanak sağlamıştır.⁴⁸

İskenderpaşa Cemaati'nin siyaset ile olan yakın ilişkisinden dolayı tasavvuf geleneğinin ikinci planda kalması kendi yapılanmasında bazı tepkilere neden olmuştur. Bu tepkilerle birlikte Cemaat'ın içerisindeki iktidar mücadelesi de gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Kotku'nun ölümünden sonra geçmişten beri gelen Erbakan ve Coşan arasındaki farklı görüşlerin giderek artması Cemaati olumsuz yönde etkilemeye başlamıştır. Gittikçe artan görüş ayrılıkları ve tırmanan bu gerginlikler Coşan'ın radikal bir karar almasına ve İskenderpaşa Cemaati'yle özdeşleşmiş olan "Milli Görüş" geleneğinden tamamen kopmasına neden olduğu söylenilmektedir.⁴⁹

Küresel kapitalist düzene adaptasyonunda oldukça başarılı bir grafik çizen İskenderpaşa Cemaati, ticari ilişkilerini de üst düzey bir şekilde sürdürerek Vakıflar ile Ticari şirketleri birbirinden ayırarak vakıflar aracılığıyla insan yetiştirme faaliyetlerine girişilmiştir.⁵⁰ Esad Coşan dönemindeki önemli gelişmelerden biri de İskenderpaşa Cemaati'nin uluslararası ilişkileri geliştirmek için ABD, Kanada ve Avustralya'da önemli faaliyetlerde bulunmasıdır.⁵¹ Türk-İslam sentezinde bir

⁴⁷Utku Aybudak, *Nakşibendiliğin Politik Evrimi ve İskenderpaşa Cemaati*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014, s. 94.

⁴⁸Mustafa Peköz, "Politik İslam'ın Gelişmesinde Toplumsal Güçler: Cemaatler", *sendika.org*, Yayınlanma Tarihi: 28 Temmuz 2008, Erişim Tarihi: 09.05.2017.; <http://sendika14.org/2008/07/politik-islamin-gelismesinde-toplumsal-gucler-cemaatler-mustafa-pekoz/>

⁴⁹Peköz, a.g.m.,

⁵⁰Utku Aybudak, *Nakşibendiliğin Politik Evrimi ve İskenderpaşa Cemaati*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014, s. 95.

⁵¹Mustafa Peköz, "Politik İslam'ın Gelişmesinde Toplumsal Güçler: Cemaatler", *sendika.org*, Yayınlanma Tarihi: 28 Temmuz 2008, Erişim Tarihi: 09.05.2017.; <http://sendika14.org/2008/07/politik-islamin-gelismesinde-toplumsal-gucler-cemaatler-mustafa-pekoz/>

politika belirleyen İskenderpaşa Cemaati politik İslamcı hareketin Türkiye’de etkin bir güç olmasında önemli bir rol oynadığı bilinmektedir.⁵²

1.1.5.3. İsmailağa Cemaati

Nakşibendi tarikatının bir kolu olan İsmailağa Cemaati, Ebuishak İsmail Efendi tarafından kurulmuştur. Özellikle İstanbul’da oldukça etkili olan İsmailağa Cemaati’nin şeyhlik postunda Mahmut Ustaosmanoğlu bulunmaktadır.⁵³ Nakşibendi tarikatının Türkiye’deki etkin kollarından biri olan İsmailağa Cemaati, özellikle FETÖ ile iktidar arasındaki kavgadan ve 15 Temmuz darbe girişiminden sonra ön plana çıkmaya başladığı iddia edilmektedir.⁵⁴ Muhafazakar, merkez sağ partileri desteklediği söylenen İsmailağa Cemaati’nin, AK Parti’yle sıkı ilişkiler içerisinde olduğu ileri sürülmektedir.⁵⁵ Can’a göre dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, dönemin başbakanı Ahmet Davutoğlu ve eski Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün Mahmut Ustaosmanoğlu’nu ziyaret etmesi, İsmailağa Cemaati’nin parlamentoda olmasa da tabanda ne kadar etkili olduklarını göstermektedir.⁵⁶ Açtığı dernek ve vakıflarla etkili olan Cemaat, özellikle “Marifet Derneği” bünyesinde ülke genelinde açmış olduğu yurt ve Kuran kursları aracılığıyla etki alanını genişlettiği bilinmektedir.⁵⁷ Kısacası İsmailağa Cemaati her ne kadar siyasette doğrudan temsil edilmese de kurduğu dernekler vasıtasıyla geniş halk kitlelerini etkileyen bir dini grup olduğu söylenebilir.

1.1.5.4. Menzil Cemaati

Mevlana Halid Bağdadi’den sonra birçok kola ayrılan Nakşibendi tarikatının bir diğer önemli kolu Menzil Cemaati’dir. Menzil Cemaati’nin kurucusu 1905 yılında Bitlis’in Baykan ilçesine bağlı Kermete köyünde doğan Şeyh Abdulhakim El-Hüseyni’dir. Soyu Bilvanis köyüne dayanan Şeyh, Gavs-ı Bilvanisi olarak da bilinmektedir. Arapçada yardım etme, imdada yetişme anlamına gelen “Gavs” terimi tasavvufta ilahi isimleri kendisinde toplayan mürşide verilen bir sıfattır.⁵⁸ Şeyh

⁵²Peköz, a.g.m.,

⁵³Okan Konuralp, Türkiye’nin tarikat ve cemaat haritası, *Hürriyet Gazetesi*, (16 Eylül 2006).

⁵⁴Yaşar Can, Türkiye’nin yükselen cemaati: İsmailağa, *Posta.com.tr*, (09.02.2015).

⁵⁵Deniz Coşan ve Can Uğur, İşte Gülençiler sonrası ülkeyi saran tarikat ağları, *Birgün Gazetesi*, (29.10.2016).

⁵⁶Yaşar Can, Türkiye’nin yükselen cemaati: İsmailağa, *Posta.com.tr*, (09.02.2015).

⁵⁷ Mustafa Mert Bildircin, FETÖ’den boşalan yerler yeni tarikatlarla dolduruldu, *Birgün Gazetesi*, (11.08.2017).

⁵⁸Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü pdf*, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009, s. 188.

Abdulkhakim El-Hüseyini'yi zamanının en büyük mürşidi olarak gören müridleri, Şeyhlerinden “Gavs” olarak bahsetmektedirler.

İlim tahsiline Şeyh Muhammed Diyaüddin'in medresesinde devam eden Abdulkhakim El-Hüseyini, icazetini 1938 yılında Suriye'nin Hazne beldesinde bulunan Şeyh Ahmed'ul Haznevi'den alarak Dergahını bugünkü Adıyaman'ın Kahta ilçesine bağlı Menzil (Durak) köyünde kurmuştur.⁵⁹ Abdulkhakim El-Hüseyini'nin 1972 yılında vefat etmesinden sonra şeyhlik postuna halifesi Seyyid Muhammed Raşid Erol geçmiştir. Seyyid Muhammed Raşid Erol'un 1993 yılında vefat etmesi üzerine şeyhlik postunda kardeşi Seyyid Abdalbaki Erol bulunmaktadır.

Menzil Cemaati'nin dini görüşleri, din ve itikad konularında ehli sünnet (Peygamber, al ve ashabı) itikad ve anlayışına bütünüyle uymaktır. Tasavvufi anlayışa mutabık olarak İslam, Hz. Peygamberin din adına tebliğ ettiği her şeyin hem iç hem dış mana ve muhteviyatın kabullenilmesi ve yaşanması olarak tarif edilir.⁶⁰ Menzil Cemaati'ne intisap etmiş kişilere sofi (sufi) denilmektedir. Sofi, yola çıkan, yolda yürüyen anlamına gelmektedir. Menzil Cemaati sofilerinin şeyhlerinden sonra en çok Hz. Peygamberin soyundan gelen kimselere yani seyyidlere hürmet ettikleri söylenmektedir. Menzil Cemaati'nin adap ve erkânı sadık ve nasuh bir tövbe, üzerindeki kul hakkından dolayı herkes ile helalleşmek, akrabalarla iyi ilişkiler içinde olma, onların gönüllerini kazanma ve memnun etme, zikir, hatme ve rabita'dan oluşmaktadır. Bu usullerin dışına çıkan veya aykırı davranan kimseler tarikata ihanet etmiş olarak görülmektedir.

Menzil Cemaati'nde zikrini aksatmadan yapan sofi salık olarak görülmektedir. Menzil Cemaati'nde zikir-i cehri (sesli zikir) bulunmamakta bunun yerine zikir-i hafî (içten yapılan gizli zikir) vardır. Günlük yapılan bu zikre “Vird” denilmektedir. “Vird” müridin bir örtünün altında dilini damağına yapıştırıp belirli bir sayıda Allah'ı zikretmek amacıyla kalbe Allah zikrini söyletmek için yaptığı zikirdir. Ayrıca ikindi veya yatsı namazından sonra topluca yapılan “Hatme” zikri de bulunmaktadır. Bu zikir müridin günahlarından arınması, dilek ve isteklerinin yerine gelmesi için yapılan bir zikirdir. Zirâ hatmede Allah ve Resulü zikredildiği için Allah Resulünün o ortamda bulunduğu ve O'nun bulunduğu ortamda ise bütün

⁵⁹Niyazi Usta, “Menzil Nakşiliği”, *Türkiye'de Tarikatlar ve Cemaatler I içinde. Demokrasi Platformu*, Cilt: 2, Sayı: 6, (Bahar 2006), s. 21-44.

⁶⁰Usta, a.g.e., s. 21-44.

Allah dostlarının bulunduğu bir zikir olarak bilinmektedir.⁶¹ Menzil Cemaati'nin bir diğer usulü ise iki şeyi birbirine bağlayan ip, alaka, vuslat ve sevgi ile bağlanma anlamına gelen “Rabita”dır. Tasavvufta Rabita müridin kalbini şeyhine bağlaması anlamına gelmektedir. Mürid şeyhinin huzurunda veya gıyabında O'nun maneviyatını, suretini, ruhaniyetini hayal etmesidir. Buna şeyh rabıtası denilmektedir.⁶² Menzil Cemaati müridlerinin yaptığı diğer bir rabita ise “Ölüm Rabıtası”dır. Ölüm rabıtasında her an ölüme hazır olmaları, ölüm anını unutmamak ve ona göre hatalardan, günahlardan ve dünyevi şeylerden uzak durmak için müridin bir an ölümü düşünmesidir.⁶³

Menzil Cemaati'ne zengin, fakir yurt içinden ve yurt dışından çok sayıda kişi ziyaret etmektedir. Gelen kişilerin arasında çoğunlukla uyuşturucu, alkol ve madde bağımlıları bulunmaktadır. Bunların birçoğunun nasuh bir tövbe ile kötü alışkanlıklarından kurtuldukları iddia edilmektedir.⁶⁴ Bununla beraber, özellikle 12 Eylül'de idamla yargılandıktan sonra aflu serbest kalan bazı ülkücülerin de Menzil Cemaati'ne girmeleriyle, Orta Anadolu, Ege, Akdeniz, Marmara hatta Trakya bölgesinde güçlendiği söylenilmektedir.⁶⁵ Eski Ülkü Ocakları Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu ve eski Maraş Ülkü Ocakları Başkanı Ökkeş Kenger (Şendiler) gibi siyasi isimlerin Menzil Cemaati'nin müridleri olduğu iddia edilmektedir.⁶⁶ Menzil Cemaati ülkücü gruba rağmen önce Turgut Özal'a destek verdiği, sonrasında ise Necmettin Erbakan başkanlığındaki Refah Partisi'ne yöneldiği günümüzde ise Adalet ve Kalkınma Partisi'ni (AK Parti) destekledikleri ifade edilmektedir.⁶⁷

Menzil Cemaati'ni önemli kılan bir özelliği Seyyid Muhammed Raşid'in 1982 yılında Afyon'da halka açık verdiği vaazda “bilgi edinmenin erkekler gibi kadınlara da farz olduğu ve bir öğrenci yetiştirmek, yetmiş bin kişiyi sofi yapmaktan

⁶¹Vural, Egemen, Sarıgöz, “Nakşibendi Tarikatı Menzil Yolu”, Srgz Blog- Webtasarım ve Teknoloji, 30.03.2012, Erişim Tarihi: 25.05.2017.; <http://srgz.blogspot.com/2012/03/naksibendi-tarikat-menzil-yolu.html>

⁶²Niyazi Usta, “Menzil Nakşiliği”, *Türkiye’de Tarikatlar ve Cemaatler I içinde. Demokrasi Platformu*, Cilt: 2, Sayı: 6, (Bahar 2006), s. 21-44.

⁶³Vural, Egemen, Sarıgöz, “Nakşibendi Tarikatı Menzil Yolu”, Srgz Blog- Webtasarım ve Teknoloji, 30.03.2012, Erişim Tarihi: 25.05.2017.; <http://srgz.blogspot.com/2012/03/naksibendi-tarikat-menzil-yolu.html>

⁶⁴Zahir Kızmaz ve Muhammet Çevik, “Madde Bağımlılığıyla Mücadelede İnanç Odaklı Yaklaşım: Kardelen Rehabilitasyon Merkezi Örneği”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 2, (2016), s. 313-335.

⁶⁵Nevzat Atal ve Erdal Şimşek, En büyük Nakşi cemaati: Menzil, *Sabah Gazetesi*, (21.09.2006).

⁶⁶Arzu Torun, Kimdir bu Menzil Tarikatı?, *Avrupa Forum*, (16.08.2017).

⁶⁷Nevzat Atal ve Erdal Şimşek, En büyük Nakşi cemaati: Menzil, *Sabah Gazetesi*, (21.09.2006).

daha hayırlıdır. Cahil birinin sofî olması da âlim olması da hüsrandır’’⁶⁸ şeklindeki sözleriyle diğer Nakşî cemaatlerinden farklı olarak kız çocuklarının okumaları gerektiğine vurgu yapması ve bunun neticesinde Türkiye’deki üniversitelerde bir anda başörtülü öğrenci sayısında göreceli olarak artış yaşanmasıdır.

1.2. Devlet

İnsanlık tarihinden itibaren insanlar, fizyolojik ihtiyaçlarını gidermek ve yaşamlarını sürdürebilmek için kabile, klan, cemiyet vb. topluluklarda birbirleriyle ilişki içerisinde yaşadığı görülmektedir. Kurumsallaşmanın ve düzenin olmadığı bu topluluklarda toplum ile devletin iç içe olduğu görülmektedir. Karmaşa ve düzensizliğin olduğu toplumlarda insanların yaşamlarını sürdürmeleri oldukça güçtür. Bu yüzden insanların varlıklarını devam ettirebilmeleri için toplumun bir düzen içerisinde olması gerekmektedir. Dolayısıyla karmaşa ve düzensizlikten uzak toplumsal bir düzenin var olabilmesi kurumsallaşmayı gerekli kılmıştır. Bu kurumsallaşmalar ise zaman içerisinde devleti meydana getirmiştir. Öyleyse devlet, insanların bir araya gelerek oluşturmuş olduğu bu toplumların içinde doğduğu ve yaşadığı söylenilebilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus her toplumun bir devlet olmadığıdır. Çünkü devlet yönetsel, hukuksal ve siyasal kurumların bütününden oluşan siyasal bir organizasyondur. Bu sebepten ötürü bu özellikleri bünyesinde barındırmayan toplumların devlet olduğunu söylemek doğru bir ifade olmayacaktır.⁶⁹

Doğası gereği toplumsal bir varlık olan insanların oluşturduğu bu toplumsal düzenin nasıl işleyeceği, insanların birlikte nasıl yaşayacağı, siyasal kurumsallaşmanın nasıl kurulacağı, toplumsal düzen ile bireyler arasındaki ilişkinin boyutu, bireylerin toplumsal düzene ve siyasal organizasyona karşı yükümlülükleri, siyasal düzenin bireylere karşı sorumlulukları, toplumsal düzenin güvenliği ve adaletin sağlanması en önemlisi de toplumda barış ve mutluluğun sağlanması gibi konular siyaset felsefesinin konusunu oluşturmaktadır.⁷⁰

Siyaset felsefesinin üzerinde çokça durduğu en önemli konulardan biri de devletin gerekli olup olmadığı, şayet gerekliyse ideal toplum düzeni nasıl olmalı,

⁶⁸ Atal ve Şimşek, a.g.e.,

⁶⁹ Cengiz Çuhadar, “Bazı Filozofların Düşüncesinde Devlet Kavramı”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 2, (2007), s. 112.

⁷⁰ Zeynep Kantarcı, “En İyi Yönetime Giden Yol: Aristoteles’in Siyaset Felsefesi”, *Mavi Atlas GŞÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, (Bahar 2014), s. 22.

devletin bireylere karşı görevleri, işlevi ve amaçları üzerinde tartışan muhafazakarlık, liberalizm, sosyalizm, faşizm vb. ideolojiler gibi siyasal fikirlerdir.⁷¹ Siyaset felsefesinin üzerinde durduğu toplumsal düzende iktidarın kullanılması, devletin kaynağı, ideal devlet düzeni, toplumsal otoritenin temelleri gibi konular düşünürlerin üzerinde tartıştığı, düşündükleri, uzlaşmaya çalıştıkları konular olmasına rağmen ortak bir tanım yapılamamıştır. Ortak bir tanım yapamadıklarının çeşitli sebepleri olmakla birlikte belki de en önemlisi devletin mahiyetiyle ilgili temel anlayış farklılığından kaynaklanmaktadır. Örneğin kimisi devletin oluşumunu dini yaklaşımlar çerçevesinde ele alırken kimisi de devletin bir ailede genişleyip büyümesinden ortaya çıktığını savunmaktadır. Bazı görüşler devleti canlı bir organizmaya benzetirken bazıları da ezeli doğa yasasına benzetip güçlünün güçsüz üzerindeki mücadelesine dayandırmaktadır. Yine bazı görüşler devletin oluşumunu insanların kendi akıl ve iradesiyle oluşturduğu sözleşmelere dayandırırken bazıları da ekonomik olaylara dayandırmaktadır.⁷² Dolayısıyla devleti oluşturan unsurlar, ideal devlet düzeninin özellikleri vb. tanımlara konuyla ilgili düşünürlerin görüşlerinden ve devlet kavramına yaklaşımlarından hareketle açıklanmaya çalışılacaktır.

Platon, devlet ve toplum ile ilgili görüşlerini ele aldığı ‘‘Devlet’’ adlı yapıtında devlet kavramıyla ilgili tanımı şöyle yapmaktadır; İnsanlar kendi kendilerine yetemediklerinden dolayı başka insanların varlığına gereksinim duymaktadır. Böylelikle insanlar doğal ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir araya gelip toplumu oluşturmakta ve doğal bir varlık olan devlet ise bu toplumsal düzenin sonucunda oluşmaktadır.⁷³ Ona göre birey bir toplum olmadan yaşamını sürdüremez, birey olmadan da toplum var olamaz.

Platon’a göre insanlar doğuştan eşit haklara sahip olmadıklarından dolayı bazı bireyler erdemli, bilgili olarak doğar, bazıları da cesaretli yani askeri eğilimli olarak doğmaktadır. Bundan dolayı devlet, bireylerin kendi iradeleriyle bir araya gelerek oluşturdukları bir kurum değil, doğal ve biyolojik yasalara göre meydana gelen canlı

⁷¹Kantarıcı, a.g.e., s. 22.

⁷²Mehmet Emin Ruhi, ‘‘Platon’un Devlet Kökenine İlişkin Görüşü ve Yansımaları’’, *AÜEHFD*, Cilt:1, Sayı: 1-2, (2005), s. 250.

⁷³Ömer Yıldırım, ‘‘Platon’un Devlet ve Toplum Tasarımı’’, *Düşünce Platformu*, Erişim Tarihi: 15.04.2017.;http://www.felsefe.gen.tr/siyaset_felsefesi/platon_toplum_ve_devlet_tasarimi.asp

bir organizmadır.⁷⁴ Toplumu canlı bir insana benzeten Platon’a göre insandaki akla karşılık toplumda yöneticiler sınıfı, cesarete karşılık askeri (koruyucu) sınıfı ve içgüdülere karşılık ise işçiler (çalışanlar) sınıfı olacak şekilde devlet üç farklı sınıfa ayrılmaktadır.⁷⁵

Devletin oluşumunu analojiye (benzetme yöntemi) dayandıran Platon’a göre en iyi yönetim şekli ise (insandaki akla karşılık gelen yönetici sınıfın) erdemli bilgelerin yönettiği Aristokrasi yönetimi olarak ifade etmektedir. Devletin oluşumunu doğal nedenlere dayandıran Platon, ideal devletin görevlerini insanlara mutluluk sağlayacak şekilde düzenlemektedir.⁷⁶ Platon, din konusunda ideal devletin sürekliliği ve ayakta kalması için kurulu bir düzenin varlığı ve bu düzenin devamlılığı için ise itaatin zorunlu olduğunu ve dolayısıyla da toplumdaki ortak amaç olan mutluluğu elde etmek ve birlikteliği sağlamak için toplumdaki herkesin ortak bir tanrıya inanmakla gerçekleştirebileceğini savunmaktadır.⁷⁷ Ortak bir tanrı ve dinin kullanılmasındaki temel sebebin ise ideal devletin devamlılığı için gerekli olan toplumun rıza ve itaat göstermesi gerektiğini ve bu yüzden de dinin ortak amacı gerçekleştirmek için bir araç olarak kullanıldığını ifade etmektedir.⁷⁸

Aristoteles, ‘*Politika*’ adlı eserinde toplumu ve ideal bir devleti meydana getiren etkenleri sistematik olarak ele almaktadır. Aristoteles’e göre insan ‘*Zoon Politikon*’ siyasal ve toplumsal bir varlıktır. Ona göre toplumsal bir varlık olan insan, ilk olarak bir ailede varlığını devam ettirir. Daha sonra bu ailelerin büyümesiyle köyler meydana gelir, bu köylerin bir araya gelmesiyle de polisler (site devleti) meydana gelir. Bu polislerin yönetim şekli de monarşidir. Aristoteles’e göre aile, sosyal birliklerin en eskisidir ve devlet bu sosyal birliklerin birleşmesiyle inşa edilen bir siyasal yapıdır. Her toplumun bir amacı olduğunu ifade eden Aristoteles’e göre bu amaç mutlak iyiye ulaşmaktır. Bu yüzden insan bir toplumda yaşamaya ihtiyaç duyar. Düzensizlik ve karmaşanın olduğu toplumlarda insanlar mutlak iyiye ulaşamaz. İnsanların amaçlarını gerçekleştirmek yani mutlak iyiye ulaşmak için

⁷⁴Mehmet Emin Ruhi, ‘Platon’un Devlet Kökenine İlişkin Görüşü ve Yansımaları’, *AÜEHFD*, Cilt:1, Sayı: 1-2, (2005), s. 251.

⁷⁵Ruhi, a.g.e., s. 254.

⁷⁶Ömer Yıldırım, ‘Platon’un Devlet ve Toplum Tasarımı’, *Düşünce Platformu*, Erişim Tarihi: 15.04.2017.; http://www.felsefe.gen.tr/siyaset_felsefesi/platon_toplum_ve_devlet_tasarimi.asp

⁷⁷Platon, *Devlet*, (Çev. Cenk Saraçoğlu ve Veysel Atayman), BS Yayın Basım, İstanbul 2005, s. 190-210.

⁷⁸Platon, a.g.e., s. 190-198.

toplumsal düzene ihtiyaç duyduğunu, bunun ise ancak devlette mümkün olabileceğini ifade etmektedir.⁷⁹

Her iki düşünürde de insan toplumsal bir varlık olarak ele alınmış, insanların ortak gayesini gerçekleştirmeye ve toplumsal düzeni sağlamaya yönelik devletin kurulması zorunlu görülmüştür. Aristoteles'e göre insanlar her yerde aynı özelliklere sahip değildir, ekonomik, sosyal, çevresel vb. faktörler bir toplumdan başka bir topluma farklılıklar gösterebilir. Bu yüzden Platon'dan farklı olarak hem tek bir ideal devletin olacağı hem de tek bir yönetim şeklinin bütün toplumlar için geçerli olabileceği görüşüne katılmamaktadır.⁸⁰ Dolayısıyla Aristoteles, her ne kadar Platon'dan etkilenmiş olsa da devletin oluşumuyla ilgili aralarında pek çok fark bulunmaktadır.

İbn Haldun gibi ünlü İslam düşünürleri devletin oluşumuyla ilgili insanın doğası gereği toplumsal bir varlık olduğunu, bu yüzden bir toplum veya cemiyette varlığını sürdürmenin zorunluluğundan hareketle devleti ve yönetim biçimlerini açıklamaya çalışmışlardır. Farabi'nin ideal devleti, karşılıklı işbirliği ve yardımlaşma üzerine kuruluyken İbn Haldun'da asabiyet kavramı üzerinden şekillenmektedir.⁸¹

Farabi, '*El-Medenetü'l Fazıla/İdeal Devlet*' adlı eserinde insanların gerçek mutluluğa ve mükemmelliğe ancak faziletli toplumlarda ulaşmanın mümkün olacağını ifade etmektedir. Ona göre insan, fitratı gereği toplumsal bir varlık olduğundan dolayı bir toplum veya cemiyette varlığını sürdürmek zorundadır, bunun da ancak faziletli şehirde mümkün olacağını ifade etmektedir.⁸² Ona göre insanlar ancak faziletli şehirde karşılıklı yardımlaşma ve iş birliği içerisinde girerek gerçek mutluluğu elde ederler. Farabi, devletin oluşumunu ve yönetim biçimlerini ele alırken Antik Yunan düşünürleri Aristoteles ve Platon'dan etkilendiği görülmektedir. Platon'un tasarladığı devlet yönetimi daha küçük bir site devletiyken bu durum Aristoteles'te daha kapsamlı olarak görülmektedir. Farabi'nin devlet anlayışında ise her iki düşünürden daha büyük olarak bir imparatorluğu hatta evrensel bir dünya

⁷⁹Zeynep Kantarcı, "En İyi Yönetime Giden Yol: Aristoteles'in Siyaset Felsefesi", *Mavi Atlas GŞÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, (Bahar 2014), s. 23-27.

⁸⁰Arslan Topakkaya ve Bengü Özyürek Şahin, "Sakıncalı Rejim Demokrasi: Platon-Aristoteles Örneği", *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi (FLSF)*, Cilt: 20, Sayı: 20, (2015), s. 199.

⁸¹ Mustafa Demirci, "Fârâbî'de "El-Medîne" Kavramı ve Medeniyet İle İlişkisi", *Medeniyet Düşünürü Farabi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (ESOGÜ) Kongre ve Kültür Merkezi, Eskişehir, (13-15 Kasım 2014), s. 205-206.

⁸²Demirci, a.g.e., s. 205-206.

devleti kurma düşüncesi bulunmaktadır.⁸³ Farabi, tıpkı Platon'un düşünce anlayışında olduğu gibi devleti canlı bir organizma olan insan bedenine benzetmektedir. Ona göre nasıl ki bedenin organları arasında hiyerarşik bir ilişki bulunuyorsa sağlıklı bir bedene benzeyen erdemli devlet için de aynı durum söz konusudur.⁸⁴ Farabi, oluşturmak istediği ideal devleti kurgularken Platon'un "Politeia" adlı yapıtından etkilenecek, Yunan felsefesini tasavvufi düşüncelerle yeniden şekillendirmiştir.⁸⁵ Farabi'nin bu düşüncesinde yaşadığı dönemin ve İslam kültürünün etkili olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü insanların gerçek mutluluğu ve mükemmelliği hem dünya hem de ahiret hayatı için gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca Farabi'nin birçok yapıtında özellikle üstünde durduğu "Medine" kelimesi dönemin İslam geleneğinin en önemli şehirlerinden biridir.

İbn Haldun "Mukaddime" adlı eserinde devletlerin oluşması, gelişimi, yönetim biçimleri ve devletlerin yıkılmasıyla ilgili görüşlerini sistematik olarak incelemiştir. Ona göre, insanlar yaratılışları gereği yaşayabilmeleri için başka insanlara gereksinim duyar. Çünkü tabiat karşısında yalnız olan insanlar fizyolojik ihtiyaçlarını (gıda, barınak, giyim vb.) karşılamak için başka insanlarla etkileşime geçmek ve toplum kurmak zorundadır, devlet ise bu göçebe toplumların yerleşik hayata geçmesiyle birlikte oluşmaktadır.⁸⁶ İbn Haldun'un devlet anlayışının temeli insanları birbirine bağlayan asabiyet kavramı üzerine kuruludur. Ona göre asabiyet aynı soydan gelen kişiler arasındaki yardımlaşma, dayanışma ve saldırılara karşı kendilerini korumak için biyolojik bağlardan doğan ve daha sonra bir inanç birliği haline gelip devletin oluşmasında etkili olan soyut bir kavramdır.⁸⁷ Ona göre asabiyet bağı olmayan toplumlar devlet kuramaz, hatta yaşamlarını dahi devam ettiremez ve en nihayetinde de yok olurlar. Haldun'a göre asabiyet bağları ilk olarak ailede başlar.

⁸³Ayşe Sıdika Oktay, "Farabi'nin Şehirden Bütün Dünya Devletlerini İçine Alarak Genişleyen Evrensel Medeniyet Algısı ve Felsefi, Teolojik Temelleri", *Medeniyet Düşünürü Farabi Uluslararası Sempozyumu*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (ESOGÜ) Kongre ve Kültür Merkezi, Eskişehir, (13-15 Kasım 2014), s. 282-283.

⁸⁴Demokaan Demirel, "Farabi'nin İdeal Devleti: Erdemli Şehir", *Niğde Üniversitesi İibf Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, (2014), s. 363.

⁸⁵Mustafa Demirci, "Fârâbî'de "El-Medîne" Kavramı ve Medeniyet İle İlişkisi", *Medeniyet Düşünürü Farabi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (ESOGÜ) Kongre ve Kültür Merkezi, Eskişehir, (13-15 Kasım 2014), s. 209.

⁸⁶A. Ezeli Azarkan, "İbn Haldun'un Devlet Görüşü (Yönetimler Döngüsü)", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 4, (2003). Erişim Tarihi: 21.05.2017; <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/view/5000067895>

⁸⁷Recep Yumuk, "İbn Haldun'da Devlet Görüşü (Birinci Kısım)", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1-2, (1978), s. 244.

Aile genişledikçe asabiyet ideolojik bir hale gelmekte ve bu aşamadan sonra asabiyet genişlemeye devam ederse inanç birliğine dönüşmektedir.⁸⁸ Dolayısıyla toplumda ortak bir dinin benimsenmesi devletin kurulması ve ayakta kalmasını sağlamaktadır. İbn Haldun'un devletin oluşumunu asabiyet bağının sürekliliğiyle açıkladığını söylemek mümkündür. Ayrıca ona göre asabiyet bağı göçebe toplumların aksine yerleşik toplumlarda gelişerek devleti meydana getirir. Haldun'a göre yerleşik toplumların devlet kurmalarındaki en önemli etkenler ihtiyaçların karşılanması, egemenlik ve dış tehlikelere karşı güvende olmaktır. Özetle devlet, insanların ihtiyaçlarını karşılamak ve menfaatlerini korumak için asabiyet bağı ile oluşan bir örgütlenmedir.

17. yy'dan itibaren devlet teorileri konusundaki felsefi hakimiyet İslam coğrafyasından Avrupa'ya kaymaya başlamıştır. Avrupa siyasi düşüncesinin bel kemiğini oluşturan Thomas Hobbes, John Locke ve Jean Jacques Rousseau gibi düşünürler, insanların doğa durumundan kurtulmasının kendi iradeleriyle yapacakları toplumsal bir sözleşme veya yasa ile mümkün olabileceğini kendilerine özgü görüşleriyle açıklamaktadırlar. Bu düşünürlere göre doğa durumunda herkes doğuştan gelen bazı haklara (yaşama, özgürlük, güvenlik, eşitlik vb.) sahiptir. Her ne kadar bu düşünürler doğa durumunu kabul etseler de her biri kendi görüşleri doğrultusunda devletin var oluş nedenini farklı boyutlarıyla değerlendirmektedir.

Thomas Hobbes'e göre doğa durumunda "*Homo Homini Lupus*" insan insanın kurdudur. Ona göre doğa durumunda devlet yoktur; sürekli bir korku, çatışma, kargaşa, kaos ve güvensizlik vardır. Bu yüzden herkesin herkesle bir savaşı söz konusudur. Hobbes'e göre yönetim ve hukukun olmadığı doğa durumunda, herkesin kendi hayatını devam ettirecek her şeyi yapma hakkı bulunmaktadır. Çünkü toplum sözleşmesinin olmadığı doğa durumunda herkes mutlak eşitliğe sahiptir. Bundan dolayı doğa durumunda bir kişinin doğal hakkının bir başkasının özgürlüğünü ihlal ettiği de söylenemez.⁸⁹ Örnek vermek gerekirse hırsızlık, zina ve cinayet gibi haksızlıklar doğa durumunda vardır; ancak bunlar kime göre suç veya haksızlık teşkil etmektedir. Çünkü doğa durumunda bir insanın başka bir insan ile birlikteliği normal bir birliktelik veya bir evlilik sayılırken başka birine göre bu

⁸⁸Yumuk, a.g.e., s. 245.

⁸⁹Norman P. Barry, *Modern Siyaset Teorisi*, (çev. Mustafa Erdoğan ve Yusuf Şahin), Liberte Yayınları, Ankara 2004, s. 257.

birliktelik yasal değil, aksine zinadır.⁹⁰ Yine güçlü olan birinin bir başkası üzerinde kurmuş olduğu hakimiyet (efendi-köle ilişkisi) haksızlık teşkil etmez iken başka insanlar için bu durum haksızlık teşkil etmekte hatta zorbalık olarak değerlendirilmektedir. Hobbes, bu durumu herkesin doğuştan gelen bazı haklara sahip olduğu yani herkesin doğuştan özgür ve eşit bir şekilde yaratıldığını ve kişinin kendi güvenliğini sağlaması için her şeyi yapma özgürlüğü olarak tanımladığı “doğal hak’a” dayandırmaktadır.⁹¹

Hobbes’e göre doğa durumunun getirmiş olduğu doğal hak “herkes doğuştan eşittir” beraberinde korkuyu ve güvensizliği de getirmektedir. Çünkü herkesin eşit olması demek amaçların çatışması yani iki kişinin yararına olan bir şeyi ikisinin de sahip olmak istemesi anlamına gelir ki bu da güvensizliği dolayısıyla da savaş durumunu ortaya çıkarmaktadır.⁹² Ona göre doğa durumunda barınma, güvenlik, menfaatlerin korunması vb. nedenlerden dolayı sürekli bir çatışma ve savaş durumu mevcuttur. Hobbes, bu durumun olmasını egemen gücü elinde bulunduran bir kişi, meclis veya konseyin olmamasından kaynaklandığını belirtmektedir. Barış zamanında yani bir sözleşme etrafında insanların oluşturduğu devlette de tıpkı doğa durumundaki nedenler vardır ancak insanlar karşılıklı hak devretmeyle bu haklarını korumayı bir üst temsilciye yani devlete bırakmaktadırlar.⁹³ Bundan dolayı insanlar bir araya gelerek bazı haklarını kendisinden üstün bir güce yani devlete devretmektedir. Hobbes, bu durumun akıl ile yapılacak bir sözleşmeyle geçerli olacağını savunmaktadır. Ona göre devletin gücünü sınırlamak doğa durumuna geçme riskini oluşturacağı için bireyler devlete şartsız itaat etmeli hatta tiranlık bile olsa, bir yönetimin varlığı, hiçbir yönetimin olmadığı duruma tercih edilmelidir.⁹⁴ Kısacası Hobbes’e göre devlet; istenci belli sayıda insanın yaptığı sözleşmeyle, hepsinin istenci kabul edilmesi ve onların güçlerini ve kaynaklarını ortak barış,

⁹⁰Thomas Hobbes, *Elementa Philosophica De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, (çev. Deniz Zarakolu), Belge Yayınları, İstanbul 2014, s. 100.

⁹¹Thomas Hobbes, *Leviathan*, (çev. Semih Lim), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007, s. 96.

⁹²Hobbes, *Leviathan*, s.116.

⁹³Yavuz Kılıç, “Hobbes, Locke ve Rousseau’da Doğa Durumu Düşüncesi”. *Erciyes niversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, (2015), s. 104-105.

⁹⁴Andrew Heywood, *Siyaset Teorisine Giriş*, (çev. Hızır Murat Köse), Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 150.

güvenlik ve savunma için kullanacak tek bir kişidir.⁹⁵ Dolayısıyla devlet, bireyler tarafından bazı hakların karşılıklı devriyle oluşturulan doğal ve zorunlu bir yapıdır.

John Locke, “*Hükümet Üzerine İki İnceleme*” adlı eserinde doğa durumuyla ilgili görüşlerini ele almıştır. Ona göre doğa durumunda insanlar eşit ve özgürdür ancak bu özgürlük herkesin her istediğini yapması gibi mutlak değil, sınırlı bir özgürlüktür. Locke, doğa durumunda bir kimsenin başka biri üstünde hakimiyet kurmadığı; insanların eşit, özgür ve mutlu bir şekilde yaşadıklarını savunmaktadır.⁹⁶ Ancak bireylerin özgür ve eşit olması aynı zamanda bu haklarını kullanmada ileride sorunların çıkmasına da neden olacaktır. Çünkü hepsi onun kadar kral ve hepsi onun kadar eşit olacaktır. Buradan hareketle doğa durumunda tüm bireylerin özgür ve eşit olması bireylerin sahip oldukları bu hakları herhangi bir tehlike ve korku olmadan kullanması belirsizdir.⁹⁷ Bu nedenle Locke, ileride çıkabilecek kargaşa ve anlaşmazlıkların çözümü bireyler arasında sorun olmaması için sorunun çözümünde hakem, hakim veya tarafsız bir gözetmen rolü üstelenecek bir üst otoriteye yani devlete ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır. İnsanlar kendi özgür ve eşit haklarını korumak, can ve mal güvenliklerini sağlamak vb. ihtiyaçlarını güvence altına almak için yönetilenlerin uzlaşması, rıza ve anlaşması ile devletin ortaya çıkacağını savunmaktadır.⁹⁸ Sonuç olarak Locke’ye göre devlet, bireylerin aralarında çıkabilecek sorunları çözmek, can güvenliğini sağlamak, özgürlüklerini korumak ve ortaya çıkan haksızlıkların cezalandırılması için bireylerin anlaşması sonucunda oluşturulan siyasi bir otoritedir.

Jean Jacques Rousseau, “*İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*” ve “*Toplum Sözleşmesi*” adlı eserlerinde doğa durumuna ilişkin olarak insanların tam bir eşitlik içinde özgür bir şekilde yaşadıklarını, ancak özel mülkiyetin ortaya çıkmasıyla birlikte doğal eşitliğin kalktığını ifade etmektedir. Rousseau’ya göre doğa durumunda var olan bu eşitlik, insanın doğasında meydana gelen değişim ve dönüşümler ile eşitsizliğe dönüşmüştür. Ona göre

⁹⁵Thomas Hobbes, *Elementa Philosophica De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, (çev. Deniz Zarakolu), Belge Yayınları, İstanbul 2014, s. 84.

⁹⁶H. Gökçe Zabunoğlu, “Toplum sözleşmesi Bağlamında John Locke’un Devlet Anlayışı”. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, (2016), s. 435.

⁹⁷Ömer Yıldırım, “John Locke’un Sözleşme ve Siyasal Toplum”, *Düşünce Platformu*, Erişim Tarihi: 15.04.2017.; http://www.felsefe.gen.tr/john_locke_sozlesme_siyasal_toplum.asp

⁹⁸Andrew Heywood, *Siyaset Teorisine Giriş*, (çev. Hızır Murat Köse), Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 37.

insanlardaki bu değişim ve dönüşüm ile birlikte iş bölümü ve özel mülkiyet ortaya çıkmış ve böylelikle doğal eşitlikten eşitsizliğe geçilmiştir.⁹⁹ Rousseau'ya göre, toplumda eğer doğal eşitlik ortadan kalkarsa insanlar bazı doğal haklarını bir sözleşme ile üst otoriteye devretmek zorunda kalacaklardır. Rousseau, “*Toplum Sözleşmesi*” adlı eserinde eşitsizliğin ve güvensizliğin olduğu toplumdan doğal eşitliğin olduğu topluma yeniden nasıl geçebilecekleriyle ilgili olarak “insanlar, olmayan güçleri yoktan var edemeyeceklerine ve ancak var olanları bir araya getirip kullanabileceklerine göre, kendilerini korumak için yapabilecekleri tek şey direnişi kırabilecek bir güçler toplamı oluşturmaktır.” şeklinde açıklamaktadır.¹⁰⁰

Rousseau'nun devlet anlayışı halk egemenliğine dayanmaktadır. Ona göre devlet, vatandaşların kendi iradeleriyle yaptıkları, toplumdaki bütün vatandaşların eşit haklara sahip olduğu için meşru olan ve vatandaşların menfaatlerini güvence altına alan rasyonel bir toplumsal sözleşmeye dayanan üst yapıdır.¹⁰¹ Rousseau'ya göre toplumsal sözleşme, bireylerin oy birliğiyle oluşturulan ve toplumun değer ölçüsü olan genel iradeyi yansıtan halk egemenliğidir ve bu egemenliğin sahibi de devlettir.¹⁰² Ona göre yönetilenler kendi özgürlüklerini kaybetmeden genel iradeye itaat ve siyasi katılımı bir üst otoritenin egemenliğine girebilir.¹⁰³

Devletin oluşum nedenini doğa durumu varsayımından hareketle açıklamaya çalışan Hobbes, Locke ve Rousseau; insanı sosyal bir varlık olarak kabul etmektedirler. Ayrıca doğa durumunda insanların doğuştan gelen bazı haklara sahip olduğu ve herkesin eşit olduğu konusunda da hem fikirdirler. Ancak devletin oluşumunu kendilerine göre değerlendiren düşünürlerin, yaşadıkları dönemden ve entelektüel çevreden etkilendikleri görülmektedir. Örneğin Hobbes'ın doğa durumunu güvensizlik, kaos, sürekli bir çatışma ortamı şeklinde tasvir etmesinde ve

⁹⁹Ekrem Ekici, “Hobbes ve Rousseau: Toplumsal sözleşme Kuramı”, *Kaygı: Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 6, (Bahar 2006), s. 78-89.

¹⁰⁰H. Gökçe Zabunoğlu, “Toplum sözleşmesi Bağlamında John Locke'un Devlet Anlayışı”. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, (2016), s. 440.

¹⁰¹Jean Jacques Rousseau'da Demokrasi ve Devlet Anlayışı, Serenti, 07 Temmuz 2016, Erişim Tarihi: 10.06.2017.; <http://www.serenti.org/jean-jacques-rousseauda-demokrasi-ve-devlet-anlayisi/>

¹⁰²Ahmet Gürbüz, “J.J. Rousseau ve Toplum Sözleşmesi Kuramı'nın Değeri”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, (2014). Erişim Tarihi: 21.05.2017.; <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/view/5000067894>

¹⁰³Andrew Heywood, *Siyaset Teorisine Giriş*, (çev. Hızır Murat Köse), Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 298.

bu durumu herkesin herkesle savaşı olarak değerlendirmesinde yaşadığı dönemde İngiltere'deki iç savaşın etkili olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Hobbes'in düşünce anlayışında bireyler devlete şartsız itaatle yükümlüyken, devletin bireylere karşı bir yükümlülüğü bulunmamaktadır. Bu durum Locke'un anlayışında itaatin şartı devletin vatandaşların doğal haklarını koruma yükümlülüğü şeklinde daha dengeli bir siyasi yükümlülük olarak yer almaktadır. Son olarak Hobbes ve Locke'un anlayışlarına göre insanlar bencil bir varlık iken Rousseau'da daha iyimser bir insan doğası anlayışının olduğu görülmektedir.

George Wilhelm Hegel, devleti tarihsel süreç içerisinde tin¹⁰⁴ biçimiyle yeniden oluşturup şekillendirmeye çalışmaktadır. Hegel'e göre asıl özgürlük bireyin kendisini tinin bir parçası olarak görmesi, birey geneli bilip istediği ve ona inandığı ölçüde kendi özgürlüğüne sahip olduğu ve onun tadını çıkarttığı gerçekliktir.¹⁰⁵ Tin ve özgürlüğü bir bütün olarak ele alan Hegel'e göre, maddenin tözü maddeden ayrı iken tinin tözü, kendisine bağlıdır. İşte bu töz özgürlüğün kendisidir.¹⁰⁶ Ona göre sosyal varoluşun üç safhası aile, sivil toplum ve devlettir. Hegel'e göre ailede, kişisel menfaatlerin diğerlerinin iyiliği için ön planda olmadığı "*tikel diğerkamlık*" geçerli iken sivil toplumu, kişisel menfaatlerin diğerlerinin menfaatinin önüne geçtiği "*evrensel egoizm*" alanı olarak görmektedir. Devleti ise karşılıklı bir ahlaki anlayışın var olduğu "*evrensel diğerkamlık*" olarak tanımlamaktadır.¹⁰⁷ Ona göre devlet, evrensel değer ve çıkarların savunucusu, bireylerin iyiliğini gözetken, kamu yararının kurucusu, ahlaki gücün temsilcisi, bireylerin ahlaki amacının biçimlenmesi ve özgürlüklerinin sağlanmasında rol oynayan siyasal bir kurumdur. Hegel, doğa durumundan bahsederken toplum sözleşmecilerin aksine doğa durumunun hiçbir zaman olmadığını, kuramcıların kendi hedeflerine ulaşmak için oluşturdukları bir durum şeklinde ifade etmektedir. Çünkü ona göre, devletin yalnızca bireylerin can ve mal güvenliğinin korunması için kurulmadığı aksine yeri geldiğinde devlet için can

¹⁰⁴ Gerçeği ve evreni anlamak için benimsenen, madde olmayan varlık olarak tanımlanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bünyamin Bezci, "Hegel'in Felsefesinde Etik, Politik Olan ve Özgürlük", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 2, (2006), ss. 235-251.

¹⁰⁵ Cengiz Çuhadar, "Bazı Filozofların Düşüncesinde Devlet Kavramı", *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 2, (2007), s. 125.

¹⁰⁶ Bünyamin Bezci, "Hegel'in Felsefesinde Etik, Politik Olan ve Özgürlük", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 2, (2006), s. 240.

¹⁰⁷ Andrew Heywood, *Siyaset Teorisine Giriş*, (çev. Hızır Murat Köse), Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 72.

ve mal dahil pek çok haklardan vazgeçilmesi gerektiğini ve dolayısıyla toplum sözleşmesinin devleti açıklamada yetersiz olduğunu yalnızca haklara ilişkin kavramların siyasete sokulmaya çalışıldığını ifade etmektedir.¹⁰⁸ Hegel'in devlet anlayışına bakıldığında devletin ön planda tutulduğu ve bireylerin devlete göre şekillendiğini söylemek mümkündür.

Karl Marx'a göre devletlerin oluşumundaki en önemli etken toplumlarda yaşanan sınıflar arası mücadeledir. Marx, geçmişten bugüne kadar bütün toplumların tarihini sınıf savaşları tarihi olduğunu, güçlüler ile zayıflar, sömüren ile sömürülenler, özgür olanlar ile köleler arasında sürekli bir çatışmanın sürdüğü, bu sınıflar arasında sürekli bir savaş olduğunu ve devletin de bu sınıflar arası çatışmalar sonucunda oluştuğunu ifade etmektedir.¹⁰⁹ Ona göre sınıflar arası çatışma sonucunda ortaya çıkan haksızlıklar ve anlaşmazlıkları çözüme kavuşturacak bir baskı aracına, yani bir üst otorite olan devlete ihtiyaç vardır. Marx'a göre devlet, sınıflara ayrılmış bir toplumda burjuvazinin haklarını koruyan ve onun çıkarları doğrultusunda hareket eden siyasal gücü temsil etmektedir. Marx, devletin varoluş nedeni özel mülkiyetin ortaya çıkması, işbölümünün artması, sömürü ilişkilerin giderek artması ve eşitlikçi toplumun yerine eşitsiz sınıflı bir toplumun ortaya çıkması şeklinde ifade etmektedir. Ona göre din de burjuvazinin çıkarlarını koruyan ve onların istekleri doğrultusunda şekillenmektedir. Marx'ın devletin varoluş nedeniyle ilgili görüşlerine bakıldığında devletin oluşum şeklini belirli tarihsel sürecin varlığıyla ilişkilendirdiği söylenebilir.

Devletin nasıl oluştuğuyla ilgili başka düşünürlerin görüşlerini çoğaltmak mümkündür. Yukarıda verilen düşünürlerin görüşlerinden de anlaşılmaktadır ki devletin oluşumu bazı faktörlere göre değişmektedir. Örneğin İbn Haldun'un yaşadığı dönemden ve İslam medeniyetinden etkilendiğini, yine Thomas Hobbes'in "*insan insanın kurdudur*" ve "*herkesin herkesle savaşı*" şeklindeki doğa durumu ifadelerinden de anlaşılabileceği üzere yaşadığı dönemdeki İngiliz iç savaşının etkili olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca düşünürlerin kendisinden önceki düşünürlerden etkilendiği ve devletin oluşumunu bu düşünürlerin görüşlerinden hareketle kendilerine ve yaşadıkları döneme göre değerlendirdikleri de söylenebilir.

¹⁰⁸Bünyamin Bezci, "Hegel'in Felsefesinde Etik, Politik Olan ve Özgürlük", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 2, (2006), s. 245-246.

¹⁰⁹Cengiz Çuhadar, "Bazı Filozofların Düşüncesinde Devlet Kavramı", *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 2, (2007), s. 126-127.

Farabi'nin devletin oluşumunu Platon'daki gibi canlı bir organizmaya benzetmesi örnek olarak verilebilir ancak Farabi, toplumu sınıflara ayırırken Platon'un düşünce anlayışından farklı olarak sınıflar arasında katı bir kast sistemi bulunmamaktadır. Yine her ne kadar Platon'dan etkilenmiş olsa da yaşadığı dönemin ve koşulların etkisiyle Platon'dakinden daha kapsamlı bir dünya devleti görüşü hakimdir. Kısacası devlet kavramıyla ilgili tek bir tanım yapmak oldukça güçtür.

Bazı düşünürler devletin oluşumunu doğal nedenlere dayandırırken (Platon, Farabi gibi) bazıları ise bireyler tarafından kendi iradeleri sonucunda oluştuğunu (Hobbes, Locke gibi) ifade etmektedir. Düşünürlerin görüşlerinden de anlaşılacağı üzere genel olarak ya bireyler göz önüne alınarak devlet şekillendirilmeye çalışılmış ya da devlet göz önüne alınarak bireyler ona göre şekillendirilmiştir. Sonuç olarak insanlar, özgür bir şekilde varlığını sürdürmesi, mülkiyet haklarının korunması, haksızların cezalandırılması, iç ve dış güvenliğinin sağlanması, daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak, barış ve huzurlu bir toplumda mutlu yaşama arzusu vb. gibi ortak amaçların varlığından dolayı bir araya gelerek devleti meydana getirmişlerdir.

1.2.1. Devletin Görevleri

Devletin oluşumuyla ilgili düşünürlerin görüşlerine bakıldığında hemen hemen hepsinin ortak noktası ilk önce toplumdaki bireylerin zorunlu ihtiyaçlarının karşılanması (yeme, içme, barınma vb.) ve can ve mal güvenliğinin sağlanması için devletin kurulmasını zorunlu veya doğal süreç içerisinde kendiliğinden meydana geldiği yönündedir. Bu düşünürler devletin görevleriyle ilgili görüşlerini tasarladıkları devletin oluşum şekline göre değerlendirmektedir. İnsanların bir takım zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak için ya da toplumsal bir varlık olarak bir arada yaşamak zorunda olan insanların bir araya gelerek oluşturduğu toplumsal düzenin devamlılığı için devletin hem toplumsal düzene karşı hem de bireylere karşı bazı görevleri bulunmaktadır. Bu görevlerin en önemlisi ise şüphesiz ki insanların kendi varlığını devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu barış ve huzurlu bir ortamda yaşama hakkının adaletli bir şekilde tesis edilmesidir. Çünkü düzensizlik ve karmaşanın hüküm sürdüğü bir toplumda hiç kimse kendini güvende hissetmemekte ve sürekli bir başkasının tehdidiyle karşı karşıya kalmaktadır. Hobbes'in de ifade ettiği gibi *“Kılıcın zoru olmadıkça ahitler sözlerden ibarettir ve insanı güvence altına almaya yetmez.”* toplumsal bir düzende adalet ve can güvenliğini sağlayacak

egemen gücün olmadığı bir yerde kimse özgür bir şekilde yaşama hakkına da sahip değildir.¹¹⁰ Bu sebeptendir ki insanlar ilk olarak kendi korkularını yenmek için toplumsal düzeni sağlayan siyasal bir yapılanmaya yani devlete ihtiyaç duymaktadır. Devletin en temel görevi ise insanların bu korkularını giderecek toplumsal düzeni sağlamak, adalet ve can güvenliğini yani bireysel güvenliği tesis etmektir.

Doğuştan bazı haklara (yaşama, özgürlük, eşitlik vb.) sahip olan insanların bir araya gelerek bir sözleşme ile oluşturduğu devletin bir başka temel görevi ise bireylerin mülkiyet haklarını korumaktır. Locke'ye göre devletin var olma sebebi toplumdaki bireylerin mülkiyetinin korunması (yaşama, özgürlük, eşitlik, mal-mülk, para, arazi vb.) gibi temel hakların güvence altına alınmasıdır.¹¹¹ Ona göre devlet, toplumu oluşturan bireylerin yalnızca kendi sivil çıkarlarını temin etmek, onları korumak ve geliştirmek için meydana getirilmiş bir insan toplumdur. Bu çıkarlar yaşama, özgürlük, eşitlik, sağlık ve mal-mülk (ev, arazi, para, eşya vb.) benzeri dışsal şeylerdir.¹¹² Locke'ye göre herkes doğuştan bazı haklara sahiptir. Ancak devletin olmadığı bir toplumda herkes eşit olduğundan dolayı (herkes kendi kendisinin kralı) insanlar arasında sürekli bir çatışma bulunmaktadır. Bu durumdan ötürü insanların mülkiyetlerini koruyacak bir hakim ya da hakem görevi üstlenecek üst otorite olmazsa insanların güvenliği sağlanamaz ve toplumda düzensizlik oluşur. Bu yüzden ki Locke, devletin en temel görevini kendisini oluşturan insanların yaşama, özgürlük, eşitlik, mülkiyet hakkı gibi temel hakların korunması yani mülkiyet kavramıyla ilişkilendirmektedir.

Devletin asıl görevinin toplumdaki bireylerin özgürlüklerini koruması gerektiğini ifade eden Rousseau'ya göre asıl olan özgürlüktür. Ona göre egemen gücün olmadığı doğa durumunda bütün insanlar eşit ve özgür doğmaktadır. Ancak iş bölümü ve özel mülkiyetin ortaya çıkmasıyla birlikte bu eşitlik ve özgürlükler de ortadan kalkmaktadır. Bu durum Rousseau'ya göre egemen gücün varlığını zorunlu hale getirmektedir. Ona göre devletin asıl amacı kendisini oluşturan bireylerin eşitliğini ve özgürlüğünü korumaktır. Öyle ki devlet; toplumdaki bireylerin can ve

¹¹⁰Celal Yeşilçayır, “Thomas Hobbes’un Geleneksel Siyaset Felsefesine Karşı Çıkışı”, *Mavi Atlas, GŞÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, (2014), s.70.

¹¹¹Yavuz Kılıç, “Hobbes, Locke ve Rousseau’da Doğa Durumu Düşüncesi”. *Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, (2015), s. 108.

¹¹²Müzeyyen Eroğlu, “John Locke’un Devlet Teorisi”, *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 21, (Ağustos-Eylül 2010), s. 5.

mal güvenliğini sağlayacağı gibi toplumdaki bireylerin hem diğer insanlarla birleştiği halde kendi buyruğunda kalmasını, hem de doğa durumunda özgür olduğu kadar özgür olmasını sağlamalıdır.¹¹³

Toplumsal bir varlık olan insanın varlığını devam ettirmek ve zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak için meydana getirdiği devletin bir başka temel görevi ise toplumdaki insanların eğitim, sağlık, ulaşım alt yapı vb. ihtiyaçlarını yerine getirmektir. Bu hususta İbn Haldun devletin görevlerini sosyal devlet anlayışı doğrultusunda değerlendirdiği ve bu anlayış çerçevesinde devletin faaliyet alanlarını belirlediği görülmektedir. İbn Haldun'a göre devlet toplumdaki bütün bireylerin insan onuruna yaraşır refah ve mutluluğunu tesis etmekle yükümlüdür. Ona göre devletin temel görevi; ihtiyaçların karşılanması, egemenlik ve dış tehlikelere karşı koruma, sağlık ve eğitim hizmetlerini karşılama, din hizmetlerini düzenlemek, insanları kötülüklerden caydırarak iyiliğe yönlendirecek tedbirler almak, insanlar arasındaki ticari ilişkileri düzenlemek, insan sağlığına uygun olacak şekilde gıda maddelerini denetlemek vb. gibi insanların her türlü ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik faaliyetlerdir.¹¹⁴ Hegel, Devletin görevlerine ilişkin İbn Haldun'a benzer bir tanımlama yapmaktadır. O, devletin görevleri arasında, evrensel değer ve çıkarları savunmak, bireylerin iyiliğini gözetmek, kamu hizmetlerini yerine getirmek, toplumun ahlaki gücünü temsil etmek, bireylerin yaşamını biçimlendirme ve özgürlüklerinin sağlanması gibi çeşitli görevleri saymaktadır.¹¹⁵ Burada dikkat edilmesi gereken husus Hegel'in düşünce anlayışında İbn Haldun'dan farklı olarak devlet göz önünde bulundurularak bireyler devlete göre şekillendirilmiştir. Çünkü Hegel'e göre devlet var olduğu için bireyler bu haklara sahiptir. Yani devlet herhangi bir tehlikeye maruz kaldığı zaman bireyler bu haklarından mahrum kalabilirler. İbn Haldun gibi eğitim hizmetlerinin önemine vurgu yapan Aristoteles ise toplumdaki bireylerin insan onuruna yaraşır bir yaşam sürmeleri için bireylerin davranışlarını

¹¹³H. Emre Bağce, "Rousseau'da Toplum Sözleşmesi, Siyasal Meşruiyet ve Katılımcı Demokrasi", *I. Uluslararası Müzakereci Demokrasi Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 15-16 Nisan 2009, İstanbul 2010, s. 111.

¹¹⁴A. Ezeli Azarkan, "İbn Haldun'un Devlet Görüşü (Yönetimler Döngüsü)" *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 4, (2003). Erişim Tarihi: 21.05.2017.; <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/view/5000067895>

¹¹⁵Bünyamin Bezci, "Hegel'in Felsefesinde Etik, Politik Olan ve Özgürlük", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 2, (2006), s. 246.

biçimlendirmek ve onları olgunlaştırmak için eğitimin şart olduğunu ve bunun da devletin asıl görevi olması gerektiğine vurgu yapmaktadır.¹¹⁶

Devletin görevlerine ilişkin olarak her bir düşünür kendi görüşleri doğrultusunda oluşturduğu devlet ve yönetim şekline göre farklı görevleri yüklediği görülmektedir. Ancak hemen hemen hepsinin ortak özelliği bireylerin can ve mal güvenliğinin iç ve dış tehditlere karşı korunmasıdır. Devletin görevlerinin neler olduğu toplumların oluşum şekillerine, ideolojilerine, düşünce geleneklerine, bulundukları coğrafyaya, benimsedikleri devlet şekillerine göre farklılık göstermektedir. Kısacası devletin çok fazla görevleri olduğunu söylemek mümkündür. Devlet, toplumsal düzeni sağlamak için gerekli tedbirleri almak ve buna göre kendi teşkilatlanmasını sağlamakla yükümlüdür. Devletin her şeyden önce asıl görevi toplumdaki bireylerin geleceğini güvence altına almaktır. Bunun için de her an karşılaşılabileceği sorunlara karşı önceden tedbir almalı ve bireylerin geleceklerini garanti altına almak için gerekli kanunları ve teşkilatlanmaları yapmakla mükelleftir. Devlet, toplumda öyle bir düzen kurmalı ki hem değişen şartlara göre kendisini yeniden yapılandırabilmeli hem de yüklendiği amaçlara göre yol alabilmelidir. Toplumdaki bu düzen teşkilatlanmanın olduğu bir yapıda en belirleyici unsurdur. O halde düzenin olduğu bir toplumda daha iyi bir hizmetin sunulması için devletin görevlerini bu ilkeye göre yerine getirmesi gerekmektedir. Daha iyi bir hizmetin sunulması ise hem devletin asli görevlerinden biri hem de devlet otoritesinin toplumdaki bireyler tarafından benimsenmesi demektir.

Genel olarak bakıldığında devletin, bireylerin can ve mal güvenliğini korumak, toplumda barış ve huzuru sağlamak, temel hak ve özgürlükleri sağlamak, toplumda adaleti sağlamak, kamu hizmetlerini yerine getirmek, haberleşme ve seyahat özgürlüğünü sağlamak vb. birçok görevi bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'nın 5. maddesinde¹¹⁷ belirtildiği gibi bireylerin refah ve mutlu bir yaşam sürebilmesi için devlet, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için

¹¹⁶ Zeynep Kantarcı, “En İyi Yönetime Giden Yol: Aristoteles’in Siyaset Felsefesi”, *Mavi Atlas GŞÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, (Bahar 2014), s. 37.

¹¹⁷ Anayasa'nın 5. maddesine göre devletin temel amaç ve görevleri; “...Milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.” şeklinde sayılmaktadır.

gerekli şartları hazırlamakla yükümlüdür. Devleti meydana getiren bireylerin insan onuruna yaraşır refah ve mutlu bir yaşam sürebilmeleri için devletin eğitim ve sağlık hizmetleri, ulaşım ve alt yapı çalışmaları vb. kamu hizmeti görevlerini yerine getirmesi gerekmektedir. Ancak bu görevi yerine getirirken belirli bir kesimi öncelmeden toplumdaki bütün vatandaşlara aynı derecede ve aynı hassasiyetle davranmalıdır.

Anayasa'nın 2. maddesinde yer alan “Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir hukuk devletidir” hükmü sosyal devlet ilkesi gereği devletin toplumdaki bireylere karşı ne tür görevler üstleneceğini belirtmektedir. Sosyal devletin ne olduğuyla ilgili çok kısa bir tanımlama yapacak olursak sosyal devlet; bir toplumda ekonomik açıdan fakir ve güçsüz olan kesimi daha zengin ve güçlü olan kesime karşı koruyarak toplumda gerçek anlamda eşitliği sağlamakla yükümlüdür. Başka bir deyişle toplumda sosyal adaleti ve toplumsal dengeyi sağlamak için gerekli bütün tedbirleri almakla görevli olan devlettir.¹¹⁸ Toplumsal dengenin sağlanması ve sosyal adaletin sağlanması ise kamu yönetiminin nihai amacıdır. O halde sosyal devlet anlayışının gereği toplumda sosyal adaletin sağlanması için devletin temel görevi kamu hizmeti sunması gerektiğini söylemek mümkündür. Kamu hizmeti ise toplumun genel ve ortak ihtiyaçlarını karşılamak için devlet veya kamu tüzel kişileri veyahut onların gözetim ve denetimi altında özel hukuk kişileri tarafından yürütülen sürekli faaliyetler olarak tanımlanmaktadır.¹¹⁹ Nitelikleri gereği kamu hizmeti olarak sayılan hizmetler; eğitim, sağlık, ulaşım, haberleşme, sosyal güvenlik, belediye hizmetleri, elektrik, su ve doğalgaz hizmetleri, altyapı hizmetleri, liman, baraj vb. hizmetlerdir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus bazı hizmetlerin sunumunda yalnızca belli kesimlerin yararlanabilmesidir. Örneğin, yardıma muhtaç kimselere yapılan sosyal yardımlardan toplumdaki herkes değil, yalnızca fakir ve muhtaç olanlar faydalanabilmektedir. O halde devletin kamu hizmeti görevini konumuz açısından değerlendirdiğimizde, devletin belli bir bölgeye götürdüğü kamu hizmetlerinin niteliklerine göre bireyleri mi yoksa toplumun belli bir kesimini mi öncelediğini ortaya çıkarmak mümkündür.

¹¹⁸A. Tarık Gümüş, *Sosyal Devlet anlayışının Gelişimi ve Dönüşümü*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 165-188.

¹¹⁹Aydın Gülan, “Kamu Hizmeti Kavramı”, *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1-3, (1988), s. 148.

1.2.2. Din-Devlet İlişkisi

Din ve devlet, insanların tarihi süreciyle birlikte ortaya çıkan ve birbirlerini etkileyen tarihsel ve siyasal birer olgudur. Çünkü toplumsal alandaki bütün kurumsal yapıları etkileyen, toplumun bütün katmanlarında varlığını hissettiren din, tarihsel bir olgudur. Dolayısıyla toplumun yönetim alanını, bu alandaki faaliyetleri ve ilişkileri belirleyen siyasetin dinden etkilenmemesi söz konusu değildir. Din ve siyasetin tarihsel süreç içerisindeki birlikteliğinden dolayı her iki olgunun birbirinden tamamen bağımsız olduğu söylenemez. Tarihin bazı dönemlerinde kimi zaman din siyasal kurumlar üzerinde etkili olmuş, kimi zaman ise siyasal kurum/kuruluşlar dini kendi menfaatleri doğrultusunda etkilemiştir. Tarihi bağlamda din ve siyasetin sürekli olarak birbirleriyle güç mücadelesine girdiğini söylemek mümkündür. Çünkü her ikisi de aile, eğitim, sosyal, kültürel ve ekonomik değerler gibi toplumsal kurumlarda birbirleriyle sürekli etkileşim halinde olan sosyal birer olgudur. Bundan dolayı iç içe girmiş bu olguların birbirlerini dışlaması mümkün değildir.¹²⁰

Toplumsal alanı düzenleyen dinin en önemli işlevlerinden biri de meşruiyet kazandırma. Bireyin inancı, bilgisi, iç dünyasındaki duygu ve düşünceleri, toplumsal, siyasal kurum ve düzenleri, onlara ontolojik bir geçerlilik sunan, yani onları kutsal ve kozmik referanslar doğrultusunda bir düzleme yerleştirmek suretiyle meşrulaştırır.¹²¹ Dinin siyasal sistemi meşrulaştırma özelliğine sahip olması, toplumsal düzeni ve kurumların işleyiş biçimlerini etkilemektedir. Bundan dolayı siyasal iktidarlar dinin bu özelliğini kullanarak iktidarlarını kutsallaştırıcı bir özellik kazandırmaya çalıştıkları ve dolayısıyla dini bir araç olarak kullandıkları söylenebilir.¹²² Siyasal iktidarlar için en önemli sorunlardan biri yönetilen kesimin kendi iktidarları tarafından ortaya konulan ilkelere, kurallara, sosyal, ekonomik ve siyasal düzenlemelere, yasaklamalara uymaları ve bu yönde yapılan kanunların insanların bireysel varlıklarından üstün olduğunu onlara kabul ettirmeleridir. Dolayısıyla siyasal iktidarların ortaya koymuş olduğu bu düzenlemelere yönetilen kesimin rıza göstermesi için toplum üzerinde son derece etkili üstün bir gücün varlığı

¹²⁰Erol Turan ve Metehan Temizel, “Din ve Siyaset İlişkisi Bağlamında Oy Verme Davranışı: Niğde Bölgesinde Bir Araştırma”, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 7, (Nisan 2015), s. 88.

¹²¹Ejder Okumuş, *Din ve Devlet*, Pınar Yayınları, İstanbul 2003, s. 55.

¹²²Erol Turan ve Metehan Temizel, “Din ve Siyaset İlişkisi Bağlamında Oy Verme Davranışı: Niğde Bölgesinde Bir Araştırma”, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 7, (Nisan 2015), s. 88.

gerekmektedir. Bundan dolayıdır ki iktidarın kaynağı insan ve doğaüstü ilkelere dayanmıyorsa yönetilen kesimin iktidar tarafından ortaya konulan ilke ve kurallara uygun davranması ve yönetime rıza göstermesi oldukça zordur.¹²³ Benzer bir şekilde hiçbir toplumda yönetilen kesim saygı duyduğu üstün özelliklere sahip ilke veya kurallar olmadan siyasal iktidarlara rıza göstermez.¹²⁴ Kısacası otoritesini doğaüstü bir güce dayandırmayan siyasal iktidarların topluma yönelik yapacakları her türlü düzenlemeler toplumda bir kargaşa yaratacaktır. Bu nedenlerden dolayı din, uzun yıllar boyunca iktidarın kaynağı görülmüş ve siyasal iktidarlar tarafından meşruiyetin dayanağı olarak kullanılmıştır.

Meşruiyetin dayanağını dine dayandıran teokratik devletlerin ortak özelliği dinin kutsallaştırıcı özelliğinden yararlanmalarıdır. Tarihsel süreç içerisinde dini iktidarı meşrulaştırıcı bir araç olarak kullanmayan bir siyasal iktidar hemen hemen yok gibidir. Öyle ki kendisini inançsız kabul eden veya din dışı olarak gören siyasal iktidarlar bile zaman zaman dinin bu özelliğinden faydalanarak toplumsal birliği sağlamak için dini kullanmışlardır. Hatta günümüzde modern devletlerin bile dinin bu vasfını modern değerler çerçevesinde uyarlayıp kullandıklarını söylemek mümkündür.¹²⁵ Dinin siyasal iktidarı meşrulaştırma özelliğine haiz olmasından dolayı Avrupa toplumlarında dini temsil eden kilise ile devlet arasında uzun yıllar boyunca süren bir güç mücadelesi etkili olmuştur. Ancak Avrupa’da sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarında yaşanan modernleşme hareketleriyle birlikte dinin hem devlet yapısındaki hem de toplumsal alandaki etkisi giderek azalmaya başlamıştır.

Avrupa’da din, Orta Çağ’a kadar devlet yapısının içerisinde yer almış, kiliseler de toplumun her alanında hakim bir güç olarak varlığını sürdürmüştür. Orta Çağ ile birlikte kilise ile devlet arasında otorite anlamında güç mücadelesi başlamıştır.¹²⁶ Meşruluğunu tanrıdan alan kralın en önemli görevlerinden biri kiliseyi

¹²³Halis Çetin, “Siyasetin Evrensel Sorunu: İktidarın Meşruiyeti-Meşruiyetin İktidarı”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 58, Sayı: 3, (2003), s. 61-89.

¹²⁴Çetin, a.g.e., s. 66-67.

¹²⁵Erol Turan ve Metehan Temizel, “Din ve Siyaset İlişkisi Bağlamında Oy Verme Davranışı: Niğde Bölgesinde Bir Araştırma”, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 7, (Nisan 2015), s. 89.

¹²⁶Seyfettin Arslan ve Yılmaz Demirhan, *Türk Siyasal Hayatında Ak Parti Dönemi*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2016, s. 233-282.

savunmak ve desteklemektir.¹²⁷ Orta Çağ boyunca Avrupa’da din adamlarının nüfuzu ve kilisenin otoritesi hakimdi. Halk, kilisenin baskılarına maruz kalmış ve ruhban sınıfının düşünceleri ve istekleri ile örtüşmeyen hiçbir şey yapamıyordu. Öyle ki din adamları sınıfının izni alınmadan iktidar bile olunamıyordu. Kilisenin son derece etkili olduğu Avrupa’da, Rönesans ve Reform hareketleriyle birlikte bu düşünce giderek zayıflamaya başlamış ve Fransız İhtilaliyle birlikte kilisenin toplum üzerindeki baskıları ortadan kalkmıştır. Böylelikle meşruiyetin kaynağı ve iktidarın dayanağı tanrıya değil, ulusa dayandırılarak laiklik anlayışı benimsenmeye başlanmıştır. Bütün bu gelişmeler sonucunda bilimde, sanatta ve yönetim alanında kilisenin bu baskılarına son verilerek geleneksel toplumdan aklın ve bilginin egemen olduğu modern toplumlara geçilmiş ve din ile devlet arasındaki ilişki birbirinden tamamen bağımsız bir yapıya doğru evrilmiştir. Bu gelişmeler neticesinde dinin toplum üzerindeki baskıları ortadan kalkmış, din, ruhani bir uğraş olarak bireysel düzeye indirgenmiş ve kilise yalnızca din işleri ile uğraşan bir kurum haline getirilmiştir.¹²⁸ Başka bir deyişle din, hiçbir şekilde devletin işlerine karışmayacak, aynı şekilde devlet de dini, politikada bir araç olarak kullanmayacaktı. Avrupa’daki milliyetçi düşüncelerin artmasıyla birlikte farklı dini görüşleri benimseyen bireyler arasındaki fark ortadan kalkmış ve böylelikle birlikte yaşamak ve aynı devletin vatandaşı olmak için dindış olmaya da gerek kalmamıştır.¹²⁹ Uslu’ya göre bütün bu gelişmeler ile birlikte günümüz modern devlet anlayışı şekillenmeye başlamış ve devletler vatandaşların dini görüşleri ile değil, onların ekonomik anlamda ihtiyaç duydukları yaşam standartlarını artırmakla uğraşan bir kurum olmaya başlamıştır.¹³⁰ Özetle Avrupa’da bugünkü anlamda laik ve modern kurumlar din-devlet arasındaki ilişkide kilisenin hegemonyasına son verilmesiyle birlikte oluşmaya başlamıştır.

18. yüzyılda 1776 Amerikan İnsan Hakları Beyannamesi ve 1789 Fransız Devriminin İnsan Hakları Beyannamelerinde, “bütün insanlar eşit ve özgür olarak doğar ve herkes istediği gibi dini inanışlarını serbest bir şekilde yerine getirir” gibi

¹²⁷ Arslan ve Demirhan, a.g.e., s. 233-282.

¹²⁸ Abdullah Alperen, “Türkiye’de Kimlik Arayışları ve İslam”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2, (Temmuz-Aralık 2008), s. 76.

¹²⁹ Şükrü Uslu “Laiklik-Din İlişkisi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 16, (2004), s. 238.

¹³⁰ Uslu, a.g.e., s. 238.

maddelerin benimsenmesi din ve devlet ilişkisine yeni boyutlar kazandırmıştır.¹³¹ Arslan ve Demirhan'a göre ise Batı devletlerindeki laiklik anlayışı, devlet kurumlarınca güdülen mezhepsel farklılıkların ortadan kaldırılması, devletin dini şudur gibi söylemlerin kaldırılması ve hukuk sistemleri ile kamu hizmetlerinin dinsel kurallardan arındırılması neticesinde bugünlere gelmiştir.¹³² Avrupa'da dinsel inançların devlet kurumları ve toplum üzerindeki etkisinin ortadan kalkmasıyla birlikte akla dayalı laiklik anlayışı gelişmeye başlamıştır.

Dini inançların hakim olduğu toplumlarda din ve siyaset arasında çok sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Ceylan'a göre bu tarz toplumlarda siyaset ile uğraşanlar dini iki farklı şekilde kullanabilir. Birincisi kişiler iktidara gelebilmek için dini kullanabilir. İkincisi ise kişi iktidardayken toplumu daha kolay yönetebilmek, kitleleri kontrol edebilmek ve onları yönlendirebilmek için dini kullanabilir.¹³³ Her iki durumda da dinin bir araç olarak kullanıldığı ve dolayısıyla din ve siyaset arasında çok boyutlu bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Siyaset, iktidar hırsı ve güç mücadelesi olarak göz önüne alındığında böyle bir gücü elde etmek isteyen biri kitleleri etkileyebilmek için her türlü aracı kullanmaktan geri durmaz. Kısacası bu tarz toplumlarda dinin, güç mücadelesinde kullanılan bir araç olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan aklın ve bilginin hakim olduğu erdemli topluluklarda dinin politikaya alet edilmesinin mümkün olmadığı iddia edilir.¹³⁴ Bu tarz toplumlarda siyasi partiler halkın istekleri ve onların yaşam kalitesini artırmaya yönelik program ve projelerle halkın karşısına çıkarlar. Siyasi partiler inanç odaklı projeler ile iktidara gelmeyi ve halkı bu yönde etkilemeyi düşünmezler. Zirâ bu tarz toplumlarda dini inançlar bireyin siyasal tercihlerini çok fazla etkilememektedir. Çünkü metafizik alanındaki inanç birlikteliği kişisel tercih ve seçimlere indirgenmiş durumdadır. Bu yüzden toplumda var olan birliktelik inanç odaklı değildir. Bu toplumlarda bireyin, kendisinin ve toplumun maddi anlamda yaşam kalitesini yükseltebilecek partileri seçme yönünde tercihler yaptığı görülmektedir. Bu durum ise bilinçli seçmenlerin bazen kendi inanç değerlerini benimsemeyen hatta bu değerlere zıt olan partilere oy

¹³¹Uslu, a.g.e., s. 238.

¹³²Seyfettin Arslan ve Yılmaz Demirhan, *Türk Siyasal Hayatında Ak Parti Dönemi*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2016, s. 233-282.

¹³³Yasin Ceylan, "Siyaset, İktidar ve Din", *Ankara Barosu Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 4, (Güz 2007), s. 10.

¹³⁴Ceylan, a.g.e., s. 10.

verebileceğini göstermektedir. Bu tarz toplumlarda öncelikli olan inanç birlikteliği değil, bireylerin ve toplumun refah düzeyi yüksek ve kaliteli bir yaşam sürmeleri yani toplumsal birlikteliktir. Bu bağlamda Avrupa’da gerçekleşen modernleşme hareketleri ve milliyetçilik akımının sonucu olarak ortaya çıkan ulus-devlet anlayışının benimsenmesiyle birlikte egemenliğin kaynağının tanrıya değil, halka/ulusa/milllete ait olduğu görüşü savunulmaya başlanmıştır.¹³⁵ Bütün bu gelişmeler sonucunda Avrupa’da din, siyasal ve toplumsal alandan çıkarılmaya çalışılarak bireysel düzeye indirgenmeye başlanmıştır.

Türkiye’de, Avrupa’daki modernleşme hareketlerinin ve milliyetçilik akımlarının sonucunda ortaya çıkan ulus-devlet anlayışının benimsenmesiyle birlikte Cumhuriyet döneminde siyasal iktidar, toplumun dini inançları üzerinde dönüşüm gerçekleştirmek ve devletin denetiminde ve kontrolünde merkezi bir din anlayışı oluşturmak için köklü reformlar yapmıştır.¹³⁶ Siyasetten kültüre, sanattan teknolojiye geniş bir alanı kapsayan Cumhuriyet devrimlerinin en önemli değişiklikleri özellikle din alanında yapılmıştır.¹³⁷ Başbakanlık kurumuna bağlı olarak Diyanet İşleri Başkanlığı’nın kurulması, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Tekke, Zaviye ve Türbelerin kapatılmasıyla ilgili kanunun yürürlüğe konulması bu reformlara örnek gösterilebilir.¹³⁸ Yine “Devletin Dini İslamdır” ibaresinin anayasadan çıkarılması gibi değişiklikler sonucunda dinin ve temsilcilerinin siyasi, sosyal ve kültürel yetkisine son verilerek, inanç ve ibadet konuları ile sınırlandırmak istenmiştir. Ayrıca hutbe ve ezanın Türkçe okutulması gibi hassas konularda devlet, dine müdahalelerde bulunmuştur. Dolayısıyla devletin, ulus-devlet anlayışının bir sonucu olarak milli değerlere yönelmesi ve laiklik ilkesi gereğince din ve devlet arasındaki ilişkinin yasal bir zemininin olmaması siyasal iktidarın dine müdahalesini kolaylaştırmaktadır.

Günümüzde pek çok toplumda din veya dini temsil eden kurumlar hem toplumsal hem de siyasal yaşamın merkezinde yer almaktadır. Her ne kadar din ve siyaset birbirinden ayrılmış gözüксе de tam olarak birbirinden ayrıldığı söylenemez.

¹³⁵Zuhal Çalık Topuz, “Küreselleşmenin Ulus-Devlete Etkileri”, *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 3, (Nisan 2016), s. 13-26.

¹³⁶Vefa Adıgüzel, *Din-Siyaset İlişkisinin Sosyolojik Bir Analizi: Şerif Mardin Örneği*, IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı I, Kütahya 14-15 Mayıs 2015, s. 60.

¹³⁷Hikmet Özdemir, *Tarih ve Politika*, İz Yayıncılık, İstanbul 1995, s. 200-202.

¹³⁸Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2015, s. 521-553.; İsmail Kara, *Din İle Modernleşme Arasında Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri*, Dergah Yayınları, İstanbul 2014, s. 200-250.

Çünkü bazı toplumlarda din faktörünün özellikle de siyasal karar verme süreçlerinde seçmen tercihleri üzerinde önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Dinin sosyal özellikleri seçmenlerin siyasal alanda kendilerini tanımlama ve konumlandırmalarında farklı görüşteki siyasi partilerin tercih edilmesi yönünde engel teşkil etmektedir. Başka bir ifadeyle karar verme süreçlerinde seçmenler, kendi sosyal özelliklerine yakın görüşteki siyasi partileri tercih etmektedir. Ayrıca dinin insanlar üzerindeki etkisinden dolayı hem siyasi kurumların hem de belli bir kesim üzerinde etkili olan dini grupların veya dindar kişilerin bazı dönemlerde iktidarı ele geçirmek veyahut kendi sosyal özelliklerine yakın olan parti veya kimselerin iktidarda olmasını istemeleri nedeniyle siyaset ile yakından alakadar oldukları görülmektedir. Özellikle tarikat ve dini grupların yönetici kesim ile alt tabaka arasında bir köprü görevi veya aracı kurum olarak işlev görmesi seçmenler ve siyasi partiler üzerinde önemli bir etki yaratmaktadır. Ancak dini grupları veya tarikatları yalnızca aracı kurum olarak görmemek gerekir. Çünkü bu gruplar bazen aracı kurum işlevini gördükleri gibi, bazen de dinin siyasallaşmasında etkili olabilmektedirler. Zirâ dini gruplar kendi dini anlayış ve dünya görüşlerinin toplumda yaygın olmasını isterler. Macit'e göre bu yayılcı anlayış eğitim vb. faaliyetler yoluyla karşılanabileceği gibi, siyaset yoluyla devlete ve siyasete hakim olarak da gerçekleşebilir veya gerçekleştirilebilir.¹³⁹ Türkiye'de dinin siyasallaşmasına yönelik ileride değinileceği üzere Nakşibendi tarikatına bağlı İskenderpaşa Cemaati ile Nurcu kadrolarının ittifak etmesi sonucunda Necmettin Erbakan önderliğinde kurulan ve dini grupların büyük bir çoğunluğunun desteklediği Milli Nizam Partisi ve onun devamı sayılan Milli Selamet Partisi örnek olarak gösterilebilir.¹⁴⁰

Bireyler inançları, tutumları, davranışları ve dünya görüşleri doğrultusunda siyasallaşmaktadır.¹⁴¹ Türkiye'de İslami çevre çok partili rejime geçiş ile birlikte sahip oldukları dini görüş ve inançlar doğrultusunda siyasallaşmaya önem vermişlerdir. Bu bağlamda dini aidiyetlerini önceleyen kişilerin toplumsal ve siyasal alanda daha fazla görünürde olmaları siyasal sisteme bir tehdit olarak algılanmamalıdır. Turan ve Temizel'e göre bu durum, demokratik sistem içerisinde

¹³⁹Mustafa Macit, "Türkiye'de Sosyal Değişme, Din ve Siyaset", *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 30, (Eylül-Aralık 2007), s. 96.

¹⁴⁰Şevket Kazan, *Refah Gerçeği*, Keşif Yayınları, Ankara 2006, s. 80-120.

¹⁴¹Vefa Adıgüzel, *Din-Siyaset İlişkisinin Sosyolojik Bir Analizi: Şerif Mardin Örneği*, IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı I, Kütahya 14-15 Mayıs 2015, s. 50.

dini taleplerin temsil mekanizmasına yansıtılmaya çalışılması olarak düşünülebilir.¹⁴² Türkiye’de özellikle çok partili rejime geçiş ile birlikte İslam’ın kamusal alanda daha fazla görünürde olmasını savunan kesim, bu taleplerini siyasal partiler aracılığıyla kamuoyunun gündemine taşımışlardır.¹⁴³

Toplumsal düzenin bir sonucu olarak ortaya çıkan siyasal kurumsallaşma toplumda bir örgütlenme ve çatışma kültürünü de beraberinde getirir. İslamcı ve laik oluşumlar, kutuplaşma, etnik ve mezhepsel örgütlenmeler, öğrenci hareketleri bu kültüre örnek gösterilebilir. Nitekim Türkiye’de bir grup öğrenci tarafından 12 Aralık 1975 yılında kurulan Akıncılar, kısa bir süre içerisinde Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde sesini duyuran İslami bir oluşum haline gelmiştir. Akıncıların kısa bir süre içerisinde büyümesi ve İslami bir oluşum haline gelmesinde birkaç etken bulunmaktadır. Bu etkenler, Milli Selamet Partisi’nin (MSP) de kurulmasında etkili olan Nakşibendi Tarikatı, Nakşibendi kökenli olan Necip Fazıl Kısakürek’in “Büyük Doğu Ekolü” ve Mısır’da 1926 yılında ortaya çıkan ve Suriye, Ürdün gibi ülkelerde faaliyetlerde bulunan Müslüman Kardeşler (İhvan-el Müslimin) Örgütü şeklinde sayılabilir.¹⁴⁴ Seven’e göre ilk kurulduğunda MSP’nin gençlik kolları olmak gibi bir gayesi olmayan Akıncılar, 1978 yılında Mehmet Tellioğlu başkanlığında MSP ile somut ilişkiler içine girmiş ve MSP’nin gençlik kolu olarak faaliyet göstermeye başlamıştır ancak MSP ve Akıncılar ilişkisi çok uzun sürmemiştir.¹⁴⁵ Akıncıların temel fikri bozulan, yok olmayla karşı karşıya kalan düzen karşısında evrensel İslam anlayışıdır.¹⁴⁶ Sosyalist, Komünist, Liberal, Kapitalist, Faşist gibi İslam dışı zihniyete sahip olan devletleri küfür devletleri olarak tanımlayan Akıncılar, bu devletlerin ortak düşmanlarının Müslümanlar olduğunu, kendilerinin de bu

¹⁴²Erol Turan ve Metehan Temizel, “Din ve Siyaset İlişkisi Bağlamında Oy Verme Davranışı: Niğde Bölgesinde Bir Araştırma”, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 7, (Nisan 2015), s. 97.

¹⁴³Ali Çarkoğlu ve Binnaz Toprak, *Değişen Türkiye’de Din, Toplum ve Siyaset*, Tesev Yayınları, İstanbul 2006, s. 29.

¹⁴⁴Kaya Ataberk, MSP’nin Akıncıları ve Silahlı Radikal İslamcılığın sahaya inmesi, *Türk Solu Gazetesi*, (Sayı 463, 14 Eylül 2014)

¹⁴⁵Abdulkadir Seven, Akıncılar, Türkiye İslami Hareketleri Dünü ve Bugünü, Yayınlanma Tarihi: 30 Aralık 2010, Erişim Tarihi: 11.06.2017.; <http://abdulkadirseven.blogspot.com.tr/2010/12/akincilar-akincilar-dernege-ilk-olarak.html>

¹⁴⁶Necip Fazıl Kısakürek, *Rapor 5-6 (kod71)*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 2009, s. 20-120.; Turhan Feyizoğlu, *Akıncılar ve Ak-Gençlikten Akp’ye*, Tekin Yayınları, İstanbul 2015, s. 35-150.

sömürüye, zulüme ve inançsızlığa karşı mücadele ettiklerini ifade etmektedirler.¹⁴⁷ Sonuç olarak dönemin koşulları, iç ve dış faktörlerin rolü ve siyasal kurumsallaşmanın da etkisiyle toplumda bir gruplaşma ve çatışmanın yaşandığı söylenebilir. Nitekim Akıncıların da kısa bir süre içerisinde çeşitli etkenlerin varlığıyla öğrenci birliğinden siyasal bir oluşuma hatta bir partiye özdeşleşmesi bir çatışma kültürünün olduğunu göstermektedir.

1.2.3. Türkiye’de Din-Devlet İlişkisi Açısından Siyasal İslam

1960 yıllarında Türkiye siyasetinde etkili olan Nakşibendiler İslami talepleri karşılayacak bir parti kurma faaliyetlerine girişilmiştir. Bu çerçevede daha sonra ortaya çıkacak olan “Milli Görüş” hareketinin ilk partisi olan Milli Nizam Partisi’nin kurucu ekibi İskenderpaşa Cemaati’nden çıktığı bilinmektedir.¹⁴⁸ Muzaffer Deligöz’den aktaran Aybudak’a göre Necmettin Erbakan’ın yeni bir parti kurma konusunda oldukça tereddütlü olduğunu ve böyle bir oluşumu şeyhi Mehmet Zahid Kotku’nun izni olmadan yapmak istemediğini ifade etmektedir.¹⁴⁹ Said Nursi’nin talebelerinden biri olan Mehmet Kırkinci (Kırkinci Hoca) Milli Nizam Partisi’nin kurulmasıyla ilgili hatıralarını Adalet Partisi’nin eski Adana Mebusu Tevfik Paksu’nun Erbakan’a hitaben konuşmalarını aktarırken “Yeter bu masonların peşinden koştuğumuz. Biz de yeni bir parti kuralım.” şeklinde teklif ettiğini Erbakan’ın da kabul ettiğini ancak “Ben bu isteği şeyhimin huzurunda dile getiremem beraber gidelim, sen durumu kendisine anlat” dedi. “Beraber Mehmet Zahid Kotku’nun dergahına gittik ve kendisine parti kurmamızın gerekçelerini ayrıntılı olarak anlattım ancak izin vermedi.”¹⁵⁰ Daha sonraki görüşmede “Efendi Hazretleri millet perişan onları kurtarmamız lazım memlekete ya masonlar hakim oluyor ya da komünistler. Neden kendi işimizi kendimiz görmeyelim, dedim. Sonunda Mehmet Zahid Efendi parti kurmamıza razı oldu. Buna çok sevindik.”¹⁵¹ şeklindeki açıklamalarından hareketle Nakşibendi ve Nurcu kadroların koalisyon yaptığı partinin kurulması için gerekli olan desteğin sağlandığı anlaşılmaktadır.

¹⁴⁷ Abdulkadir Seven, Akıncılar, Türkiye İslami Hareketleri Dünü ve Bugünü, Yayınlanma Tarihi: 30 Aralık 2010, Erişim Tarihi: 11.06.2017.; <http://abdulkadirseven.blogspot.com.tr/2010/12/akincilar-akincilar-derneği-ilk-olarak.html>

¹⁴⁸ Utku Aybudak, *Nakşibendiliğin Politik Evrimi ve İskenderpaşa Cemaati*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014, s. 87.

¹⁴⁹ Aybudak, a.g.e., s. 87.

¹⁵⁰ <http://www.mehmedkirkinci.com/index.php?s=article&aid=71> Erişim Tarihi: 14.02.2017.

¹⁵¹ <http://www.mehmedkirkinci.com/index.php?s=article&aid=71> Erişim Tarihi: 14.02.2017.

Kırkinci Hoca ayrıca yeni kurulacak olan partiyle ilgili hatıralarında Zübeyir adlı kişiyle geçen konuşmalarında onun endişesini gidermek amacıyla konunun çözümü için şöyle bir teklifte bulunduğuna “Biz bütün ağabeyleri toplayalım. Tevfik Bey de Hüsametdin Bey de Nur talebesidir. Bunları çağıralım. Onlara Üstad’ın siyasete ait düsturundan okuyalım dedim.” şeklinde yer vermektedir.¹⁵²

Nakşibendiler ile Nurcuların koalisyon yaparak kurduğu ve/veya partinin kurulmasına destek verdiği hatta partinin teşkilatlanma aşamasında Nakşibendi tarikatının yurt çapındaki ağı sayesinde partiye büyük bir yardım sağladığı iddia edilmektedir.¹⁵³ Özellikle de İskenderpaşa Cemaati’nin partinin kurulmasında vermiş olduğu desteklerinden dolayı partinin, tarikatın siyasetteki temsilcisi haline geldiği söylenmektedir.¹⁵⁴ MSP’nin gençlik kolları olduğu iddia edilen Akıncıların genel başkanı Mehmet Güney ise konuyla ilgili olarak “Tek partimiz vardı MSP, tek tarikatımız vardı İskenderpaşa Cemaati” şeklindeki ifadelerine bakıldığında İskenderpaşa Cemaati ile partinin çok sıkı ilişkiler içerisinde olduğu söylenilebilir.¹⁵⁵ Nakşibendiler ile Nurcuların ittifak yaparak kurduğu MNP, partinin laikliği zedeleyen uygunsuzca propaganda yaptığı gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi’nin vermiş olduğu karar sonrasında kapatılmıştır. MNP’nin devamı niteliğinde sayılan MSP, 14 Ekim 1973 seçimlerinde büyük bir başarıya imza atarak 48 milletvekili ile meclise girmeyi başarmıştır. Ancak bu ittifak CHP ile yapılan koalisyon ve 1974 yılındaki genel af tartışmaları Nakşibendiler ile Nurcuları karşı karşıya getirmiştir. Yalçın’a göre Nurcular “Komünistlerin affedilmesini istemiyorlardı.” sadece Türk Ceza Kanunu’nun 163’üncü maddesi kapsamında cezaevinde bulunan şeriatçıların affedilmesini istiyorlardı.¹⁵⁶ 27 Kasım 1974 yılında yapılan MSP kongresinde bu gerilim giderek artmaya başlamış ve yapılan kongreyi Nurcuların kaybetmesi sonucunda Tevfik Paksu Çalışma Bakanlığı’ndan Nurcu MSP milletvekili Rasim Hancıoğlu da TBMM Başkanvekilliğinden ayrılmıştır. Son olarak ise Nurcular 10 Nisan 1977 yılındaki seçimlerde aday olmayacaklarını bildirmiş ve böylelikle

¹⁵²<http://www.mehmedkirkinci.com/index.php?s=article&aid=71>ErişimTarihi: 14.02.2017.

¹⁵³Şerif Mardin, *Türkiye’de Din ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s.107.

¹⁵⁴Hulusi Şentürk, *Türkiye’de İslami Oluşumlar ve Siyaset İslamcılık*, Çıra Yayınları, İstanbul 2011, s. 310.

¹⁵⁵Şentürk, a.g.e., s. 310.

¹⁵⁶Soner Yalçın, AKP’nin asıl büyük korkusu Nurcu-Nakşibendi kavgası, *Hürriyet Gazetesi*, (1 Haziran 2008).

Nakşibendi ve Nurcu ittifakı Nurcuların MSP'yi Nakşibendilere bırakıp partiden ayrılmasıyla son bulmuştur.¹⁵⁷

Türkiye ve dünyada yaşanan gelişmeler sonucunda 12 Eylül 1980 tarihinde yaşanan askeri darbe Türkiye siyasal sisteminde bir dönüm noktasıdır. Askeri darbe ile birlikte mevcut olan bütün siyasi partiler kapatılmış, partinin liderleri ve önde gelen isimleri siyasetten men edilerek yargılanmışlardır. Kapatılan partilerin yerine yeni partiler kurulmuş ve Turgut Özal gibi yeni isimler siyaset sahnesine çıkmıştır. Tarikat şeyhleri ve cemaat önderleriyle ilişkisi olduğu söylenen Turgut Özal'ın önderliğindeki Anavatan Partisi siyasal İslam'ın yeni partisi olmuştur.¹⁵⁸ Siyasal İslam'ın desteğini alan Anavatan Partisi yeni kurulan bir parti olmasına rağmen 1980'li yıllarda Türkiye siyasal hayatına damgasını vurmuştur. Milli Selamet Partisi askeri darbe sonucu kapatıldıktan sonra 1983 yılında kurulan ve Milli Görüş hareketinin bir sonraki partisi olan Refah Partisi, Necmettin Erbakan'ın 1987'de siyasi yasağının ortadan kalkmasıyla birlikte yeniden siyasal İslamcı kesimin siyasetteki partisi olmaya başlamıştır.¹⁵⁹

1990'lı yıllarda Türkiye'de "Laik-Müslüman" karşıtlı görüşler giderek artmaya başlamıştır. Necmettin Erbakan'ın yeniden Refah Partisi'nin başına geçmesiyle birlikte siyasal İslamcı kesimin desteğiyle 1991 yılındaki erken seçimde büyük bir başarı göstermesine rağmen Refah Partisi'nin belediye sınırları içinde 2 Temmuz 1993 tarihinde yaşanan "Sivas Katliamı" bu kutuplaşmayı giderek artırmıştır.¹⁶⁰ Çoban'a göre İslam dinini partinin ana politikası yapan Refah Partisi, siyasal İslam'ın Türkiye siyasetinde belirleyici bir konuma gelmesinde etkili olmuş ve nitekim 1995 seçimlerinde büyük bir başarı göstererek iktidara gelmiştir.¹⁶¹ Tarikata bağlı olduğu söylenen dönemin başbakanı Necmettin Erbakan'ın tarikat ve cemaat şeyhlerine/liderlerine başbakanlık konutunda verdiği iftar yemeği ve Refah Partisi'nin Ankara Sincan'da düzenlemiş olduğu Kudüs Gecesi gibi gelişmeler sonucunda post-modern darbe olarak da bilinen 28 Şubat süreci sonrasında Refah

¹⁵⁷Yalçın, a.g.e.,

¹⁵⁸Rahman Dağ, *Ideological Root of the Conflict between Pro- Kurdish and Pro- Islamic Parties in Turkey*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle 2017, s. 102.

¹⁵⁹Resul Türk, "Türkiye'de Siyasal İslam'ın Örgütlenme Faaliyetleri", *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3, (2015), s. 122.

¹⁶⁰Şadiye Ay, "Türkiye'de Siyasal İslam", *Mevzuat Dergisi*, Sayı: 7, Sayı: 83, (Kasım 2004). Erişim Tarihi: 05.05.2017.;<http://www.mevzuatdergisi.com/2004/11a/02.htm>

¹⁶¹Savaş Çoban, "Türkiye'de Siyasal İslam'ın Kısa Tarihi", *BİA Haber Merkezi*, İstanbul, (10 Mayıs 2014).

Partisi, ülkeyi bölme ve iç savaşa sürüklenme gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır.¹⁶²

Refah Partisi'nin kapatılmasından sonra Milli Görüş hareketinin yeni partisi Recai Kutan liderliğindeki Fazilet Partisi olmuştur. Recai Kutan, her ne kadar kendilerinin Refah Partisi'nden farklı olduğunu, İslamcı söylemlerden çıkıp muhafazakar söyleme sahip olduklarını ifade etse de Refah Partisi'nin mevcut milletvekillerinin Fazilet Partisi'ne geçmesinden sonra onun devamı olduğu ve Anayasanın 69 ve 70. maddelerini ihlal ettiği gibi gerekçelerle kapatılmıştır.¹⁶³ Art arda partileri kapatılan Milli Görüş hareketinin parti içindeki gelenekçi ile yenilikçi kanat arasındaki görüş ayrılıkları giderek artmaya başlamış ve nihayetinde de Fazilet Partisi'ndeki yenilikçi kanadın partiden ayrılıp AK Parti'yi kurmalarıyla son bulmuştur. Milli Görüş hareketinin son partisi ise gelenekçi kanadın kurduğu Saadet Partisi olmuştur.¹⁶⁴

Türkiye siyasal hayatı içerisinde siyasal İslam'ı temsil eden ana akım Milli Görüş çatısı altında toplanmış ve örgütlenme faaliyetlerini bu çatı altında temellendirerek yaymaya başlamıştır. Milli Görüş hareketindeki yenilikçi kadroların bu çatıyı terk etmesiyle birlikte tabanını bu kadrolara ve yeni bir partiye kaptıran gelenekçi kesim Saadet Partisi'nde fazla varlık gösterememiştir. Milli Görüş geleneği doğrultusunda varlığını devam ettiren partiler kendi tüzük ve programlarında açık bir şekilde İslamcı olmadıklarını beyan etmiş, hatta batıdaki gelişmeler sonucu ortaya çıkan liberal, demokrat, insan hakları gibi kavramları kullanmışlardır.¹⁶⁵ Nitekim yenilikçi kesim tarafından 2002 yılında kurulan ve o günden sonra aralıksız olarak tek başına iktidarda bulunan AK Parti'nin bu başarısı Türk'e göre yenilikçi İslami kimliğini piyasa ekonomisi ile en iyi şekilde birleştirerek muhafazakar, demokrat kimliğini siyasal sistem içerisinde uyumlu hale getirerek bir kitle partisi olmasından kaynaklanmaktadır.¹⁶⁶ Milli Görüş çizgisindeki

¹⁶² Rahman Dağ, "The Role Of Contesting Ideologies: Civil-Military Relations in Turkey", *Journal Of Global Analysis*, Vol: 6, No: 2, (July 2016), p. 164.

¹⁶³ Resul Türk, "Türkiye'de Siyasal İslam'ın Örgütlenme Faaliyetleri", *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3, (2015), s. 124.

¹⁶⁴ Rahman Dağ, *Ideological Root of the Conflict between Pro- Kurdish and Pro- Islamic Parties in Turkey*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle 2017, s. 94-95.

¹⁶⁵ Hüsnü Ezber Bodur, "Büyük Anlatılar ve Din: Modern Türkiye'ye Yansımaları", *Toplum Bilimleri Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 8, (Temmuz-Aralık 2010), s. 45.

¹⁶⁶ Resul Türk, "Türkiye'de Siyasal İslam'ın Örgütlenme Faaliyetleri", *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3, (2015), s. 99-131.

partilerin başarıları özellikle de Refah Partisi'nin 1990'lı yıllarındaki başarılarına rağmen kitle partisi olamaması veya tek başına iktidara gelememesi Türkiye tarihinde dine dayandırılan söylemlerin tek başına iktidara gelmeye yetmediğini göstermektedir. Dolayısıyla dini söylemlerin yanında ekonomik istikrar, demokratik açılımlar, liberal politikalar gibi başka faktörler de etkili olmaktadır. Nitekim AK Parti'nin tek başına iktidara gelmesi ve yaklaşık 15 yıldır siyasette etkili olması buna benzer faktörlerin etkili olduğunu göstermektedir. Özetle AK Parti'nin batı tarzlı demokrasi ve insan hakları, liberal açılımlar, ekonomik politikalar vb. gibi söylemler ile siyasal İslami söylemleri bir arada sentezleyerek dünyadaki gelişmelere ayak uyduran politikalar yürüttüğü ve böylelikle toplumdaki her kesime hitap etmeye yönelik söylemler geliştirdiği söylenebilir.¹⁶⁷

AK Parti döneminde siyasal İslam'ın bir değişim ve dönüşüm geçirerek muhafazakar bir yapıya doğru evrilmesinde hem dönemin koşulları hem de Milli Görüş hareketinin tecrübe ettiği siyasal İslamcı söylemlerin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Kendilerinin laiklik karşıtı olmadığını vurgulayan AK Parti'nin laiklik ilkesine bakışı 14 Ekim 2007 tarihinde dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın deyimiyle "Her inanç grubuna eşit mesafede olan, Budist'e de Ateist'e de hizmet veren bir yönetim biçimi olarak laikliği savunuyoruz. Laiklik, bir din değil, demokratik toplumlara özgü bir yönetim anlayışıdır. Biz AK Parti olarak bütün inançlara eşit derecede yaklaşıyoruz."¹⁶⁸ AK Parti'nin laiklik ve dine yönelik yaklaşımları partinin programında şöyle açıklanmaktadır:

AK Parti dini, insanlığın en önemli kurumlarından biri; laikliği ise demokrasinin gerekli şartı, din ve vicdan hürriyetinin teminatı olarak görmektedir. Laikliğin din düşmanlığı şeklinde görülmesine karşıdır. Partimiz kutsal dini değerlerin ve etnisitenin istismar edilerek siyaset malzemesi yapılmasını reddeder. Dindar insanları rencide edici tavır ve uygulamaları ve onların, dini yaşayış ve tercihlerinden dolayı farklı muameleyle tabi tutulmalarını anti-demokratik, insan hak ve özgürlüklerine aykırı bulmaktadır.¹⁶⁹

AK Parti ile dini gruplar arasındaki ilişkiye bakıldığında ise aralarında birbirleriyle uyumlu ilişkilerin olduğunu söylemek mümkündür. Zirâ AK Parti

¹⁶⁷Rahman Dağ, *Ideological Root of the Conflict between Pro- Kurdish and Pro- Islamic Parties in Turkey*, Cambrige Scholars Publishing, Newcastle 2017, s. 157-159.

¹⁶⁸Birol Dinçel, "Alla Turca Laiklik, Türban ve AKP", *BİA Haber Merkezi*, İstanbul, (06 Şubat 2008).

¹⁶⁹Seyfettin Arslan ve Yılmaz Demirhan, *Türk Siyasal Hayatında Ak Parti Dönemi*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2016, s. 233-282.

döneminde partiye yakın medrese ve dini gruplara siyasal sistemde ve devlet kadrolarında kolaylıklar sağlandığı, imam-hatip okulları, kuran kursları ilahiyat fakülteleri konularında önemli çalışmalar yapıldığı iddia edilmektedir.¹⁷⁰ Yine Çakır'a göre dini gruplar özellikle AK Parti iktidarı ve Recep Tayyip Erdoğan vasıtasıyla devlet sisteminin merkezine yerleşerek bunun nimetlerinden faydalanıp devlet içerisinde kadrolaşmaya başlamışlardır.¹⁷¹ Dolayısıyla AK Parti ile dini gruplar arasında fikri ve karşılıklı bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Nitekim günümüz laik devletlerde din-siyaset arasındaki ilişki farklı boyutlarda bir gelişme göstermektedir. Bu ilişki her ne kadar meşruiyetini temelde dinden almasa da modern ulus devletler ya da siyasi partiler bireylerle olan ilişkilerinde bazı durumlarda dini değerlerden yararlanmaktadır. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti'ndeki din-devlet arasındaki ilişkiye bakıldığında gerek sağ gerekse de sol partilerin dinden yararlanmaya çalıştıkları ifade edilebilir.¹⁷² Kısacası AK Parti ile dini gruplar arasında fikri ve karşılıklı bir ilişkinin olması, ayrıca bu dönemde dini grupların devlet içerisinde kadrolaşması ve devletin söz konusu dini gruplara yönelik yürüttüğü politikalar göz önüne alındığında AK Parti'nin zaman zaman dinden veya dini değerlerden istifade etme yoluna gittiği söylenebilir. Söz konusu bu dini gruplardan biri de çalışmamızın ana konusu olan Menzil Cemaati'dir.

AK Parti'nin iktidarı döneminde Menzil Cemaati ile olan ilişkilerine bakıldığında uyumlu bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Muhafazakar, merkez sağ partilere yakınlık gösterdiği ifade edilen Menzil Cemaati, onların iktidarlara döneminde bakanlık düzeyinde temsil edildiği iddia edilmektedir. Bozkurt'a göre FETÖ ile AK Parti arasında yaşanan savaş sonrasında Menzil Cemaati daha çok ön plana çıkmış ve AK Parti tarafından FETÖ'nün iş alanındaki temsilcisi Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonuna (TUSKON) karşı Menzil Cemaati'nin temsilcisi Tüm Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜMSİAD) desteklenmiştir.¹⁷³ Yine Bozkurt'a göre dönemin TÜMSİAD başkanı Dr. Hasan Sert Menzil Cemaati'nin önde gelen temsilcilerinden ve 07 Haziran 2015 tarihindeki seçimlerde AK Parti'nin

¹⁷⁰Mehmet Yanmış, *Yakın Dönemde Kürtler: Kimlik, Din, Gelenek*, Grifon Kitap Yayınevi, Ankara 2017, s. 150.

¹⁷¹Ruşen Çakır, "İslami cemaatleri AKP ve Erdoğan'dan koparmak mümkün mü?", *Vatan Gazetesi*, (01.03.2014).

¹⁷²Ejder Okumuş, *Din ve Devlet*, Pınar Yayınları, İstanbul 2003, s. 115.

¹⁷³Serkut Bozkurt, *Menzilciler kızdı mı?*, *Posta Gazetesi*, (24.04.2015).

İstanbul 1. Bölgeden milletvekili adaydır.¹⁷⁴ AK Parti ile Menzil Cemaati arasında bir ilişkinin olduğunu vurgulayan ve uzun bir süre Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın danışmanlığını yapan, AK Parti eski milletvekilli Hüseyin Besli'nin "...15 Temmuz darbe girişimi sonrasında FETÖ'ye yönelik tasfiyelerden boşalan devlet ve sivil toplum alanlarını tarikat/vakıf gibi yapılanmalar doldurmaya başlamış... Misal olarak, ismini palazlandığı şehirden, Adıyaman/Menzil'den alan bir yapının bir bakanlıkta neredeyse bütün pozisyonlarını kendi mensuplarıyla doldurmasına dikkat çekmek istedim."¹⁷⁵ şeklindeki açıklamalarına bakıldığında Menzil Cemaati'nin AK Parti'yle bir ilişki içerisinde olduğu görüşü ortaya çıkmaktadır. Aral'a göre Besli'nin sözü ettiği bu bakanlık, T.C. Sağlık Bakanlığı'dır.¹⁷⁶ Sağlık Bakanı Recep Akdağ, Başbakan Yardımcısı Numan Kurtulmuş, TBMM Başkanvekili Ahmet Aydın ve AK Parti vekillerle birlikte Menzil Cemaati'nin merhum şeyhi Muhammed Raşid Erol'un eşinin taziyesine katılmak ve taziye ziyaretinde bulunmak için Şeyh Abdalbaki Erol'un Menzil'deki evinde ziyarete bulundular.¹⁷⁷ Yerel gazetede bu habere bakıldığında AK Parti'nin özellikle de Sağlık Bakanı Recep Akdağ'ın Menzil Cemaati'ne yakınlığı ile ilgili söylenen iddiaların gerçekliğinin yadsınamaz olduğu anlaşılmaktadır.

1.3. METODOLOJİ

Kapalı bir yapılanma olan dini örgütlerin toplum veya siyaset ile olan ilişkileri, siyaset hakkındaki bilgi, düşünce, tutum ve davranışlarını ve bunların muhtemel nedenlerini incelemek amacıyla o yapıdaki etkin kişilerle bireysel yüz yüze açık uçlu standartlaştırılmış sorular çerçevesinde görüşme yapma yöntemini çalışmamızda uygulamaya çalıştık. Çalışmamızın temel konusu din-devlet ilişkisi çerçevesinde Menzil Cemaati'nin siyaset ile olan ilişkisini incelemeye çalışmaktır. Çalışmamızda akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak nitel veriler elde etmek amacıyla sosyal bilimlerde sözlü iletişim yoluyla bilgi elde etme ve veri toplama yöntemi olan mülakat yöntemi seçilmiştir.

¹⁷⁴Bozkurt, a.g.e.,

¹⁷⁵Hüseyin Besli, 'Bana ne?' demeden, *Akşam Gazetesi*, (10.11.2016).

¹⁷⁶Erol Aral, 'Menzil cemaati de terör örgütü ilan edildiğinde, AKP yönetimi yine 'Kandırıldık' mı diyecek?', *T24 gazetesi*, (16.11.2016).

¹⁷⁷Ziya Bozkurt, Bakan Akdağ ve Başbakan Yardımcısı Kurtulmuş Taziye Ziyareti İçin Kahta'ya Geldi, *Kahta Ses Gazetesi*, (29.06.2017).

Araştırmanın konusuna, akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak yapılması gereken mülakat çalışmaları için Menzil Cemaati'nin yetkileri ile mülakat çalışması için gerekli görüşmeler yapılmıştır. Ancak söz konusu yapılanmanın yetkilileri araştırma projesinin yöntemi gereği yapılması gereken görüşme talebine olumlu bir cevap vermemişlerdir. Yapılması planlanan mülakat çalışması doğrultusunda rıza formu, bilgilendirme formu ve mülakat soruları (Appendix olarak eklenmiştir) hazırlandı ancak mülakat için yaptığımız görüşme talebine olumlu cevaplar alınamadığından dolayı mülakat çalışmamız sonuçlandırılmamıştır. Sonuç olarak ise dini yapılanmanın yetkilileri ile mülakat yapılamamıştır. Mülakat yapılamamasının iki temel nedeni olabilir. Birincisi 15 Temmuz FETÖ darbe girişiminin diğer dini gruplarının siyaset ile olan ilişkileri, tutum ve davranışlarını alenen beyan etmelerini olumsuz yönde etkilediği veya bu süreçte dini grupların devlet ya da benimsedikleri siyasi partilerle olan ilişkilerini belirtmekten çekindikleri gösterilebilir. Özetle Türkiye şartları değerlendirildiğinde konunun siyasetten oldukça hassas olmasından kaynaklanabilir. Diğer bir neden ise Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Laiklik ilkesi gereğince din-devlet ilişkisinin yasal bir zemininin olmamasından kaynaklanabilir. 1924 Anayasası'nda kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanununun ilgili maddelerine göre bütün bilim ve öğretim kurumları ile Şer'îye ve Evkaf Vekaleti veya özel vakıflar tarafından yönetilen okullar ve medreseler Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır.¹⁷⁸ 1937 yılında Anayasa'ya giren Laiklik ilkesi din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması, devletin din ve vicdan hürriyetinin gerçekleşmesi açısından tarafsız olmasını ifade etmektedir. 1982 Anayasa'sı Din ve Vicdan Hürriyeti madde 24'e göre "Din ve ahlak eğitim ve öğretimi Devletin denetim ve gözetiminde yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasındadır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin isteğine, küçüklerinde kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır." Yine ilgili maddeye göre "Kimse, Devletin sosyal, ekonomik, siyasi ve hukuki temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma, siyasi, kişisel çıkar veya nüfuz sağlama amacıyla her dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz."¹⁷⁹ Anayasa da yer alan bu maddeler çerçevesinde bakıldığında din eğitimi devletin denetim ve

¹⁷⁸Tevhid-i Tedrisat Kanunu. (1924). *T.C. Resmi Gazete*. Sayı: 63. 3 Mart 1924.

¹⁷⁹Din ve Vicdan Hürriyeti. (1982). *T.C. Resmi Gazete*. Sayı: 17863. 7 Kasım 1982.

gözetiminde verilmektedir. Sonuç olarak din eğitiminin devletin dışında başka kurumlar tarafından verilmesinin yasal bir zemininin olmadığı görülmektedir. Bu iki temel sebepten ötürü olsa gerek ki araştırma projesine uygun olarak görüşme yapılmaya çalışıldı ancak bu görüşmeler olumsuz neticelenmiştir.

Araştırmamızda mülakat için hazırlamış olduğumuz sorulardan bir netice alınamamasından dolayı söz konusu dini yapılanmanın siyaset ile olan ilişkisini değerlendirmek amacıyla Menzil köyü ve çevre köylerinin altyapı-üstyapı imkanları araştırmanın yeni merkezi oldu. Menzil köyünün gelişmişlik düzeyi incelendiğinde normal köylere oranla aralarında ciddi farklılıkların olduğu görülmektedir. Bu durumda temel sorumuz söz konusu bu farklılıkların sebepleri nelerdir olacaktır. Bu sebeplerden biri de Menzil Cemaati'nin orada faaliyette bulunması gösterilebilir. Dolayısıyla Türkiye'nin değişik bölgelerinde önemli sayıda müridi bulunan Menzil Cemaati'nin, seçmen kitlesi göz önüne alındığında hem siyasi partilerin hem de belediyelerin Menzil köyünün gelişmesine yönelik yapmış olduğu muhtemel yatırımların incelenmesine yönelik olarak altyapı-üstyapı ilişkisi üzerinden diğer çevre köylerin gelişmişlik düzeyiyle karşılaştırılarak değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır. Bu hususta ilk olarak Adıyaman'ın Kahta ilçesine bağlı 10 köyün altyapı-üstyapı bilgileri baz alınarak temel bir köy profili çıkarılmaya çalışılacaktır. Daha sonra ise elde edilen veriler doğrultusunda temel köy profili ile Menzil köyünün gelişmişlik düzeyi karşılaştırılacaktır.

Temel olarak üç farklı alt başlık üzerinden konu analiz edilmeye çalışılacaktır. İlk olarak devletin, asli görevlerinden biri olan vatandaşların gerek duyduğu zorunlu ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla söz konusu yerlere hizmet götürmesi ihtimali değerlendirilecektir. İkincisi ise, Menzil Cemaati'nin genişlemesi ve taraftarlarının artmasından dolayı siyasi partilerin söz konusu bölgenin seçmen kitlesini göz önünde bulundurarak yatırımlar yapması ihtimali üzerinde durulacaktır. Son olarak ise, Menzil Cemaati'nin kendi kitleselleşmesini iktidarlara karşı siyasi bir koz olarak görmesi ve dolayısıyla altyapı-üstyapı taleplerinde bulunması ihtimali incelenecektir.

Çalışmamızın amacına uygun olarak Kahta ilçesine bağlı 10 köyün altyapı-üstyapı ile ilgili veri toplamak ve temel köy profili çıkarmak için önceden belirlediğimiz istikamette olan köyleri bizzat yerinde incelemek ve bilgilerin

kanıtlanabilirlik ve objektif olması açısından bilgileri not tutup, köye ait yapıları fotoğraflamaya gayret gösterdik. Söz konusu seçtiğimiz köylere gittiğimizde ilk olarak çalışmamızın amacı ve kullandığımız yöntem hakkında kısa bilgilendirme yaptıktan sonra köy ile ilgili bilgileri not edip fotoğraflamak için gerekli izin istedik, gerek köy halkı gerekse de köyün ilkokulundaki öğretmenler oldukça mütevazı bir şekilde gereken izni ve kolaylığı sağladılar. Menzil köyüne geldiğimizde ise okul müdürünün izniyle okul ile ilgili gerekli bilgiler elde edildi. Daha sonra köydeki altyapı-üstyapı çalışmaları için gerekli olan bilgileri toplamak ve fotoğraf çekimi için muhtarlığa gittik ancak oradaki yetkilileri bulamadık dolayısıyla başka izin alabileceğimiz yetkili kimse de yoktu. Fotoğraf çekimi yaparken kendisinin burada çalışan bir görevli olduğunu söyleyen kişi, bize müdahalede bulundu, kendisine çalışmamız hakkında gerekli bilgilendirmeyi yapmamıza ve öğrenci kimliğini göstermemize rağmen bize, fotoğraf çekimini yapamayacağımızı, daha önce çektiğimiz fotoğrafları da derhal silmemiz gerektiğini söyledi. Araştırma için elde edilen fotoğrafların kamuya açık alanlarda çekildiğini ve dolayısıyla bunun yasak olmadığını ve ayrıca gizli ve yasak olan hiçbir şeyin çekilmediğini kendisine ilettik. Daha sonra gerekli fotoğrafları çekmeye başladığımızda ise başka birileri yine müdahalede bulundu ve öyle tepki gösterdiler ki sanki çok sıra dışı ve özel görüntüler çekiyormuşuz gibi sorular sormaya başladılar. Bu bilgilerin anket çalışmasında ve karşılaştırmalı analiz yapılmak üzere kullanılacağını ifade ettik ancak sizin kim olduğunuzu, haber vesaire yapmayacağınızı nerden bilelim şeklinde çeşitli nedenler sayıp yasak olduğunu, gezip görmenizden başka bir şey yapamayacağımızı söylediler. Olayın büyümemesi için onlara yasak ve gizli olan hiçbir şey çekmediğimizi ve çekim yaptıklarımızın da kamuya açık alanlar olduğunu kendilerine ilettik. Sonuç olarak şüpheli, sorgulayıcı ve baskılayıcı durumlara rağmen kamuya açık olan yerlerde çalışmamız için gerekli olan altyapı-üstyapı bilgileri ve fotoğraf çekimlerini gerçekleştirdik. Elde edilen verilerin çalışmamızda yapılacak olan analiz için yeterli olduğu düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MENZİL (DURAK) KÖYÜ: ANTROPOLOJİK BİR YAKLAŞIM

Menzil (Durak) Köyü Adıyaman'ın Kahta ilçesine bağlı bir köydür. Kahta otogarından Menzil'e gitmek için Haşemi Turizm'den biletimizi aldık. Otobüsün hareket saati geldiğinde ilgili perona gittik ve görevliler vasıtasıyla yarı otobüslerden birine bindirildik. Bindiğimiz otobüsün ön tarafı erkek yolcular için ayrılmışken arka kısım ise bayan yolcuların seyahat etmesi için ayrılmıştı. Otobüs tamamen doluydu hatta dışarıda bekleyen bazı yolcular dahi vardı. Yolculuk esnasında hemen yan koltukta bulunan bir amca vardı. Daha sonra kendisiyle muhabbet etme fırsatı bulduğumuz bu amca 60 yaşlarında başında takkesi olan sakallı biriydi. Düzce'li bir esnaf olan bu amca, bir arkadaşının tavsiyesi üzerine ilk kez Menzil'e geliyordu.

Menzil ile Kahta arası yol yaklaşık 50 km'dir. Bu yol tamamen asfalttır. Köyde iki farklı boyutta otopark bulunmaktadır. İlki köyün hemen girişinde sol tarafta bulunan ve genellikle büyük araçların olduğu büyük otopark diğeri ise köyün biraz daha iç kısmına doğru yapılmış ve genellikle müridlerin veya misafirlerin araçlarını park etmesi için yapılmış küçük bir otoparktır. Her iki otoparkta da yer alan araçların plakalarından da anlaşılacağı üzere hemen hemen Türkiye'nin her yerinden Menzil'e gelen kişilerin olduğunu anlamak mümkündür. Menzil'i öğrendiğimiz bilgilere göre günde ortalama 1000 ila 1500 arasında kişi ziyaret etmektedir. Şehirlerarası otobüslerin çoğunlukta olması ilk etapta Menzil'e gelen sofilerin kabileler halinde geldiği fikrine yönlendirebilir. Ancak daha sonra muhabbet etme fırsatı bulduğumuz sofilerin açıklamalarından hareketle Menzil'e intisap eden kişilerin kabileler halinde gelmeleri zaruri olmayıp şahsi araçlarıyla yalnız veya aileleriyle gelmesi de mümkündür. Nitekim küçük otoparkta birçok aracın olması bu durumun doğruluğunu desteklemektedir. Her iki otoparkta ücretsizdir.

Köyün iç kısmına görevli araçları ile birkaç araç hariç diğer araçların girmesine izin verilmemektedir. Camiinin olduğu alan aynı zamanda köyün merkezi ve çarşısı konumundadır. Bu durumun pek çok sebebi olmakla birlikte hem insanların kalabalığından dolayı hem de araçların vereceği gürültü ve rahatsızlıktan dolayıdır ki araçlar çarşı kısmına alınmamaktadır. Bu alan yalnızca yayaların girişine serbesttir. Görevliler köyün içine arabaların girmemesi için dönüşümlü olarak sürekli nöbet tutmaktadır. Yeşil pantolon, yeşil beyaz bir mont ve başlarında takkesi olan

görevliler için küçük bir kulübe yapılmış ve kulübenin önünde ise barikatlar konulmuştur. Bu görevliler aynı zamanda karşılama görevlisi olarak da hizmet etmektedir.

Köyde farklı yerlerden köy arası yolcu taşınması için hizmet veren küçük bir otogar bulunmaktadır. Küçük otoparkın hemen yanında bulunan bu otogardan Menzil-Kahta, Menzil-Adıyaman, Menzil-Havaalanı, Menzil-Şanlıurfa, Menzil-Diyarbakır arasında seferler düzenlenmektedir. Ayrıca İstanbul, Ankara, İzmir ve birçok şehirlerarası seferler için yer ayırtmak mümkündür. Menzil'den Türkiye'nin herhangi bir şehrine gitmek isteyen müridler, buradan bilet almakta ve yazıhanenin anlaşmalı olduğu firmalar aracılığıyla yolcuları yukarıda da saydığımız Kahta, Adıyaman, Havaalanı Şanlıurfa veya Diyarbakır üzerinden taşıma işlemleri gerçekleştirilmektedir. Örneğin dönüş yapacağımız zaman Adana, Antakya ve Osmaniye'den gelen müridler Kahta aracına bindirilip aktarmalı olarak Kahta'dan Gülaras firmasına ait araçların o istikamette sefer yapan araçlarına bindirilerek müridlerin yolculukları sağlanmaktadır.

Menzil'e vardığımızda öğlen vaktiydi. Birlikte geldiğimiz yolcular ile birlikte köyün camisinin olduğu yöne doğru gittik. İlk kez geldiğimiz Menzil'de ilk olarak ne yapılır, nereye gidilir hakkında hiçbir fikrimiz olmadığından dolayı öncelikle etrafımızdaki insanların neler yaptığını gözlemlemeye başladık. Bazı sofiler Camiye girip çıkarken bazıları çarşının sonunda yer alan mezarlığa ve oldukça büyük olan bir binaya doğru gidiyor, bazıları da çarşıdaki dükkanlara girip çıkmaktaydı. Bizde köyde nelerin olduğunu öğrenmek, birazda merakımızdan olsa gerek mezarlık ve büyük binaya doğru yöneldik. Orada bir de türbe bulunmaktaydı. Türbenin içinde kapıları kilitli genişçe bir oda vardı. O oda içeriden perdelerle kapatılmıştı ancak kenardan ufak da olsa odanın içinde birkaç mezarın olduğu görülmekteydi. Sofilerin bir kısmı burada dua etmekte bir kısmı da kuran okumaktaydı. Türbenin hemen bitişiğinde yer alan büyük binanın ne olduğunu oradaki bir sofie sordüğümüz da buranın öğrencilere ders verilen bir medrese ve külliye olduğunu söyledi. Medreseye doğru yöneldik hemen girişte güvenlik görevlileri vardı içeriye yabancı kimselerin girmesine izin verilmiyordu. Başka bir sofie türbenin içinde bulunan mezarların kimlere ait olduğunu sordüğümüzda kendisi fazla bilgi sahibi olmamakla birlikte o mezarların Sadatlara ait olduğunu söyledi. Peki kim bu Sadatlar diye tekrar

sorduğumuzda sofi, kurban benim bildiğim bir tanesi Seyyid Muhammed Raşid Erol'a ait diğerlerinin kime ait olduğunu bende bilmiyorum şeklinde cevap verdi. Bu arada sofi ve kurban Menzil'e intisap etmiş kimseler için söylenen sıfatlardır. Müridler kendi aralarında sofi veya kurban şeklinde birbirlerine hitap etmektedir. Diğer bir ifadeyle orada müridlerin kendi isimleri, abi, amca, dayı vb. başka kelimeler telaffuz edilmemektedir.

İkinci namazına epey bir vakit kaldığından dolayı köyde nelerin olduğunu öğrenmeye koyulduk. İlk olarak türbe dönüşü yolumuzun hemen üstünde PTT yazılı küçük bir bina bulunmaktaydı. Sonradan sofinin biriyle gerçekleştirdiğimiz görüşmede buranın aslında bir postane olmadığını postane acentesi olduğunu ifade etti. Acenteye girdiğimizde üç beş mürid ellerindeki kolilerle sırada beklemekteydi. Menzil'de kitapevi, çeşitli hediyelik eşya dükkanları ve çok büyük olmasa da birkaç tane mağaza bulunmaktadır. Buradan hareketle sırada bekleyenlerin ellerindeki kolilerde bu tarz eşyaların olduğunu söylemek mümkündür.

Normal bir köyden daha fazla gelişmiş olduğu ifade edilebilecek Menzil'de üç dört katlı binalar oldukça fazladır. Köyde çeşitli restoranları, kafeleri, alışveriş merkezlerini bulmak mümkündür. Gelen müridlerin yeme-içme ihtiyaçlarını karşılamak için Hizmet Döner, Hizmet Etli Yemek ve Pide Salonu, Hizmet Pastanesi, Hizmet Kafeterya, Hizmet Kahve Evi, Hizmet Çay Ocağı gibi mekanlar Menzil köyünde faaliyette bulunmaktadır. Menzil'de bu alanlar dışında erkek ve bayanları bir arada görmek pek mümkün değildir. Çünkü oraya intisap eden bayan ve erkekler ayrı yerlerde bulunmakta ve dolayısıyla birbirlerini görme imkanı da bulunmamaktadır. Erkeklerin yoğunlukta olduğu çarşı kısmında bayanların gelmesi pek hoş karşılanmamaktadır. Ancak yine de nadir de olsa alışveriş için dükkanlara giren bayanları görmek mümkündür. Menzil'e gelen mürid/misafirler genellikle orta ve genç yaşta olup ihtiyar kesim oldukça azdır. Çevredeki sofilerle yaptığımız görüşmeler ve gözlemlerimize göre ilk kez gelenler hariç diğerlerinin hemen hemen hepsinin başında takkesi bulunmaktadır. Menzil Cemaati'nin belirli bir giyim tarzı olmadığı oradaki insanların farklı farklı giyinmelerinden de anlaşılmaktadır. Fakat dikkatimizi çeken başında takkesi olmayan kişilerin bilgi edinmeye çalışmasına diğer müridlerin biraz tuhaf bakmasıydı. Bu durum şu şekilde izah edilebilir. Başında takkesi olmayanlar yeni gelen kişiler olup henüz tövbe almamış kimseler olması veya

burada çok fazla merak etmenin iyi durum olarak görülmemesinden kaynaklanabilir. Dikkatimizi çeken bu durumu daha sonraki görüşmelerimizde sorduysak da tam olarak bir cevap alamadık. Bayanların giyimlerinin nasıl olduğu hakkında pek fazla bilgi sahibi olmamakla birlikte dışarıda gördüğümüz kadarıyla genellikle tesettürlü olmakla birlikte kapalı siyah çarşaf giyenler yoğunluktadır. Daha önce ifade edildiği gibi bayanları çok fazla görmemekle birlikte yeme-içme ihtiyacı için yukarıda saydığımız mekanlarda bulunan ve köye gelip gidenlerden gördüğümüz kadarıyla giyimleri bu yöndedir.

Köyün girişinde büyük otogarın yanında mescid şeklinde başka bir Camii daha bulunmaktadır. Camiinin bitişiğinde bir kafeterya yer alır, hemen yukarı kısmında ise iki katlı köyün ilköğretim okulu bulunmaktadır. Okulda 5 derslik bir ilkokul ve ortaokul bulunmaktadır. Okulun yanında ise okul lojmanı bulunmaktadır. Edindiğimiz bilgilere göre köyde sağlık ocağı bulunmakla birlikte şuan faaliyette değildir. Çünkü sağlık hizmetleri genellikle Göçeri Devlet Hastanesi veya Kahta ilçe merkezindeki sağlık kuruluşlarından sağlanmaktadır. Köyde içme suyu ve kanalizasyon şebekesi bulunmaktadır. Köyün iç kesimine girişte güvenlik barikatlarının olduğu yerde T.C. Ziraat Bankasına ait bir bankamatik bulunmakta ve onun hemen yanında ise şifalı termal su (Buhara Termal) bulunmaktadır. Köyün üst kısmı denilebilecek yerde Türkiye Petrolleri Ofisine ait bir benzin istasyonu bulunmaktadır.

Sıradan bir köy olmadığı ifade edilebilecek Menzil’de, Menzil Kitapevi, Semerkand Kafeterya, Semerkand Hizmet Gümüş ve Esanslar, Seymet Şifalı Bitkiler Merkezi, Hizmet Çay Ocağı, Ehlibeyt Hediyeelik, Hizmet Market, Hizmet AVM, Seymes Alışveriş Merkezi gibi çeşitli dükkanları görmek mümkündür. 6 yıllık bir sofi ile yapılan görüşmede buradaki dükkanların hepsinin Gavs-ı Sani (k.s)’ye ait olmadığını, buraya gelip yerleşmiş sofilere ait olduğu ifade edilmiştir. Devam eden konuşmada sofi, Menzil’de kendilerinden maddi olarak herhangi bir yardım talep edilmediğini ifade etti. Konuyla ilgili olarak başka sofilerle yapılan görüşmelerde ise Menzil’e intisap edenlerden maddi anlamda herhangi bir bağış veya aidat talep edilmemekle birlikte sofiler geldikleri zaman kendi durumları ve içlerinden geldiği kadarıyla çeşitli hediyeler, yeme, içme gibi malzemelerle gelenlerde olmaktadır.

Menzil köyünde sofiler ve ziyaretçilerin kapalı alanlar hariç sigara içmelerine kimse karışmamaktadır. Öyle ki bir nevi sofilerin sohbet mekanı olan çay ocağında sigara içenler için ayrı bir bölüm bulunmaktadır. Namazdan sonra sofiler genellikle burada toplanarak hem çay ihtiyaçlarını gidermekte hem de birbirleriyle muhabbet etmektedir. Burada sofilerle yaptığımız konuşmalardan biri de sofilik nedir, nasıl yapılır? ile ilgili bilgilerdi. Sofi, yola çıkmış veya yolda yürüyen anlamına gelmektedir. Sofi, Gavs-ı Sani olarak da bilinen şeyhi mürşitliğe kabul etmiş, ona intisap eden kimseler için kullanılan bir sıfattır. Yaklaşık olarak 8 yıldır sofi olan biriyle yapılan görüşmeden hareketle sofilikte mertebeye önem verildiği anlaşılmaktadır. Müridin günlük virdlerine (günlük çekilen zikir) göre derecelendirilme yapılmaktadır. Menzil Cemaati'nde hiyerarşi müridin tövbe talimatını alıp diğer gerekli şartları yerine getirmesiyle başlamaktadır. Öyle ki bir sofi başka birinden bir gün önce tövbe almış olsa bile diğerine nazaran daha kıdemli sofi konumunda sayılmaktadır. Sofi, kendisinden kıdemli olan sofilere hürmette ve hizmette kusur işlememektedir. Çünkü bir sofi yaptığı hizmetler ve virdleriyle tanınmaktadır. Virdi çok olan sofi ile diğerleri arasında manevi olarak da farklılık bulunmaktadır. Ancak yeni intisap eden bir sofi çok fazla çalışarak bu farkı kapatabilmektedir. Fakat bu fark kapansa bile Menzil Cemaati'ne girme yönünden her zaman ilk giren sofi daha kıdemli sayılmaktadır. Sofinin bir başka önemli görevi ise mürşidini ziyaret etmek ve sürekli olarak ondan himmet dilemektir.

Sofi olan bir kimse ehli sünnete (Peygambere, onun al ve ashabı), Kurana ve mürşidinin yolunu takip etmekle kamile erebilmektedir. Sofilerin günlük virdlerini terk etmemeleri gerekmektedir. Şayet terk edenler var ise onlar tarikattan çıkmamakla birlikte virdlerinin ve çekmiş olduğu zikirlerinin feyzinden faydalanamayacaktır. Bu yüzden ki terk edenler hemen tövbesini yenilemeli ve zikirlerine kaldığı yerden devam etmelidir. Sofi yaptığı virdler sonucunda kalbe daima “Allah” zikrini söyletmelidir. Şayet bir sofi bunda başarılı olursa daha fazla feyz ve fayda sağlayacağı gibi işinde çalıştığında veya uyuduğu zaman hatta halk içindeyken de hak ile birlikte olmaktadır. Çünkü yapmış olduğu zikirler vasıtasıyla kalbe ve dile daima zikri söyletmeyi başarmış ve böylelikle kalbi vesveselerden kurtarıp Allah'a daha yakın tutmayı başarmış demektir.

Sofi, diğ er sofil eri sevmelidir. Zirâ onlar hem Allah (c.c) dostu hem Peygamber efendimizin (s.a.v) dostu hem de mürş idinin dostudur ki mürş id, bütün sofilerini sevmektedir. Bu yüzdendir ki sofiler, diğ er sofilerin gı yabında bu sofi kötü veya falanca sofi şöyle böyle şeklindeki hoş olmayan sözler, mürş idin sözlerine ve tarikatın adaplarına uymadığı ndan dolayı hoş karşı lanmamaktadır. Kısacası bir sofi bütün sofil eri sevmek zorundadır aksi takdirde gaflete düş müş olup bu durumda hemen tövbesini yenilemesi gerekmektedir.

Menzil’deki Camii oldukça büyük ve geniş olduğı kadar bir o kadar da ş ık ve güzel bir biçimde inşa edilmiştir. Camiinin iç i son derece güzel dekore edilmiştir. Camiye dört farklı kapı dan girmek mümkün olmakla birlikte yalnızca ön tarata bulunan iki kapı dan görevlilerce müridler iç eriy e alınmaktadır. Camii ile şeyhin evi arasında bir avlu bulunmaktadır. Ş eyh namaz vakti geldiğ inde Camii ile evi arasındaki bu avludan gelip gitmektedir. Camii, arka tarafından bakıldığında ilk iki katı bodrum katlar şeklinde olup 3 katlı olarak inşa edilmiş ken, ön taraftan bakıldığında ise bir katı ş adırvan, tuvalet ve banyolar ile abdest alınacak yerler olup iki katlı olarak tasarlanmıştır. En üst kısmı namaz kılmak için tasarlanmış olan Camiinin arka tarafından bakıldığında ikinci katta Menzil’e intisap eden sofi veya ziyaretçilerin dinlenmesi ve uyuması için oldukça büyük bir misafırhane tesis edilmiştir. Misafırhanenin tam ortasında küçük bir oda şeklinde yapılmış bir emanetçi bulunmaktadır. Bu odanın iç inde daima bir görevli bulunmaktadır. Görevli mürid/ziyaretçilerin telefon cüzdan vs. gibi değerli eş yalarını güvenli bir şekilde yapılmış küçük dolaplarda muhafaza etmektedir. Misafırhanenin giriş inde sağ tarafta başka bir oda daha bulunmaktadır. Burada ise mürid/ziyaretçilerin rahat uyuyabilmesi için çok sayıda battaniye ve yastık bulunmaktadır. Sofiler geceleyin uyumak için gerekli malzemeleri aldıktan sonra yan yana uzanıp yatmaktadırlar. Kalabalık olduğı zaman yer sıkıntısı çekenler ise üst kata yani Camiinin iç ine yönlendirilmektedir. Camiinin en alt kısmında ise sabah ve akşamları çorba verilmesi için inşa edilmiş geniş bir yemekhane bulunmaktadır. Küçük bir tabure şeklinde olan bir masa ve yine etrafı küçük taburelerle sabit bir halka şeklinde oturmak için yapılmış 6 kişilik yerler bulunmaktadır. Birbirlerini tanısin veya tanımasın sofiler o sabit taburelere oturmakta ve ortaya konulan tek bir kaptan birlikte çorba iç mektedirler. Öyle ki her bir masadan birkaç kaş ık alıp kalkanlar dahi

bulunmaktadır. Bir sofi bu durumu bize şöyle açıklamaktadır; “Menzil bir aile gibidir, biz sofiler ise o ailenin birer evlatlarıyız! İşte bu yüzden nasıl ki bir ailede kardeşler bir arada yemek yiyorlarsa bizlerde aynı yolun yolcuları olduğumuz için tıpkı onlar gibi birlikte yediğimizi paylaşıyor ve beraber yiyoruz” şeklinde ifade etti. Sofilere ikram edilen bu çorba ücretsizdir. Çorbanın yanında kepekten yapılmış ve oraya has yapılan poğaçaya büyüklüğünde ekmek de verilmektedir.

Namaz vakitlerinde Camiye gelen şeyh, 75 yaşlarında bir zattır. O, Camiye giriş yapacağı zaman (ikinci namazı için) görevliler giriş yapacağı kapıyı kapatır ve kimsenin oradan girmesine izin vermezler. Ayrıca mihraba rahat geçebilmesi ve kimsenin kendisine yaklaşılmaması için kapıdan mihraba kadar olan kısımdaki cemaat iki yana ayrılır ve her iki taraf arasındaki mesafe 5-6 metre olacak şekilde arası boş bırakılmaktadır. Böylelikle mihraba rahat ve engelsiz bir şekilde geçilmesi sağlanmış olmaktadır. Şeyh mihraba geçerken çocukları, (Seyyidler) vekilleri ve birkaç görevlide onunla birlikte ön safa geçmektedir. Şeyh Camiye girdiğinde bazı sofiler yüksek sesle seydam, babam, yoluna kurban, Allah Allah nidalarıyla kendilerinden geçmektedir. Namazdan sonra mihrabın önü boş olacak şekilde cemaat arka taraflara doğru ayrılır. Daha sonra bir görevli, kurban tövbe almak isteyenler ön tarafa gelsin şeklinde anons yapar ve tövbe almak isteyenler oraya toplanır. Görevliler sarıkların bir ucunu şeyhe diğer ucunu ise tövbe almak isteyenlere uzatıp onlara sağ elinizin avucuyla tutmaları gerektiği söylendi. Sonra şeyh, ben ne söylersem tekrar edin diyerek “Ya rabbi yapmış olduğum bütün günahlardan çok pişmanım, seyda hazretlerini kendime şeyh olarak kabul ettim. İnşallah bir daha günah işlemeyeceğim” şeklinde tövbe yaptırmaya başladı.

Tövbe işlemi gerçekleştirildikten sonra görevliler bu kez daha önce hatme yapmamış olanlar ile yeni gelenler lütfen dışarı çıksın şeklinde anons yaptılar. Daha önce hatme yapmadığımızdan ve yeni olduğumuzdan dolayı bizde dışarı çıktık. Akşam namazı için ezan okunduğunda Camiye girdiğimizde şeyh yine aynı şekilde mihraba geldi ve namazı kıldırdı. Akşam namazı bittikten sonra yine tövbe almak isteyenler anons edildi. Cemaatin bir kısmı dışarı çıkarken bir kısmı da yaklaşık on dakika kadar gözler kapalı, başları sağa-sola veya öne doğru eğmiş şekilde duruyorlardı. Bu durumun ne olduğunu daha sonraki görüşmelerde bir sofiye sordüğümüzda onların tarikatın bir adabı olan “Mürşid Rabıtası” yaptıklarını ifade

etti. Yatsı namazında sonra yine tövbe almak üzere çağrı yapıldı, ardından cemaatin bir kısmı dışarı çıkarken bir kısmı ise “Rabıta” yapmaktaydı.

Namazın bitmesiyle birlikte çay ocağı sofilerle dolmuştu. Sofiler, burada bir yandan birbirlerine çay ikram etmekte bir yandan da muhabbet etmekteydi. Çay esnasında yetkili bir sofi ile yapılan görüşmede sofilerin bir kısmının Çanakkale’den bir kısmının ise İstanbul’dan turlar vasıtasıyla geldiğini ve Menzil Cemaati’nin İstanbul’da oldukça etkili olduğunu vurguladı. Öyle ki Kurban Bayramı’ndan sonra şeyh 2 ay kadar bir süreyle oraya gidip müridleriyle görüşmektedir. Ayrıca Menzil Cemaati’nin üst düzey sofilerinin çoğunluğu yine İstanbul’da yaşamaktadır. O sofilerin isimleri söylenmemekle birlikte üst düzey bazı bürokratlar, iş adamları ve Tüm Sanayici ve İş Adamları Derneği’ne bağlı pek çok iş adamlarının Menzil’e bağlı sofilerden olduğu ifade edildi.

Sofilerle yapılan görüşmelerden hareketle şeyhin namaz kılan, orucunu tutan, zekatını veren kısacası İslam inancının gereği ibadetlerini yerine getirenlerle fazla bir işi olmadığı gibi onlara fazla bir katkı da yapamamaktadır. Bunun sebebi ise o kimselerin zaten hak yolunda olmalarıdır. Bu yüzden şeyhin asıl istediği yoldan sapanlar, zina ve harama bulaşmış olanlar, içki, kumar ve uyuşturucu madde bağımlısı vb. sebeplerden ötürü bir çıkış kapısı arayan kimseleri irşad etmektir. Şeyh bu hususta bilhassa gençler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Gençlerin bilinçlerini kontrol etmede irade zayıflığı göstermeleri, dünyevi zevk ve isteklere kolaylıkla kapılabilmeleri vb. gibi nedenlerden dolayı Menzil Cemaati gençler üzerinde çok yoğunlaşmaktadır. Sofilere göre mürşid keramet sahibi kimsedir. Öyle ki şuanda burada konuşulanları duyabildiği gibi bir mürid kendisini andığında veya himmet dilediğinde de onu duymaktadır.

Sofilerle olan görüşmelerin ardından onlarla birlikte gece yatmak için misafirhaneye gittik içerisi öyle kalabalıktı ki zor da olsa bir yer bulduk. Orada dikkatimizi çeken, bir kısım sofinin olduğu yerde oturup bir örtü veya battaniyenin altında dua etmesiydi. Beraber geldiğimiz sofinin birine bu durumu sordüğümüzda cevaben bunlar günlük virdlerini yani zikirlerini çekiyorlar şeklinde ifade etti. Sabah namazı vakti girmeden görevli sofiler misafirhanede yatan sofilere “sofiler kalkın sabah namazına” söylemeleriyle birlikte herkes kalkıp uyumak için aldığı malzemeleri toplayıp ilgili odaya bıraktılar. Namaz vakti geldiğinde Camii yine

tıklım tıklımdı. Namaz bittikten sonra görevliler tövbe almak isteyenler varsa ön tarafa gelsin, hatme talimatı almak isteyenler sağ arka köşeye gelsin şeklinde anons yaptılar.

1.1. Sekiz Şart Talimatı

Menzil Cemaati'nin müridi olmak isteyen kişilerin uyması gereken bazı kurallar bulunmaktadır. Bunlar:

- a. Tövbe Niyetiyle Abdest Almak
- b. Tövbe Niyetiyle Gusül/Boy Abdesti Almak
- c. Tövbe Niyetiyle İstihare Namazı Kılmak
- d. Tövbe Etmek
- e. Gözleri Kapatıp 25 Defa ‘‘Estağfirullah’’ Demek
- f. 8 Adet Fatiha Okuyup Hediye Etmek
- g. Ölüm Rabıtası Yapmak
- h. Mürşid Rabıtası Yapmak

1.2. Vird

Tarikatta kalbin ilacı ve nefsin terbiye edilmesi için kalbin Allah'ı zikretmesi için günlük yapılması gereken zikre ‘‘Vird’’ denilmektedir. Vird şöyle yapılmaktadır; dil üst damağa yapıştırılıp belirli bir sayıda ‘‘Allah’’ zikrinin kalbe söylenmesidir. Yeni başlayanlar için bu sayı 5.000'dir. Tövbe almış ve sekiz şart talimatını yerine getirenlerin başlarında bir örtü veya battaniye gibi araçlar vasıtasıyla çektiği bir zikir çeşididir.

1.3. Hatme-i Hacegan

Sekiz şart talimatını yerine getirenlerin bir vekilden hatme talimatının ne olduğu, nasıl yapıldığı kısaca öğrendikten sonra cemaat halinde topluca yapılan bir halka zikridir. Hatmenin gelebilecek musibetleri uzaklaştırdığı, duaların kabulüne vesile olduğu ve müritlere sayısız manevi fayda sağladığı ifade edilmektedir. Hatme, büyük hatme ve küçük hatme şeklinde iki kısma ayrılmaktadır. Hem büyük hatme hem de küçük hatme 100 adet taşla yapılmaktadır. Büyük hatmede 10, küçük hatmede ise 5 adet işaret taşı kullanılmaktadır. Hatme halkasında imamla birlikte İnşirah Suresini bilenlerin sayısı 11 kişi veya daha fazla olursa büyük hatme, az olursa küçük hatme yapılır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KÖY PROFİLLERİNİN DİN-DEVLET İLİŞKİLERİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

2.1. Köy Profillerinin Çıkarılması

Dini bir grup olan Menzil Cemaati'nin din-devlet ilişkisi açısından genel bir değerlendirmesini yapabilmek için Menzil Cemaati'nin faaliyette olduğu Menzil köyü ile 10 çevre köyün gelişmişlik düzeyleri tek tek incelenip bütün veriler sonucunda ortak bir köy profili çıkarılmak için Adıyaman Kahta ilçesine bağlı Gölgeli Köyü, Ulubey Mezrası (Köyü), Çardak Köyü, Aşağı Büyükbağ (Güzelkent) Köyü, Büyükbağ Köyü, Hasandigin Köyü, Cumhuriyet Köyü, Aşağı Mezra, Göçeri Köyü, Elbeyi Köyü ve Menzil (Durak) Köyü ele alınmıştır. Köyler ile ilgili altyapı-üstyapı hakkındaki bilgiler tek tek incelenmiş olup aşağıda detaylı olarak gösterilmiştir.

Gölgeli Köyü

Adıyaman iline 54 km, Kahta ilçe merkezine 20 km uzaklıktadır. Köyün yolu asfaltlıdır. Yaptığımız incelemeler neticesinde köyde 2 derslikli bir İlkokul bulunmaktadır. İlköğretim öğrencileri taşımali eğitim kapsamında Esendere İlköğretim Okulunda eğitim görmektedir. Köyde inşaatı sürmekte olan iki katlı bir Camii bulunmaktadır. Köyde Aile Sağlık Merkezi bulunmaktadır. Köyün başlıca geçim kaynağı tarımsal ürünler olup kısmen hayvancılık yapılmakta ve köy halkının çoğunluğu mevsimlik işçi olarak çalışmaktadır. Köyün içme suyu kaynak suyu ve sondaj yoluyla sağlanmaktadır. Köyde kanalizasyon şebekesi bulunmamaktadır. Sosyal tesisler (çay bahçesi, kafeterya, alışveriş merkezi vs.) yoktur. Köy halkının yaşam koşullarına bakıldığında halk çoğunlukla fakir olmakla birlikte orta düzeyde olanlar da bulunmaktadır. Köy halkının belediyelerden okul, kanalizasyon, köy caddelerinde kullanılmak üzere kilit taşları gibi bazı temel alt yapı talepleri bulunmaktadır.

Ulubey Mezrası (Köyü)

Adıyaman iline 57 km, Kahta ilçe merkezine 23 km uzaklıktadır. Gölgeli Köyüne bağlı bir mezradır. Köyün yolu Gölgeli Köyüne kadar asfalt olup 3 km'si stabilize edilmiştir. Köyde 1 derslik İlkokul bulunmasına rağmen öğrenci sayısının azlığından dolayı faaliyette değildir. Öğrenciler taşımali eğitim kapsamında Gölgeli ve Esendere

İlköğretim Okulunda eğitim görmektedirler. Köye ait bir Camii bulunmaktadır. Köyde su şebekesi bulunmaktadır. Kanalizasyon şebekesi bulunmamaktadır. Köyde herhangi bir sosyal tesis (çay bahçesi, kafeterya, alışveriş merkezi vs.) bulunmamaktadır. Köyün başlıca geçim kaynağı tarımsal faaliyetlerdir. Köyde hayvancılık kendi ihtiyaçları kadar yapılmaktadır. Sağlık evi bulunmayan köyde sağlık hizmetleri Gölgeli Aile Sağlık Merkezi ile ilçe merkezindeki sağlık kuruluşlarında yapılmaktadır. Köyde yaşayanlar çoğunlukla fakirdir. Köylünün belediyelerden yol, sağlık ocağı, okul, kanalizasyon, vb. bazı talepleri bulunmaktadır.

Çardak Köyü

Adıyaman iline 61 km, Kahta ilçe merkezine 27 km uzaklıktadır. Köyün yolu stabilize edilmiştir. Köyün başlıca geçim kaynağı çiftçilik olup kısmen hayvancılıkta yapılmaktadır. Köyde 1 derslik İlkokul bulunmaktadır. Taşınalı eğitim kapsamında Büyükbağ Köyüne taşınalı eğitim yapılmaktadır. Köyde Camii bulunmaktadır. İçme suyu şebekesi bulunmaktadır. Kanalizasyon şebekesi bulunmamaktadır. Köyde sosyal tesisler (çay bahçesi, kafeterya, alışveriş merkezi vs.) bulunmamaktadır. Köye ait sağlık ocağı bulunmamaktadır. Köylünün belediyelerden yol, sağlık ocağı, okul, kanalizasyon vb. bazı talepleri bulunmaktadır. Köyde ikamet edenlerin yaşam koşulları çoğunlukla düşüktür.

Hasandigin Köyü

Adıyaman iline 65 km, Kahta ilçe merkezine 32 km uzaklıktadır. Köyün yolu stabilize edilmiştir. Köyün engebeli araziye sahip olmasından dolayı yerleşme kısmen dağınıktır. Köyün başlıca geçim kaynağı çiftçilik, meyve yetiştiriciliği olmakla birlikte hayvan besiciliği ile mevsimlik işçilik önemli geçim kaynağıdır. Köy halkının ekonomik durumuna bakıldığında çoğunlukla fakirdir. Taşınalı eğitim kapsamında Büyükbağ Köyüne taşınalı eğitim yapılmaktadır. Köyde Camii bulunmaktadır. Köyde sağlık ocağı bulunmamaktadır. İçme suyu şebekesi bulunmaktadır. Kanalizasyon şebekesi yoktur. Köyde sosyal tesisler (çay bahçesi, kafeterya, alışveriş merkezi vs.) bulunmamaktadır. Köyün öncelikli talepleri okul, yol, sağlık ocağı vb. temel ihtiyaçlardır.

Aşağı Büyükbağ (Güzelkent) Köyü

Adıyaman iline 61 km, Kahta ilçe merkezine 31 km uzaklıktadır. Köyün yolu stabilize edilmiştir. Köyde İlkokul bulunmamaktadır. Taşınalı eğitim kapsamında Büyükbağ

Köyüne taşınmalı eğitim yapılmaktadır. Köyün başlıca geçim kaynağı çiftçilik ve bağcılık olup kısmen küçükbaş hayvancılık ile büyükbaş hayvancılık da yapılmaktadır. Köyün Camisi bulunmaktadır. Köyün su şebekesi bulunmaktadır. Kanalizasyon şebekesi yoktur. Köyde sosyal tesisler (çay bahçesi, kafeterya, alışveriş merkezi vs.) yoktur. Köyde sağlık ocağı bulunmamaktadır. Köy halkı ekonomik olarak fakirdir. Köyün öncelikli talepleri okul, yol, sağlık ocağı, kanalizasyon şebekesi vb. temel ihtiyaçlardır.

Büyükbaş Köyü

Adıyaman iline 60 km, Kahta ilçe merkezine 30 km uzaklıktadır. Köy yolu stabilize edilmiştir. Köyde taşıma merkezli bir İlköğretim Okulu bulunmaktadır. Köyde Camii bulunmaktadır. Köyde içme suyu kuyudan çıkarılan suyun şebeke ile dağıtımı ile sağlanmaktadır. Köyde kanalizasyon şebekesi yoktur. Köy halkının başlıca geçim kaynağı çiftçilik ve bağcılık olmakla birlikte küçükbaş hayvancılık ile büyükbaş hayvancılık da yapılmaktadır. Ekonomik olarak köy halkının çoğunluğu fakir ve orta düzeydedir. Köye ait sağlık ocağı bulunmamaktadır. Köyde sosyal tesisler (çay bahçesi, kafeterya, alışveriş merkezi vs.) bulunmamaktadır. Köyün Belediyelerden öncelikli talepleri yol, sağlık ocağı, kanalizasyon şebekesi vb. temel ihtiyaçların karşılanmasıdır.

Cumhuriyet Köyü

Adıyaman iline 64 km, Kahta ilçe merkezine 34 km uzaklıktadır. Köy yolu stabilize edilmiştir. Köy halkının başlıca geçim kaynağı çiftçiliktir. Köyün hemen yakınından Lilan Çayı geçmesinden dolayı kısmen sulu tarımda yapılmaktadır. Köyde 1 derslikli İlkokul bulunmaktadır. Taşınmalı eğitim kapsamında Göçeri İlköğretim Okuluna taşınmalı eğitim yapılmaktadır. Köyde içme suyu çeşme suyunun şebeke ile dağıtımı ile yapılmaktadır. Köye ait Camii bulunmaktadır. Köyde kanalizasyon şebekesi yoktur. Ekonomik olarak köy halkının yaşam koşulları orta düzeydedir. Sağlık ocağı bulunmayan köyde sağlık hizmetleri Göçeri Devlet Hastanesi ve ilçe merkezlerindeki sağlık kuruluşları tarafından sağlanmaktadır. Köyde sosyal tesisler (çay bahçesi, kafeterya, alışveriş merkezi vs.) bulunmamaktadır. Köylünün belediyelerden talepleri okul, yol, sağlık ocağı, kanalizasyon şebekesi vb. temel ihtiyaçlardır.

Aşağı Mezra Köyü

Kahta ilçe merkezine 50 km uzaklıktadır. Göçeri Köyüne bağlı bir yerleşim yeridir. Aşağı Mezranın yolu Göçeri Köyüne kadar asfalt olup yaklaşık 2 km'si stabilize edilmiştir. Mezrada 1 derslik İlkokul bulunmasına rağmen faaliyette değildir. Taşımali eğitim kapsamında Göçeri İlköğretim Okuluna taşımali eğitim yapılmaktadır. Sağlık ocağı bulunmayan Mezrada sağlık hizmetleri Göçeri Devlet Hastanesi ile ilçe merkezlerindeki sağlık kuruluşları tarafından sağlanmaktadır. Sosyal tesisler (çay bahçesi, kafeterya, alışveriş merkezi vs.) bulunmamaktadır. Mezrada Camii bulunmaktadır. Kanalizasyon şebekesi yoktur. Su şebekesi bulunmaktadır. Halkın geçim kaynağı çiftçilik olup ekonomik olarak fakirdir.

Göçeri Köyü

Kahta ilçe merkezine 48 km uzaklıktadır. Köyün yolu asfaltlıdır. Köy, Belin, Aşağı Mezra ve Ortaköy şeklinde 4 ayrı yerleşim biriminden oluşmaktadır. Köyün başlıca geçim kaynağı çiftçilik olup kısmen de olsa pamuk yetiştirilmektedir. Köyde taşıma merkezli 1 İlköğretim Okulu bulunmaktadır. Köyde Camii bulunmaktadır. Köyde bir devlet hastanesi bulunmaktadır. Köyde eczane bulunmaktadır. İçme suyu çeşme suyunun şebeke ile dağıtımıyla sağlanmaktadır. Okul ve lojmanların kanalizasyon şebekesi bulunmaktadır. Ancak köyde kanalizasyon şebekesi bulunmamakta ancak bunun için gerekli proje çalışmaları sürmektedir. Köyde Göçeri Jandarma Karakol Komutanlığı bulunmaktadır. Köyde sosyal tesisler (çay bahçesi, kafeterya, alışveriş merkezi vs.) yoktur. Köy halkının ekonomik yaşam düzeyi orta düzeydedir.

Elbeyi Köyü

Kahta ilçe merkezine 55 km uzaklıktadır. Köyün yolu asfaltlıdır. Köyün başlıca geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Köyde İlkokul ve Camii bulunmaktadır. Orta Okul öğrencileri taşımali eğitim kapsamında Göçeri İlköğretim Okuluna gitmektedir. Köyün su ihtiyacı içme suyu şebekesi ile sağlanmaktadır. Köyde kanalizasyon şebekesi bulunmamaktadır. Köyde sosyal tesisler (çay bahçesi, kafeterya, alışveriş merkezi vs.) yoktur. Köyde sağlık hizmetleri bulunmamaktadır. Köy halkının ekonomik düzeyi düşüktür.

Menzil (Durak) Köyü

Kahta ilçe merkezine 50 km uzaklıktadır. Köyün yolu asfaltlıdır. Köyde 5 derslikli bir ilkokul ve ortaokul bulunmaktadır. Köy halkının başlıca geçim kaynağı tarım,

hayvancılık, seracılık, meyvecilik, ticaret ve turizmdir. Köyün şebeke suyu bulunmaktadır. Köyde kanalizasyon şebekesi bulunmaktadır. Köyde sağlık ocağı bulunmakta ancak faaliyette değildir. Sağlık hizmetleri Göçeri Devlet Hastanesi ve ilçe merkezlerinde bulunan sağlık kuruluşları tarafından sağlanmaktadır. Köyde 2 tane Camii bulunmaktadır. Ekonomik olarak köy halkı orta düzeyde ve zengindir. Köyde üç dört katlı binalar bulunmaktadır. Evlerin çoğunda klima mevcuttur. Köy yurtiçi turizm yönünden oldukça önemli bir yerdir. Bundan dolayı her gün binlerce kişi köyü ziyaret etmektedir. Köyün iç kısmında kilit taşları bulunmaktadır. Köyde kafeterya, lokanta, fırın, alışveriş merkezleri, hediyelik eşya satan marketler, pastane, kitabevi, giyim mağazası, çay ocağı, ptt acentesi, medrese, ankesörlü telefon, bankamatik, termal evi, petrol ofisi, otogar, küçük bir otogar, kahve evi, kasap, berber, çöp konteynırları, köye ait çöp arabası bulunmaktadır.

2.2. Köy Profili İle Menzil Köyü Karşılaştırılması

Menzil Cemaati'nin siyaset ile ilişkisinin olup olmadığını din-devlet ilişkisi çerçevesinde değerlendirmeye yönelik ilk olarak söz konusu dini grubun üst düzey yöneticileriyle araştırma projesine uygun olarak hazırlanan anket ve görüşme yöntemi yapılmaya çalışıldı ancak söz konusu yöntemlerin uygulanması yönünde olumlu cevap alınamamıştır. Dolayısıyla araştırma projesinin uygulanabilmesi adına bölge olarak Adıyaman ilinin Kahta ilçesine bağlı bir köy olan Menzil Köyü ile diğer çevre köylerin altyapı-üstyapı ilişkisi çerçevesinde gelişmişlik düzeyleri tablo1'e aktarılıp karşılaştırılmalı analizi yapılmaya çalışılacaktır. Bu hususta ise ilk olarak Adıyaman ilinin Kahta ilçesine bağlı köylerin altyapı-üstyapı durumları incelenmiş olup, çıkarılan temel köy profili ile Menzil köyünün altyapı-üstyapı bilgileri ulaşım, sosyal tesisler, alt yapı, eğitim ve sağlık hizmetleri alt başlıkları üzerinden karşılaştırmalı olarak analiz edilmeye çalışılacaktır. Daha sonra elde edilen veriler doğrultusunda Menzil Cemaati ile siyaset arasındaki ilişki, siyasetin cemaatlere yaklaşmak amacıyla bölgeye hizmet götürmesi, siyasetin herhangi bir beklentisi olmadan oradaki vatandaşlara hizmet götürmesi ve cemaatlerin siyasetten bazı beklentilerinin olmasından dolayı bir takım taleplerde bulunması ihtimalleri çerçevesinde üç farklı alt başlık üzerinden konu değerlendirilmeye çalışılacaktır.

a. Ulaşım

Yukarıda verilen bilgilerden hareketle çıkarılan temel köy profilinde stabilize edilmiş yol var iken Menzil Köyü'nün yolu asfalttır.

Şekil 1.

BÜYÜKBAĞ KÖY YOLU

Kaynak: Ali Rıza Kılıç, 26.04.2017.

Şekil 2.

MENZİL KÖY YOLU

Kaynak: Ali Rıza Kılıç, 26.04.2017.

b. Sosyal Tesis

Yukarıda incelenen köylerde sosyal tesis (çay bahçesi, kafeterya, alışveriş merkezi, pastane vb.) bulunmaz iken Menzil Köyü'nde kafeterya, çay ocağı, alışveriş merkezi, pastane, lokanta gibi pek çok sosyal tesis bulunmaktadır.

Şekil 3.

MENZİL KÖYÜ HİZMET DÖNER LOKANTASI

Kaynak: Ali Rıza Kılıç, 26.04.2017.

Şekil 4.

MENZİL KÖYÜ HİZMET PASTANESİ

Kaynak: Ali Rıza Kılıç, 26.04.2017.

c. Alt Yapı

Köy profilindeki alt yapı bilgileri incelendiğinde su şebekesi bulunurken kanalizasyon şebekesi bulunmamaktadır. Menzil Köyü'ndeki alt yapı bilgilerine bakıldığında ise hem su hem de kanalizasyon şebekesi bulunmaktadır.

Şekil 5.

ÇARDAK KÖYÜ SU DEPOSU

Kaynak: Ali Rıza Kılıç, 26.04.2017.

d. Eğitim

Köy profilinde eğitim hizmetleri İlkokuldan sonra çoğunlukla taşınalı eğitim kapsamında taşınalı olarak gerçekleştirilmektedir. Menzil Köyünde ise 5 derslikli ilkokul ve ortaokul bulunmaktadır.

Şekil 6.

CUMHURİYET KÖYÜ İLKOKULU

Kaynak: Ali Rıza Kılıç, 26.04.2017.

Şekil 7.

BÜYÜKBAĞ ORTAOKULU

Kaynak: Ali Rıza Kılıç, 26.04.2017.

Şekil 8.

MENZİL KÖYÜ İLKOKULU

Kaynak: Ali Rıza Kılıç, 26.04.2017.

Şekil 9.

MENZİL KÖYÜ ORTAOKULU

Kaynak: Ali Rıza Kılıç, 26.04.2017.

e. Sağlık Hizmetleri

Yukarıda sayılan 10 yerleşim biriminden yalnızca 2 tanesinde sağlık hizmetleri için tesis edilmiş kuruluşlar bulunduğundan dolayı bu bilgilere göre çıkarılan köy profilinde de sağlık kuruluşları bulunmamaktadır. Elde ettiğimiz bilgilerden hareketle Menzil Köyü'nde sağlık ocağı olmasına rağmen faaliyette değildir. Bunun sebebi ise Menzil Köyü'nün 2 km uzaklığında bulunan Göçeri Devlet Hastanesinin sağlık hizmetlerini sunmasıdır. Sonuç olarak Menzil köyünün sağlık hizmetleri Göçeri Devlet Hastanesi tarafından sağlanmaktadır.

Şekil 10.

GÖÇERİ DEVLET HASTANESİ

Kaynak: Ali Rıza Kılıç, 26.04.2017.

Altyapı-Üstyapı Bilgileri	Menzil Köyü	Köy Profili
Ulaşım yolu asfalt mıdır?	Evet	Hayır
İlkokul var mı?	Evet	Evet
Ortaokul var mı?	Evet	Hayır
Sağlık kuruluşları var mı?	Evet	Hayır
Camii var mı?	Evet	Evet
Su şebekesi var mı?	Evet	Evet
Kanalizasyon şebekesi var mı?	Evet	Hayır
Sosyal tesis (Kafeterya, Çayevi, Pastane, Lokanta) var mı?	Evet	Hayır
Mağaza, Kitapevi, Market vb. var mı?	Evet	Hayır
Küllüye var mı?	Evet	Hayır
Medrese var mı?	Evet	Hayır
Bankamatik var mı?	Evet	Hayır
Ptt veya Ptt Acentesi var mı?	Evet	Hayır
Benzin istasyonu var mı?	Evet	Hayır
İletişim araçları (Ankesörlü telefon, internet) var mı?	Evet	Hayır
Otopark var mı?	Evet	Hayır
Apartman veya 3, 4 katlı bina bulunmakta mıdır?	Evet	Hayır
Köyün içi kilit taşları ile döşenmiş mi?	Evet	Hayır
Köye ait Misafîrhane var mı?	Evet	Hayır
Berber, Kasap, Fırın var mı?	Evet	Hayır
Çöp arabası, çöp konteynırları var mı?	Evet	Hayır

Tablo, Menzil Köyü ile Köy Profili Karşılaştırılması

2.3. Köy Profili Üzerinden Menzil Cemaati'nin Din-Devlet İlişkisi Açısından İncelenmesi

Daha önce açıklanan devlet kavramının içeriği vatandaşlarına eşit derecede hizmet sunmakla yükümlü olan bir kurumu ifade etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'nın 2. maddesinde belirtildiği gibi devletin temel görevlerinden biri toplum içerisinde hiçbir ayırım gözetmeksizin bütün vatandaşlara eşit derecede hizmet götürmekle yükümlüdür. Bu kapsamda Menzil köyünün çevre köylerle altyapı-

üstyapı karşılaştırması üç farklı alt başlık üzerinden konu değerlendirilmeye çalışılacaktır. Birincisi devletin, vatandaşlarının yoğunlaşması sonrasında onların ihtiyaçlarının eşit derecede karşılanması amacıyla söz konusu yerlere hizmet götürmesi ihtimali değerlendirilecektir. İkincisi ise, Menzil Cemaati'nin genişlemesi ve taraftarlarının artmasından dolayı siyasi partilerin söz konusu bölgenin seçmen kitlesini göz önünde bulundurarak yatırımlar yapması ihtimali üzerinde durulacaktır. Son olarak ise, Menzil Cemaati'nin kendi kitleleşmesini iktidarlara karşı siyasi bir koz olarak görmesi ve dolayısıyla altyapı-üstyapı taleplerinde bulunması ihtimali incelenecektir.

2.3.1. Devletin Vatandaşlara Hizmet Götürmesi

Günümüz modern toplumlarda bireylerin gereksinim duyduğu kamu hizmetlerini karşılamak devletin temel görevlerinden biridir. Devlet, kendisini oluşturan bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamak ve onların insan onuruna yaraşır bir yaşam sürebilmeleri için her türlü tedbirleri almak zorundadır. Devlet, toplumdaki sosyal adalet ve toplumsal dengeyi sağlama görevini yerine getirirken toplumdaki bütün bireylerin dil, din, ırk, mezhep, cinsiyet vb. hiçbir ayrım gözetmeden vatandaşlara eşit derecede en iyi hizmeti götürme amacıyla hareket etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'nın 2. maddesinde belirtilen sosyal devlet anlayışı çerçevesinde devlet bu görevlerini yerine getirmektedir. Eğitim ve sağlık hizmetleri, ulaşım, sosyal tesisler, altyapı hizmetleri, baraj, liman vb. görevleri devlet kendi içerisinde çeşitli hizmet birimleri aracılığıyla yerine getirmektedir. Bu hizmetlerin sunulmasındaki temel kriter ise vatandaşların ihtiyaç duyduğu hizmetleri en iyi şekilde sunmaktır.

Menzil Cemaati'nin etkinliğini sürdürdüğü Adıyaman ilinin Kahta ilçesine bağlı Menzil köyü ile diğer çevre köylerin bilgileri baz alınarak oluşturulan köy profilinin altyapı-üstyapı hizmetlerinin gelişmişlik düzeyi karşılaştırıldığında aralarında pek çok farkın olduğu görülmektedir. Bu farklılıkların birden çok nedeni bulunmakla birlikte en önemlisi Menzil köyünü her gün ziyaret etmekte olan bireylerin nüfus yoğunluğu (günde 1000 ila 1500) olduğunu söylemek mümkündür. Zirâ Menzil Cemaati'nin orada faaliyette olması iç turizm açısından bakıldığında Menzil köyünün oldukça önemli bir merkez olduğu söylenebilir. Bu bağlamda bakıldığında devletin nüfus yoğunluğunu göz ardı etmeyerek bunun için gerekli olan

yatırımları yapması, turizm açısından önemli sayılan bölgelere verdiği önemi göstermektedir. Nitekim Menzil köyünde bulunan bir bankamatik'in merkez şubesiyle gerçekleştirdiğimiz mülakat neticesinde kendisi orada bulunan bankamatik ile ilgili şöyle bir konuşma yaptı: “Bir yerde bankamatik kurulurken şu hususlara dikkat edilir; coğrafi etkenler, uydudan alınan görüntüler, cep telefonlarının o bölgedeki sinyal yoğunluğu ve insan sirkülasyonu göz önünde bulundurularak oradaki canlı para transferlerini ve işlemlerini gerçekleştirmek için kurulmaktadır. Menzil köyünün hem iç turizm açısından oldukça önemli bir yer olması hem de oradaki insan potansiyelinin fazla olması gibi kriterleri baz aldığımızda tamamen kâr amacıyla böyle bir hizmetin değerlendirilmesini uygun bulduk. Banka olarak böyle bir çalışmanın gerekli olduğunu gördük ve bunun sonuçlarını da en iyi şekilde almaktayız.” Bu açıdan bakıldığında devletin Menzil köyüne yapmış olduğu hizmetleri kâr amacıyla veya tamamen insan sirkülasyonu göz önüne alınarak yaptığını söylemek mümkündür. Ancak Menzil köyünün iç turizm açısından önemli bir yer olması ve insan sirkülasyonunun çok fazla olması diğer çevre köylere yönelik yatırımların yapılmasına herhangi bir engel teşkil etmemektedir. Çünkü devletin asli görevlerinden biri, vatandaşların gereksinim duyduğu zorunlu ihtiyaçların devlet tarafından herhangi bir ayırım gözetilmeksizin her vatandaşa aynı şekilde ve eşit derecede hizmet sunmaktır. Bu anlayış doğrultusunda farklılıkları değerlendirdiğimizde devletin pek başarılı olduğu söylenemez. Zirâ yukarıda karşılaştırmalı olarak incelediğimiz Menzil köyü ile normal köy profili arasında devlet nezdinde statü olarak (her ikisinin de kamu tüzel kişiliğine haiz olması) herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. Buna rağmen yine de Menzil köyüne yapılan yatırımların diğer köylere yapılmadığı görülmektedir. Yani eğer devlet hiçbir ayırım gözetmeden herkese eşit derecede hizmet götürmüş olsaydı, diğer köyler ile Menzil köyünün gelişmişlik düzeyi arasında kamu hizmetleri açısından çok fazla fark olmayabilirdi.

Devlet, kamu hizmeti görevlerini yerine getirirken birey odaklı bir yaklaşım yerine, bireyleri de içine alan toplum odaklı bir yaklaşım doğrultusunda faaliyetlerini sürdürmesi gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında Menzil köyüne yönelik yapılan kamu hizmetlerinin birey odaklı mı toplum odaklı mı olduğunu söylemek oldukça zordur. Sonuç olarak bakıldığında toplumun genel ve müşterek ihtiyaçlarının devlet

tarafından kamu hizmeti şeklinde sunulan hizmetlerin Menzil köyünde çok fazla olmasına rağmen diğer çevre köylerde daha az olduğu görülmektedir. Menzil köyü ile diğer köyler arasındaki farklılıklar göz önüne alındığında devlet her ne kadar bu farklılıkları minimum düzeye indirmek için uğraşsa da bu konuda tam anlamıyla başarılı olduğunu söylemek güçtür. Menzil köyünün iç turizm açısından oldukça önemli bir yer olmasından dolayı gelişmişlik düzeyinin diğer köylere oranla fazla olduğu söylenebilir ancak bu farklılıkların tamamıyla iç turizmle ilgili olduğu söylenemez. Çünkü her ne kadar Menzil köyü iç turizm açısından önemli bir yer olsa da farklılıkların kamu hizmetleri sunumunda görülmesi başka ihtimallerin etkili olduğunu göstermektedir. Devletin en azından insanların ihtiyaç duyduğu zorunlu altyapı-üstyapı hizmetlerini asgari bir düzeyde tutması gerekirken, bunun için gerekli çalışmaları henüz yapmamış olması bu ihtimalleri destekler niteliktedir. Dolayısıyla kamusal hizmetlerin sunumunda Menzil köyünün gelişmişlik düzeyinin diğer çevre köylere oranla çok fazla olması ve altyapı-üstyapı hizmetlerinin çok iyi şekilde sunulması yalnızca devletin vatandaşlara hizmet götürmesi ile açıklanacak bir durum değildir. Bundan dolayı çalışmamızın başında öne sürdüğümüz diğer iki ihtimali göz önüne alarak konuyu değerlendirmek daha sağlıklı ve yararlı olacaktır.

2.3.2. Siyasi Partilerin Çıkarıcı Tutumları

Din-devlet arasındaki ilişki incelendiğinde Menzil Cemaati ile iktidarı elinde bulunduran siyasi parti/partiler arasında legal olmasa da illegal olarak bazı menfaatlerin olduğu söylenilebilir. Çünkü karşılaştırmalı olarak ele aldığımız Menzil köyünün gelişimi ile diğer çevre köylerin gelişmişlik düzeyine bakıldığında siyasi iktidar/iktidarların Menzil köyüne yönelik yaptığı yatırımların diğer köylere oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Yine devletin kamu hizmeti görevini yerine getirmesi açısından (altyapı-üstyapı) konu incelendiğinde devletin diğer çevre köylere yönelik çok fazla yatırım yapmaması iki farklı düşüncüyü ortaya çıkartmaktadır. Birincisi, Menzil'in iç turizm potansiyeli göz önüne alındığında tamamen ticari kâr amaçlı yatırımları yaptığı, diğeri ise, Menzil Cemaati'nin nüfuzu ve ziyaretçileri göz önüne alındığında siyasi parti/partilerin seçim zamanlarında onların desteklerini elde etmek için oraya olası yatırımları yaptığı düşünceleri ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla dini grupların tüzel kişiliğe sahip olmadığı Türkiye Cumhuriyeti'nde hangi siyasi parti/partilerin dini gruplara yönelik olası yardımlar

yaptığını ya da yapmış oldukları bu yardımların neler olduğunu tespit etmek oldukça zordur.

Devletin ticari kâr amacıyla yatırım yapmış olacağı düşüncesini baz aldığımızda, ekonomik olarak getirisi olan yatırımları yapması ve insan potansiyelinin olduğu yerlerde gerekli yatırımları yapması gayet olağan bir durumdur. Ancak buradaki temel kıstas tamamen ekonomik anlamda gelir getirecek yatırımlar olmasıdır. Dolayısıyla kâr amacı güdülmeyen altyapı, ulaşım, sağlık ve eğitim hizmetleri gibi kamu hizmetlerin yalnızca devlet tarafından sunulması gerekmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus: Sağlık ve eğitim hizmetlerinin kısmen özel sektör tarafından da yapılabilmesidir. Ancak çalışmada detaylı olarak incelediğimiz bu yerleşim yerlerinde sağlık ve eğitim hizmetleri özel sektör tarafından yapılmamıştır. Ayrıca vatandaşların zorunlu ihtiyaçlarından sayılan yol, eğitim, sağlık ve altyapı gibi hizmetler kamu hizmeti sayılmakta ve kamu hizmetlerinin de devlet tarafından sunulmaktadır. Bu durum Menzil Cemaati'nin bulunduğu Menzil köyünün altyapı-üstyapı gelişmişlik düzeyi incelendiğinde iktidarı elinde bulunduran siyasi parti/partilerin kendi menfaatleri doğrultusunda yardım ettiği düşüncesini destekler niteliktedir. Buna ek olarak önemli siyasilerin Menzil Cemaati ile olan ilişkileri söz konusu dini gruba yönelik sosyal ve ekonomik alanda kendi çıkarları doğrultusunda yardım ettikleri düşüncesini desteklemektedir.¹⁸⁰

Din ve toplumsal yapı arasındaki ilişkiye sosyolojik açıdan bakıldığında birbirleriyle karşılıklı etkileşim içerisinde olduğu görülmektedir. Bundan dolayı, toplumun ve dinin birbirinden tamamen bağımsız yapılar olduğunu söylemek mümkün değildir. Başka bir ifadeyle dinden tamamen soyutlanmış bir toplum ile topluma yönelik beklentisi olmayan bir din düşünülemez.¹⁸¹ Özet olarak toplumda oldukça önemli bir gücü olan dini grupların toplumsal düzeydeki beklentileri göz ardı edilmeyecek kadar önemli bir etkidir. Bu bağlamda Menzil Cemaati'nin seçmen kitlesi düşünüldüğünde siyasi partilerin Menzil Cemaati'nin toplumsal taleplerine kayıtsız kalamayacağı ya da toplumsal alanda bu denli etkin bir gücü elinde bulunduran bir dini grubu görmezlikten gelerek parti yapılanmasında tamamen soyutlamaları veya onların taleplerine karşılık vermemeleri mümkün

¹⁸⁰Serkut Bozkurt, Menzilciler kızdı mı?, *Posta Gazetesi*, (24.04.2015).

¹⁸¹A. Faruk Sinanoğlu, "Toplumsal Değişim ve Din", *Hikmet Yurdu*, Cilt: 1, Sayı: 2, (Temmuz-Aralık 2008), s. 21. s. 17-24.

gözükmemektedir. Nitekim Bayyigit'e göre; çağdaş batı toplumlarında siyasi partilerin toplumsal yapılarına ve parti yapılanmalarına bakıldığında dine yaklaşımlarına göre üye ve seçmen tabanlarının şekillendiği görülmektedir.¹⁸² Başka bir deyişle kendisini mütedeyyin olarak gören biri sol partileri desteklemeyeceği gibi benzer şekilde kendisini inançsız olarak gören biri de dindar partileri desteklememektedir.¹⁸³

Toplumsal alanda kendisini mütedeyyin olarak gören bir kişinin kendi dini anlayışına yakın siyasi partileri tercih ettiğini söylemek mümkündür. Çünkü bireylerin siyasi sisteme yönelik tutum ve davranışlarını etkileyen faktörlerden biri de dindir. Türkiye'de dinin seçmen davranışları üzerindeki etkisine yönelik yapılan araştırmalara bakıldığında bireylerin siyasi tercihlerinde dinin önemli bir rolü olduğu görülmektedir.¹⁸⁴ Bu açıdan konu değerlendirildiğinde; Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde önemli sayıda müridi bulunan Menzil Cemaati'nin siyasi tercihlerde etkili bir gücü olduğu söylenilebilir. Muhafazakar, merkez sağ partilerine yakınlığıyla bilinen Menzil Cemaati'nin siyasi tercihlerdeki oy potansiyelini elde etmek isteyen siyasi partilerin, Menzil Cemaati'nin bazı toplumsal veya bireysel taleplerine karşılık vermemeleri mümkün görünmemektedir. Tersine bir durum da söz konusu olabilir. Yani siyasi partiler kendi menfaatleri için Menzil Cemaati'nin bu gücünü kendi lehine kullanmak için onlara yönelik bazı yatırımlar yaptığını söylemek de mümkündür.

O halde, ya siyasi partilerin Menzil Cemaati'nin seçmen kitlesini ve etkin olduğu bölgelerin desteğini almaya yönelik Menzil köyüne yatırım yaptığı veya Menzil Cemaati'nin kendi seçmen kitlesi veya etkili olduğu bölgelerdeki gücünü siyasi parti/partilere karşı bir koz olarak kullanıp onlardan kendi menfaatlerine yönelik bazı taleplerde bulunduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak bakıldığında ise, Menzil Cemaati'nin seçmen kitlesinin fazla olması ve Türkiye'nin

¹⁸²Mehmet Bayyigit, "Din Siyaset İlişkileri Bağlamında Seçmen Davranışları ve Din", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 15, (2003), s. 31.

¹⁸³Bayyigit, a.g.e., s. 31.

¹⁸⁴Hamza Bahadır Eser, "Dinin Siyasal Davranışlar Üzerindeki Etkisi: Antalya Örnek Olay Araştırması", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 3, (2012), s. 97-136.; Celallettin Çelik, *Şehirleşme ve Din*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya 2002.; Ünver Güney, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, Erzurum Kitaplığı Yayınları, İstanbul 1999.; Erol Turan ve Metehan Temizel, "Din ve Siyaset İlişkisi Bağlamında Oy Verme Davranışı: Niğde Bölgesinde Bir Araştırma", *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 7, (Nisan 2015), s. 88.

birçok bölgesinde etkili olması siyasi parti/partilerin kendi menfaatleri doğrultusunda Menzil Cemaati'nin etkili olduğu Menzil köyüne yardım ettiğini söylemek mümkündür. Yine siyasi parti/partilerin kurulma amacı göz önüne alındığında, iktidarı ele geçirme istekleri Menzil Cemaati gibi Türkiye'de oldukça güçlü olan bir dini grubu göz ardı etmeyecekleri ve onların desteğinden yoksun kalmak istememeleri de Menzil Cemaati'nin etkili olduğu Menzil köyüne olası yatırımları yapmalarındaki bir başka etken olarak gösterilebilir. Ancak tersi bir durum da söz konusu olabilir yani, Menzil Cemaati kendi nüfuzunu siyasi parti/partilere karşı bir koz olarak kullanıp, onlardan çıkar sağlamış olabilir. Bundan dolayı bu ihtimalin de değerlendirilmesi gerekmektedir.

2.3.3. Menzil Cemaati'nin Çıkarıcı Tutumu

Türkiye'nin sosyal alanında oldukça etkili olan dini grupların en önemli önceliklerinden biri de bulundukları bölgeler başta olmak üzere diğer bölgelerde de etkinliklerini devam ettirmek ve metodolojik gelişimlerini sürdürmektir. Türkiye'nin toplumsal alanın şekillenmesinde son derece etkili olan dini grupların etki alanına aile, sivil toplum kuruluşları, siyasi kuruluşlar ve devlet kurumları gibi bütün sosyal yapı ve kurumlar girmektedir. Dinin toplumsal ve siyasal alanın şekillenmesindeki bu rolü; dini gruplar, örgütler, cemaat ve tarikat yapılanmalarının zaman içerisinde siyasetle türlü ilişkilere girmelerinde hatta siyasete müdahil konumuna gelmelerine zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de son derece etkili olan Menzil Cemaati gibi dini bir grubun siyaseti kendi menfaatleri doğrultusunda etkilemesi mümkündür.

Dini gruplar devlet kurumlarında kadrolaşma, ekonomik ve sosyal alanda çıkar elde etme gibi talepleri siyasi parti/partilere karşı kendi seçmen kitlesini koz olarak gösterebilmektedirler. Menzil Cemaati'nin bu gücünü siyasalere karşı kullandığını söylemek mümkündür. Çünkü yalnızca devlet veya kamu tüzel kişileri veyahut onların gözetiminde özel hukuk kişileri tarafından yürütülen kamu hizmetlerinin diğer çevre köylere yeteri derecede götürülmemektedir. Örnek vermek gerekirse; devlet kurumları tarafından yapılan yol, eğitim, sağlık hizmetleri gibi kamu hizmeti sayılan hizmetlerin diğer çevre köylere oranla Menzil köyünde daha fazla gelişme göstermesi. Sonuç olarak bakıldığında altyapı-üstyapı ilişkisi çerçevesinde ele aldığımız Menzil Cemaati ile siyaset arasında bir takım karşılıklı menfaat ilişkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Karşılaştırmalı olarak ele

aldığımız Menzil köyü ile diğer çevre köyler arasındaki gelişmişlik veya kamu hizmeti farklılığı bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Ancak yine de dikkat edilmesi gereken husus bu farklılıkların var olmasında, siyasi partilerin mi kendi çıkarları doğrultusunda hareket edip Menzil köyüne olası yatırımlarda bulunduğu ya da Menzil Cemaati'nin kendi seçmen kitlesini siyasi parti/partilere karşı bir koz olarak mı kullandığını söylemek kesin değildir. Her ne kadar hangi tarafın kendi menfaatlerine göre hareket ettiği kesin olmasa da Menzil köyünün gelişmişlik düzeyinin diğer çevre köylerden daha fazla olması Menzil Cemaati ile siyasi parti/partiler arasında bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Türkiye tarihinde tasavvufi hareketlerden birisi olan Nakşibendi tarikatı, tarihsel süreç içerisinde pek çok iç ve dış faktörlerin etkisiyle kendi inanç değerlerini oluşturmuştur. Mevlana Halid Bağdadi'den sonra kendi içerisinde pek çok muhtelif kollara ayrılan Nakşibendi tarikatı, gerek içerisinde bulunduğu dönemin koşulları gerekse de iç ve dış faktörlerin etkisinden dolayı Türkiye'deki İslamcılığının şekillenmesinde etkili olan tarikatlardan birisi haline gelmiştir.¹⁸⁵ Nakşibendi tarikatının ortaya çıkışı hakkında kesin bir tarih söz konusu değildir fakat Anadolu'ya girişinin ve yaygınlaşmasının akınlarla gelen derviş ve şeyhler aracılığıyla olduğu bilinmektedir. Nakşibendi tarikatının Osmanlı Devleti'nde yayılması ve etkin bir tarikat olması hem dönemin sosyo-politik düzeninin uygun olması hem de tarikatın benimsemiş olduğu sünni doktrininin Osmanlı Devleti yöneticileri tarafından desteklenmiş olması gösterilebilir.¹⁸⁶ Bundan dolayıdır ki Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra diğer tarikatlara nazaran daha az zayıf gösterdiği söylenebilir.

Cumhuriyet döneminde Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Tekke, Zaviye ve Türbelerin kapatılmasıyla ilgili kanununun yürürlüğe girmesiyle birlikte irili ufaklı pek çok tarikat yok olmaya yüz tutmuş iken Nakşibendi tarikatı toplumsal tabanda varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Nakşibendi tarikatının siyasi iktidar tarafından potansiyel bir tehlike arz etmesine rağmen diğerlerine oranla daha az hasarla atlatmasındaki temel sebeplerden biri, tarikatın benimsemiş olduğu Sünnilik doktrini ve sessiz zikir yönteminin benimsenmesi gösterilebilir. Her zaman her yerde ibadet yapılabilmesi müridlerinin tarikata bağlılıklarını sürdürmesine olanak sağlamıştır. Cumhuriyet döneminde kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Laiklik ilkesi gereğince din ve devlet arasındaki ilişkinin yasal zemininin olmaması tarikatları olumsuz yönde etkilemiştir. Buna rağmen tarikatlar illegal olarak faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir. 3 Mart 1923 tarihinde kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde imamlık ve vaizlik gibi makamlarda görevlerini yürüten pek çok Nakşi grupları görev yaptıkları Camiilerde örgütlenmelerini ve faaliyetlerini sürdürerek

¹⁸⁵Utku Aybudak, *Nakşibendiliğin Politik Evrimi ve İskenderpaşa Cemaati*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014, s.113.

¹⁸⁶İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 123-168.

kitleleri kendi etrafında toplamayı başarmışlardır. Gerçekten de Nakşibendi tarikatının kollarından biri olan İskenderpaşa ve İsmailağa gibi grupların kitlelere yayılmasında İskenderpaşa Camii ve İsmailağa Camii etkili olmuştur.¹⁸⁷

Cumhuriyet döneminde uygulanan din politikasının etkisiyle toplumsal alanda varlıkları tam olarak hissedilmeyen tarikatlar, çok partili hayata geçiş sonrasında İslami alanda yaşanan göreceli serbestiyle birlikte toplumsal ve sosyal alanlar başta olmak üzere pek çok alanda etkili olmaya başlamıştır. Türkiye’de yaşanan siyasal değişimler sonucu iktidara gelmek için çeşitli politikalar yürüten siyasi partiler ile tarikat ve dini gruplar arasında daha ılımlı ilişkilerin başladığı görülmektedir. Gözaydın’a göre; bu durumun en temel nedeni ise iktidarı ele geçirmek isteyen siyasi partilerin tarikat ve dini grupları oy potansiyeli olarak görmeleridir.¹⁸⁸ Çok partili hayata geçişin getirmiş olduğu serbesti sonrası hemen hemen her alanda etkili olan dini grupların, 1960’larda siyasal alanda faaliyetlerini sürdürebilmek için birbirleriyle ittifak ederek bir siyasi parti kurma yönünde adımlar attığı görülmektedir.¹⁸⁹ Bu dönemlerde Nakşibendi tarikatının bir kolu olan İskenderpaşa Cemaati ile Nurcu kadrolarının bir araya gelerek kurduğu Milli Nizam Partisi (MNP) ve onun devamındaki Milli Selamet Partisi (MSP), Türkiye siyasal hayatında yer almaya ve etkinlik göstermeye başlamıştır.¹⁹⁰ Bu dönemde Türkiye siyasal hayatında etkili olan pek çok önemli isimin Nakşibendi geleneğine tabi olduğu bilinmektedir. Örneğin; Tevfik Paksu, Necmettin Erbakan, Korkut Özal, Recai Kutan gibi pek çok isimler Nakşi geleneğine bağlı Türkiye siyasetinin önemli şahsiyetleri olarak bilinmektedir.¹⁹¹ Sonuç olarak bakıldığında çok partili hayata geçişten günümüze kadar Türkiye siyasal hayatının hemen hemen her döneminde din ile siyaset arasında sıkı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

¹⁸⁷Utku Aybudak, *Nakşibendiliğin Politik Evrimi ve İskenderpaşa Cemaati*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014, s.77.

¹⁸⁸İştar B. Gözaydın, *Diyanet: Türkiye Cumhuriyeti’nde Dinin Tanzimi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s. 27-37.

¹⁸⁹Hakan Yavuz, *Modernleşen Müslümanlar: Nurcular, Nakşiler, Milli Görüş ve Ak Parti*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2008. s. 234-235.

¹⁹⁰Yavuz, a.g.e., s. 234-235.; Hulusi Şentürk, *Türkiye’de İslami Oluşumlar ve Siyaset İslamcılık*, Çıra Yayınları, İstanbul 2011.; Şerif Mardin, *Türkiye’de Din ve Siyaset*, İletişim Yayınları, 19. Baskı, İstanbul 2013.

¹⁹¹Nevzat Atal ve Erdal Şimşek, Siyasetin gözde dergahı İskenderpaşa cemaati, *Sabah Gazetesi*, (20.09.2006).

Din-devlet arasındaki ilişki incelendiğinde Menzil Cemaati ile siyasi parti/partiler arasında bir ilişkinin olduğunu söylemek mümkündür. Menzil Cemaati'nin faaliyette bulunduğu Menzil köyü ile diğer çevre köyler arasındaki gelişmişlik düzeyi incelendiğinde aralarında ciddi farklılıkların olduğu görülmektedir. Bunun elbette ki pek çok farklı nedeni olabilir. Örneğin bu farklılıkların nedenlerinden biri Menzil Cemaati'nin hem bu bölgede etkin bir şekilde faaliyette bulunması hem de ülke genelinde seçmen kitlesinin çok fazla olması siyasi parti/partilerin bu durumu oy potansiyeli olarak görüp bölgeye yatırım yapması olabilir. Yine Menzil Cemaati'nin bu bölgede faaliyette bulunmasından dolayı hem iç turizm açısından hem de insan potansiyelinin fazla olmasından da kaynaklanabilir. Devlet kâr amacıyla da oraya yatırım yapmış olabilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta yalnızca devlet tarafından sunulabilen ve kamu hizmeti sayılan hizmetlerin devletin asli görevi olmasıdır. Dolayısıyla Menzil köyü ile diğer köyler arasında diğer olasılıklar düşünüldüğünde bazı farklar elbette ki olabilir. Fakat bu farklılıklar zorunlu ihtiyaçlardan ziyade insan potansiyeli göz önüne alınarak daha lüks hizmetler olabileceği gibi kâr amacı için uygun görülen hizmetler de olabilir. Daha açık bir ifadeyle bu farklılıklardan biri örneğin; Menzil'deki bankamatik veya PTT acentesi olabilir. Ancak bu farklılık eğer tamamen devletin inisiyatifinde olan bir kamu hizmeti ise örneğin ulaşım gibi o zaman devletin Menzil köyüne salt vatandaşlara hizmet amacıyla hizmet götürmediği sonucu ortaya çıkmaktadır. Nitekim yaptığımız karşılaştırmalı analizler bunu göstermektedir. Çünkü aradaki farklılıklardan bazıları tamamen devletin inisiyatifinde olan kamu hizmetleridir.

O halde siyasi parti/partiler ile Menzil Cemaati arasında kısmen de olsa bir ilişkinin olduğunu söylemek yanlış bir ifade olmayacaktır. Ancak kesin olmayan şudur ki siyasi parti/partiler mi Menzil Cemaati'nin seçmen kitlesini göz önünde bulundurarak kendi çıkarları doğrultusunda olası yatırımları yapmış olduğu veya Menzil Cemaati'nin mi kendi seçmen kitlesini siyasi parti/partilere karşı bir koz olarak kullanıp bu doğrultuda ihtiyaç duyduğu bazı taleplerini onlara yaptırmış olduğudur. Ancak her ne kadar her iki ihtimalden biri de olsa aralarında ilişkilerin olduğu söylenebilir. Menzil Cemaati ile siyasi parti/partiler arasında tam olarak nasıl bir ilişkinin olduğu, hangi tarafın kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini ortaya çıkarmak için dini grupların takibinin yapılması gerekmektedir. Ancak hem

resmi tüzel kişilikleri olmayan hem de kapalı bir yapılanma olan dini grupların takibi dönemin şartları göz önüne alındığında oldukça zor görünmektedir. Çünkü hem devletin laiklik ilkesi gereğince herhangi bir dini öncelemediği ve dolayısıyla da yasal bir zeminin olmaması hem de Türkiye’de 15 Temmuz 2016 FETÖ tarafından yapılmaya çalışılan darbe girişiminden dolayı konunun oldukça hassas olması dini grupların takibinin yapılmasını zorlaştırmaktadır.

Din-devlet ilişkisi bağlamında Menzil Cemaati örneği incelendiğinde her ne kadar hangi tarafın kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiği tam olarak bilinmese de bir toplumda cemaat, tarikat, siyasi parti vb. gibi kurumların her dönemde ve her koşulda bütünleştirici, uzlaştırıcı ve birleştirici bir zeminde bir bütünlük oluşturduğu söylenemez. Örneğin FETÖ ile iktidar arasında dersanelerin kapatılıp kapatılmaması sürecinde yaşanan problemler din-siyaset arasında bu yapılanmalar üzerinden çok fazla çatışma ve ihtilafların yaşandığını göstermektedir.¹⁹² Bunun en iyi örneği; Türkiye’de 15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan FETÖ darbe girişimidir. FETÖ’nün yapmaya çalıştığı darbe girişiminin temel nedenlerinden biri; siyasi ve devlet kurumlarında tamamen söz sahibi olmak istemesidir. Ancak bu durum toplumsal kaynaşmayı, dayanışmayı ve bütünleşmeyi sağlamada önemli bir rolü olan dini grupların doğasıyla örtüşmemektedir. Çünkü dini grupların, doğası gereği dünyevi olan her türlü arzu ve isteklerden uzak durup, hakk’a yönelmeleri gerekmektedir. Yani ümmetin manevi değerlerini korumak ve dinin toplumsal alandaki bütünleştirici ve birleştirici rolünü ihya etmeleri gerekmektedir. Ayrıca demokratik toplumlarda siyaset, partiler aracılığıyla yapılmakta ve partiler halkın oylarıyla iktidara gelmektedir.

Mahiyeti itibarıyla kapalı bir yapılanma olan dini grupların siyasal bir parti ya da kurum olmadığı halde onlar gibi hareket edip iktidar veya muhalefet partilerine yaranmaya çalışması hatta onları kontrol altına almak istemesi hem demokratik sistemlerde hem de dini grupların kendi doğasına aykırılık teşkil etmektedir.¹⁹³ Aynı şekilde siyasi partilerin de kendi çıkarları doğrultusunda dini grupları siyasete angaje

¹⁹²Talip Özdeş, “Dini Hayatın Problemleri ve Yeniden İnşası”, *Stratejik Düşünce Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 74, (Ocak 2016), s. 18-44.

¹⁹³Talip Özdeş, “Cemaat-Siyaset İlişkisinde Yaşanan Problemin Üzerine Oturduğu Zeminin Analizi”, *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, (Aralık 2013). Erişim Tarihi: 05.07.2017.; <http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/cemaat-siyaset-iliskisinde-yasanan-problemin-uzerine-oturdugu-zeminin-analizi/3573>

etmek istemeleri her ne kadar kısa vadede partinin çıkarlarıyla örtüşse de uzun vadede düşünüldüğünde hem siyasal sistemin işleyişine hem de partinin menfaatlerine zarar verecek derecede önem arz etmektedir. Dolayısıyla siyasi partiler ile dini grupları karmaşık ve çarpık ilişkiler içine sokabilecek böylesi tutum ve davranışlar özellikle dini grupların gerçek amacından sapmasına neden olarak onları çıkar gruplarına dönüştürüp ciddi zararlar verebilir. Dini grupların kendi seçmen kitlesini siyasi parti/partilere karşı koz olarak kullanması ve kendi menfaatleri adına devletin farklı kurumlarında kadrolaşma girişimleri, iktidar ya da muhalefet partileriyle yapılan milletvekilliği anlaşmaları vb. gibi menfaate dayalı istekler karmaşık ve çarpık ilişkilerin sonucunda olmaktadır.¹⁹⁴

Son olarak dini grupların, doğalarına dönmesi, bütün faaliyetlerini İslam dünyası için gerçekleştirmesi, kendi menfaatleri yerine ümmetin menfaatlerini gözetmesi ve bu uğurda evrensel manevi değerleri koruması ve dinin toplumsal alandaki bütünleştirici, birleştirici ve uzlaştırıcı rolünü üstlenmesi en doğrusu olacaktır. Yine siyasi kurumların da kendi menfaatleri uğruna yalnızca belli bir dini grubu, baskı grubu vb. kesimi değil, toplumdaki her sınıftan insanı hiçbir ayrım gözetilmeksizin kucaklaması ve ona göre politikalar ortaya koyması daha doğru bir tercih olacaktır.

¹⁹⁴Özdeş, a.g.e.,

Kaynakça

Akça, Gürsoy ve Demirpolat, Anzavur, ‘‘Heterodoxy-Orthodoxy Tartışmaları ve Türk Fütüvvet Teşkilatı (Ahilik)’’, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 10, (2003), ss. 203-214.

Algar, Hamid, *Nakşibendilik*, İnsan Yayınları, İstanbul 2013.

Alperen, Abdullah, ‘‘Türkiye’de Kimlik Arayışları ve İslam’’, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2, (Temmuz-Aralık 2008), ss. 59-80.

Aral, Erol, ‘‘Menzil cemaati de terör örgütü ilan edildiğinde, AKP yönetimi yine ‘Kandırıldık’ mı diyecek?’’, *T24 gazetesi*, (16.11.2016).

Arslan, Seyfettin ve Demirhan, Yılmaz, *Türk Siyasal Hayatında Ak Parti Dönemi*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2016.

Ataberk, Kaya, Erbakan-Erenköy Nakşileri ilişkisi ve MSP tabanı, *Türk Solu Gazetesi*, (Sayı 461, 31 Ağustos 2014).

Ataberk, Kaya, MSP’nin Akıncıları ve Silahlı Radikal İslamcılığın sahaya inmesi, *Türk Solu Gazetesi*, (Sayı 463, 14 Eylül 2014).

Adıgüzel, Vefa, *Din-Siyaset İlişkisinin Sosyolojik Bir Analizi: Şerif Mardin Örneği*, IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı I, Kütahya 14-15 Mayıs 2015.

Atal, Nevzat ve Şimşek, Erdal, En büyük Nakşi cemaati: Menzil, *Sabah Gazetesi*, (21.09.2006).

Atal, Nevzat ve Şimşek, Erdal, Siyasetin gözde dergahı: İskenderpaşa cemaati, *Sabah Gazetesi*, (20.09.2006).

Ateş, Süleyman, *İşari Tefsir Okulu*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1974.

Aybudak, Utku, *Nakşibendiliğin Politik Evrimi ve İskenderpaşa Cemaati*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014.

Bağce, H. Emre, ‘‘Rousseau’da Toplum Sözleşmesi, Siyasal Meşruiyet ve Katılımcı Demokrasi’’, *I. Uluslararası Müzakereci Demokrasi Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 15-16 Nisan 2009, İstanbul 2010.

Barry, Norman P. *Modern Siyaset Teorisi*, (çev. Mustafa Erdoğan ve Yusuf Şahin), Liberte Yayınları, Ankara 2004.

Bayyigit, Mehmet, ‘‘Din Siyaset İlişkileri Bağlamında Seçmen Davranışları ve Din’’, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 15, (2003), ss. 29-38.

Berkes, Niyazi, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2015.

Besli, Hüseyin, ‘Bana ne?’ demeden, *Akşam Gazetesi*, (10.11.2016).

Beşer, Ali Sertan, ‘‘Ana Hatlarıyla Leo Strauss Açısından Ezoterik Yazım Tarzı ve İslam Filozoflarıyla İlişkisi’’, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 2, (Aralık 2015), ss. 195-204.

Bezci, Bünyamin, ‘‘Hegel’in Felsefesinde Etik, Politik Olan ve Özgürlük’’, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 2, (2006), ss. 235-251.

Bilgin, Azmi, ‘‘Tasavvuf ve Tekke Edebiyatı’’, *İlmi Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, Cilt: 1, Sayı: 1, (2014), ss. 61-82.

Bodur, Hüsnü Ezber, ‘‘Büyük Anlatılar ve Din: Modern Türkiye’ye Yansımaları’’, *Toplum Bilimleri Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 8, (Temmuz-Aralık 2010), ss. 33-48.

Bozkurt, Serkut, Menzileciler kızdı mı?, *Posta Gazetesi*, (24.04.2015),

Bozkurt, Ziya, Bakan Akdağ ve Başbakan Yardımcısı Kurtulmuş Taziye Ziyareti İçin Kahta’ya Geldi, *Kahta Ses Gazetesi*, (29.06.2017).

Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.

Ceylan, Yasin, “Siyaset, İktidar ve Din”, *Ankara Barosu Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 4, (Güz 2007), ss. 9-11.

Chittick, William C. *Sufism A Beginners Guide*, Oneworld Publication, Oxford 2000.

Çakır, Ruşen, İslami cemaatleri AKP ve Erdoğan’dan koparmak mümkün mü?, *Vatan Gazetesi*, (01.03.2014).

Çarkoğlu, Ali ve Toprak, Binnaz, *Değişen Türkiye’de Din, Toplum ve Siyaset*, Tesev Yayınları, İstanbul 2006.

Çelik, Celalettin, *Şehirleşme ve Din*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya 2002.

Çetin, Halis, “Siyasetin Evrensel Sorunu: İktidarın Meşruiyeti-Meşruiyetin İktidarı”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 58, Sayı: 3, (2003), ss. 61-88.

Çoban, Savaş, “Türkiye’de Siyasal İslam’ın Kısa Tarihi”, *BİA Haber Merkezi*, İstanbul, (10 Mayıs 2014).

Çoruk, Ali Şükrü, “Oryantalizm Üzerine Notlar”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 2, (Aralık 2007), ss. 193-204.

Çuhadar, Cengiz, “Bazı Filozofların Düşüncesinde Devlet Kavramı”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 2, (2007), ss. 111-129.

Rahman Dağ, *Ideological Root of the Conflict between Pro- Kurdish and Pro-Islamic Parties in Turkey*, Cambrige Scholars Publishing, Newcastle 2017.

Dağ, Rahman, “The Role Of Contesting Ideologies: Civil-Military Relations in Turkey”, *Journal Of Global Analysis*, Vol: 6, No: 2, (July 2016), p. 157-177.

Demirci, Mustafa, “Farabi’de “El-Medine” Kavramı ve Medeniyet İle İlişkisi”. *Gelişim ve insan, Medeniyet Düşünürü Farabi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*,

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (ESOGÜ) Kongre ve Kültür Merkezi, (13-15 Kasım 2014), Eskişehir, ss. 205-215.

Demirel, Demokaan, “Farabi’nin İdeal Devleti: Erdemli Şehir”, *Niğde Üniversitesi İibf Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, (2014), ss. 358-369.

Dinçel, Birol, “Alla Turca Laiklik, Türban ve AKP”, *BİA Haber Merkezi*, İstanbul, (06 Şubat 2008).

Ekici, Ekrem, “Hobbes ve Rousseau: Toplumsal sözleşme Kuramı”, *Kaygı: Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 6, (Bahar 2006), ss. 78-89.

Eroğlu, Müzeyyen, “John Locke’un Devlet Teorisi”, *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 21, (Ağustos-Eylül 2010), ss. 1-15.

Eser, Hamza Bahadır, “Dinin Siyasal Davranışlar Üzerindeki Etkisi: Antalya Örnek Olay Araştırması”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 3, (2012), ss. 97-136.

Feyizoğlu, Turhan, *Akıncılar ve Ak-Gençlik’ten AKP’ye*, Tekin Yayınevi, İstanbul 2015.

Gener, Cihangir, *Ezoterik-Batını Doktrinler Tarihi*, Beyaz Yayınları, İstanbul 2014.

Gözyayın, İhtar B. *Diyanet: Türkiye Cumhuriyeti’nde Dinin Tanzimi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.

Gülan, Aydın, “Kamu Hizmeti Kavramı”, *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1-3, (1988), ss. 147-159.

Gümüş, A. Tarık, *Sosyal Devlet anlayışının Gelişimi ve Dönüşümü*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2010.

Gündüz, Şinasi, “Dinlerde Ayrılık ve Çatışma: Ortodoksi-Heresi Kavgası”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 9, (2004), ss. 1-19.

Güney, Ünver, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, Erzurum Kitaplığı Yayınları, İstanbul 1999.

Heywood, Andrew, *Siyaset Teorisine Giriş*, (çev. Hızır Murat Köse), Küre Yayınları, İstanbul 2014.

Hobbes, Thomas, *Elementa Philosophica De Cive, Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, (çev. Deniz Zarakolu), Belge Yayınları, İstanbul 2014.

Hobbes, Thomas, *Leviathan*, (çev. Semih Lim), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007.

Kantarcı, Zeynep, “En İyi Yönetime Giden Yol: Aristoteles’in Siyaset Felsefesi”, *Mavi Atlas GŞÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, (Bahar 2014), ss. 21-39.

Kara, İsmail, *Din İle Modernleşme Arasında Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri*, Dergah Yayınları, İstanbul 2014.

Kara, Mustafa, *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergah Yayınları, İstanbul 2013.

Kara, Mustafa, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, Dergah Yayınları, İstanbul 2010.

Karpat, Kemal H. *İslam'ın Siyasallaşması*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.

Kazan, Şevket *Refah Gerçeği*, Keşif Yayınları, Ankara 2006.

Kılıç, Yavuz, “Hobbes, Locke ve Rousseau’da Doğa Durumu Düşüncesi”. *Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, (2015), ss. 97-117.

Kısakürek, Necip Fazıl, *Rapor 5-6 (kod71)*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 2009.

Kızıler, Hamdi, “Osmanlılarda ilk Yerel Manevi Oluşum: Hacı Bayram Veli ve Bayramiyye Ekolünün Anadolu’ya Etkisi”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Cilt: 32, Sayı: 32, (Güz 2012), ss. 67-80.

Kızmaz, Zahir ve Çevik, Muhammet, “Madde Bağımlılığıyla Mücadelede İnanç Odaklı Yaklaşım: Kardelen Rehabilitasyon Merkezi Örneği”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 2, 2016, ss. 313-335.

Konuralp, Okan, Türkiye’nin tarikat ve cemaat haritası, *Hürriyet Gazetesi*, (16 Eylül 2006).

Köse, Meryem ve Küçük, Meryem, “Oryantalizm ve “Öteki” Algısı”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, (2015), ss. 107-127.

Macit, Mustafa, “Türkiye’de Sosyal Değişme, Din ve Siyaset”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 30, (Eylül-Aralık 2007), ss. 91-120.

Mardin, Şerif, *Türkiye’de Din ve Siyaset*, İletişim Yayınları, 19. Baskı, İstanbul 2013.

Mardin, Şerif, *Türkiye’de Din ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995.

Oktay, Ayşe Sıdika, “Farabi’nin Şehirden Bütün Dünya Devletlerini İçine Alarak Genişleyen Evrensel Medeniyet Algısı ve Felsefi, Teolojik Temelleri”, *Medeniyet Düşünürü Farabi Uluslararası Sempozyumu*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (ESOGÜ) Kongre ve Kültür Merkezi, (13-15 Kasım 2014), Eskişehir, ss. 281-292.

Okumuş, Ejder, *Din ve Devlet*, Pınar Yayınları, İstanbul 2003.

Ortaylı, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

Özdemir, Hikmet, *Tarih ve Politika*, İz Yayıncılık, İstanbul 1995.

Özdeş, Talip, “Dini Hayatın Problemleri ve Yeniden İnşası”, *Stratejik Düşünce Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 74, (Ocak 2016), ss. 18-44.

Özdeş, Talip, “Oryantalizmin İslam dünyasına Bakışı ve Türkiye”, *Stratejik Düşünce Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 17, (Nisan 2011), ss. 62-67.

Öztürk, Yaşar Nuri, *Tarih Boyunca Tasavvufi Düşünce*, Sümer Matbaası, İstanbul 1974.

Platon, *Devlet*, (Çev. Cenk Saraçoğlu ve Veysel Atayman), BS Yayın Basım, İstanbul 2005.

Ruhi, Mehmet Emin, “Platon’un Devlet Kökenine İlişkin Görüşü ve Yansımaları”, *AÜEHFD*, Cilt:1, Sayı: 1-2, (2005), ss. 241-278.

Sarı, İbrahim, *Kara Kitap (Tarikat-cemaat)*, Net Medya Yayıncılık, Antalya 2016.

Schimmel, Annemarie, *İslamın Mistik Boyutları*, (çev. Ergün Kocabıyık), Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2001.

Sinanoğlu, A. Faruk, “Toplumsal Değişim ve Din”, *Hikmet Yurdu*, Cilt: 1, Sayı: 2, (Temmuz-Aralık 2008), ss. 17-24.

Strauss, Leo, “On a Forgotten kind of Writing”, *Chicago Review*, Vol: 8, No: 1, (Winter/Spring 1954), p. 64-75.

Şentürk, Hulusi, *Türkiye’de İslami Oluşumlar ve Siyaset İslamcılık*, Çıra Yayınları, İstanbul 2011.

Topakkaya, Arslan ve Şahin, Bengü Özyürek, “Sakıncalı Rejim Demokrasi: Platon-Aristoteles Örneği”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi (FLSF)*, Cilt: 20, Sayı: 20, (2015), ss. 191-210.

Topuz, Zuhale Çalık, “Küreselleşmenin Ulus-Devlete Etkileri”, *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 3, (Nisan 2016), ss. 13-26.

Torun, Arzu, Kimdir bu Menzil Tarikatı?, *Avrupa Forum*, (16.08.2017).

Turan, Erol ve Temizel, Metehan, “Din ve Siyaset İlişkisi Bağlamında Oy Verme Davranışı: Niğde Bölgesinde Bir Araştırma”, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 7, (Nisan 2015), ss. 86-99.

Türk, Resul, “Türkiye’de Siyasal İslam’ın Örgütlenme Faaliyetleri”, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3, (2015), ss. 99-131.

Uslu, Şükrü, “Laiklik-Din İlişkisi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 16, (2004), ss. 235-250.

Usta, Niyazi, “Menzil Nakşiliği”, *Türkiye’de Tarikatlar ve Cemaatler I içinde. Demokrasi Platformu*, Cilt: 2, Sayı: 6, (Bahar 2006), ss. 21-44.

Yalçın, Soner, AKP’nin asıl büyük korkusu Nurcu-Nakşibendi kavgası, *Hürriyet Gazetesi*, (1 Haziran 2008).

Yanmış, Mehmet, *Yakın Dönemde Kürtler: Kimlik, Din, Gelenek*, Grifon Kitap Yayınevi, Ankara 2017.

Yavuz, Hakan, *Modernleşen Müslümanlar: Nurcular, Nakşiler, Milli Görüş ve Ak Parti*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2008.

Yeşilçayır, Celal, “Thomas Hobbes’un Geleneksel Siyaset Felsefesine Karşı Çıkışı”, *Mavi Atlas, GŞÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, (2014), ss. 62-72.

Yılmaz, H. Kamil, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2004.; <https://archive.org/details/HasanKamilYilmazTasavvufVeTarikatlar>.

Yumuk, Recep, “İbn Haldun’da Devlet Görüşü (Birinci Kısım)”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1-2, (1978), ss. 229-278.

Zabunoğlu, H. Gökçe, “Toplum sözleşmesi Bağlamında John Locke’un Devlet Anlayışı”. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, (2016), ss. 431-456.

Web Siteleri

Ay, Şadiye, “Türkiye’de Siyasal İslam”, *Mevzuat Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 83, (Kasım 2004). Erişim Tarihi: 05.05.2017.; <http://www.mevzuatdergisi.com/2004/11a/02.htm>

Azarkan, A. Ezeli, “İbn Haldun’un Devlet Görüşü (Yönetimler Döngüsü), *Elektronik Sosyal Bilimler dergisi*, Cilt: 4 Sayı: 4, (2003). Erişim Tarihi: 21.05.2017.; <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/view/5000067895>

Bolat, Mehmet Alpaslan. Erenköy Cemaati, *İş Hayatında Bilinmesi Gerekenler*, Yayınlanma Tarihi: 26 Temmuz 2012, Erişim Tarihi: 26.06.2017.; <http://olmasigerek.blogspot.com.tr/2012/07/erenkoy-cemati.html?updated-min=2012-01-01T00:00:00-08:00&updated-max=2013-01-01T00:00:00-08:00&max-results=50&view=magazine>

Gürbüz, Ahmet, ‘‘J.J. Rousseau ve Toplum Sözleşmesi Kuramı’nın Değeri’’. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, (2014). Erişim Tarihi: 21.05.2017.; <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/view/5000067894>

<http://www.mehmedkirkinci.com/index.php?s=article&aid=71>Erişim Tarihi: 14.02.2017.

Jean Jacques Rousseau’da Demokrasi ve Devlet Anlayışı, Serenti, 07 Temmuz 2016. Erişim Tarihi: 10.06.2017.;<http://www.serenti.org/jean-jacques-rousseauda-demokrasi-ve-devlet-anlayisi/>

Nakşibendi Tarikatı ve Mürşitleri Silsilesi’’, İslam Dergisi, (31 Ocak 2013). Erişim Tarihi: 19.03.2017.;<http://www.islamdergisi.com/genel/naksibendi-tarikati-musitler-silsilesi-mevlana-halide-kadar/>

Nakşibendi Tarikatı-Öz değerleriyle birlikte, Eklenme Tarihi: 03 Temmuz 2012. Erişim Tarihi: 12.03.2017.; <http://www.naksibenditarikati.com/detay.asp?icerikID=124>

Özdeş, Talip, ‘‘Cemaat-Siyaset İlişkisinde Yaşanan Problemin Üzerine Oturduğu Zeminin Analizi’’, *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, (Aralık 2013). Erişim Tarihi: 05.07.2017.; <http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/cemaat-siyaset-iliskisinde-yasanan-problemin-uzerine-oturugu-zeminin-analizi/3573>

Peköz, Mustafa, ‘‘Politik İslam’ın Gelişmesinde Toplumsal Güçler: Cemaatler’’, sendika.org, Yayınlanma Tarihi: 28 Temmuz 2008, Erişim Tarihi: 09.05.2017.; <http://sendika14.org/2008/07/politik-islamin-gelismesinde-toplumsal-gucler-cemaatler-mustafa-pekoz/>

Sarıgöz, Vural E. Nakşibendi Tarikatı Menzil Yolu, Srgz Blog- Webtasarım ve Teknoloji, 30.03.2012, Erişim Tarihi: 25.05.2017.;

<http://srgz.blogspot.com/2012/03/naksibendi-tarikat-menzil-yolu.html>

Seven, Abdulkadir, Akıncılar, Türkiye İslami Hareketleri Dünyası ve Bugünü, Yayınlanma Tarihi: 30 Aralık 2010, Erişim Tarihi: 11.06.2017.;

<http://abdulkadirseven.blogspot.com.tr/2010/12/akincilar-akincilar-dernege-ilk-olarak.html>

Uludağ, Süleyman, “Tarikatların Doğuşu”, *Tasavvuf, Kültür ve Sanat Muridan*, Erişim Tarihi: 24.04.2017.;http://www.muridan.com/tarikatlarin-dogusu-suleyman-uludag_h1122.html

Yıldırım, Ömer, “John Locke’un Sözleşme ve Siyasal Toplum”, Düşünce Platformu, Erişim Tarihi: 15.04.2017.;

http://www.felsefe.gen.tr/john_locke_sozlesme_siyasal_toplum.asp

Yıldırım, Ömer, “Platon’un Devlet ve Toplum Tasarımı”, Düşünce Platformu, Erişim Tarihi: 15.04.2017.;

http://www.felsefe.gen.tr/siyaset_felsefesi/platon_toplum_ve_devlet_tasarimi.asp

EK-1: MÜLAKAT SORULARI

Soru 1: Siyasi Partiler oy oranlarını artırmak için Menzil Cemaati ile iletişime geçiyor mu?

Soru 2: Herhangi bir siyasi partiye üye olup da müridliğini düzenli olarak yapan bir siyasetçi var mı? Söz konusu siyasetçiler Menzil köyüne bir katkı sağlıyorlar mı? sağlıyorlarsa nasıl?

Soru 3: Seçim dönemlerinde herhangi bir partiye destek veriliyor mu? Şeyh bu konuda müridlere telkinde bulunuyor mu?

Soru 4: Şeyhin siyasetçiler ile herhangi bir görüşmesi oluyor mu veya siyasetçiler şeyhi ziyaret ediyorlar mı?

Soru 5: Menzil olarak bir partinin desteklenmesi konusunda duruşunuz nedir?

Soru 6: Menzil Cemaati'nin belediyeler ile olan ilişkileri hangi düzeyde? Menzil'in belediyelerden talepleri oluyor mu?

Soru 7: Medresede siyaset dersi var mı?

Soru 8: Siyaseti nasıl tanımlıyorsunuz?

Soru 9: Siyasi partileri nasıl tanımlıyorsunuz?

Soru 10: Siyasi parti kurma fikri var mı?

EK-2: RIZA FORMU

Projenin amaç ve hedefleri hakkında tam anlamıyla bilgilendirildim.

Aşağıdaki bilgileri teyit ederim:

Bu araştırma projesinde yer almamda benim için hiç bir zorunluluk yoktur ve eğer katılmayı tercih edersem, araştırmanın herhangi bir seviyesinde katılımımı geri çekebilirim.

☐

Kendim hakkında herhangi bir bilginin yayınlanmasını reddetme hakkım vardır.

☐

Verdiğim her türlü bilgi yalnızca yayınlanması muhtemel olan bu araştırma projesinin hedefleri için kullanılacaktır.

☐

Katılımın anonim olmadığına farkındayım ve mülakat yapan kişiye ismimi ve söyleyeceklerimi tezinin herhangi bir yerinde kullanmasına izin veriyorum.

☐

Katılımcının İsmi Tarih İmza Mekan

Araştırmacının İsmi Tarih İmza Mekan

Danışmanın İsmi Tarih İmza Mekan

Bu belge ile araştırma projesinde yer alan bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim.

Bu formun bir kopyası katılımcıya verilecek ve bir kopyası da araştırmacıda kalacaktır.

Araştırmacının iletişim bilgileri:

Ali Rıza Kılıç

E-mail: ali_kilic_27@hotmail.com

Tel: 0533 367 39 23

Adıyaman Üniversitesi

Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

Bu proje hakkında görüşmek istediğiniz herhangi bir konu olması halinde, lütfen iletişime geçiniz:

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Rahman DAĞ

E-mail: rdag@adiyaman.edu.tr

Tel: 0536 711 63 59

Adıyaman Üniversitesi

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

EK-3: TEZİN AMACI VE YÖNTEMİ

Din-devlet arasındaki ilişkiye bakıldığında birbirleriyle etkileşim halinde olan tarihsel birer olgudur. Bu sebepten dolayı din ve devlet arasındaki ilişkinin birbirinden bağımsız olduğu söylenemez. Osmanlı Devleti'nden günümüz Türkiye'sine kadar hemen hemen her dönemde siyasi iktidarlar ile dini gruplar arasında karşılıklı çıkarlar doğrultusunda bir etkileşim süregelmiştir. Bazı dönemlerde dini gruplar siyasi otoriteyi etkilerken bazı dönemlerde de siyasi iktidar dini grupları kendi menfaatleri doğrultusunda etkilemiştir. Cumhuriyet döneminde siyasi iktidar ile dini gruplar arasındaki etkileşim özellikle Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasıyla birlikte azalma göstermiştir. Çok partili hayata geçiş ile birlikte Türkiye'deki dini gruplar sosyal alandaki varlığını artırarak özellikle bürokrasi alanında yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Günümüz Türkiye'sine bakıldığında ise bazı dini grupların siyasi iktidarı etkilemeye çalıştığı görülmektedir.

Bu hususta yöntem olarak çalışma planlanmasına uygun olacak şekilde Türkiye'de etkili olan Menzil Cemaati'nin yetkilileri ve Türkiye'de etkili olan siyasi partilerin yöneticileri ile mülakat veya anket çalışması yapılacaktır. Son olarak ise elde edilen veriler doğrultusunda din-devlet ilişkisi açısından Menzil Cemaati ile siyasi kurumlar arasındaki ilişkinin genel bir değerlendirmesi yapılacaktır.

EK-4: KÖYLERİN KALKINMIŞLIK DÜZEYİ İLE İLGİLİ SORULAR**EVET/HAYIR****Köyde ilköğretim okulu var mı?**☐ ☐**Köyde Camii var mı?**☐ ☐**Köyün yolu asfalt mıdır?**☐ ☐**Köyde su şebekesi var mı?**☐ ☐**Köyde kanalizasyon şebekesi var mı?**☐ ☐**Köyde sosyal tesis (kafeterya, çay bahçesi, alışveriş merkezi vb.) var mı?**☐ ☐**Köye ait sağlık kuruluşları var mı?**☐ ☐**Köyde gerekli iletişim araçları (internet, telefon vb.) mevcut mu?**☐ ☐**Belediye köyün kalkınması için gerekli imkanları sağlıyor mu?**☐ ☐**Köylünün belediyeden talepleri oluyor mu? Evet ise ne gibi talepler?**☐ ☐☐ Yol ☐ Su ☐ Okul ☐ Kanalizasyon ☐ Diğer**Köylünün başlıca geçim kaynağı nelerdir?**☐ Tarımsal ürünler ☐ Hayvancılık ☐ Turizm ☐ Mevsimlik işçilik ☐ Diğer**Köyün nüfusu ne kadardır?**☐ 500 ☐ 501-1000 ☐ 1001-1500 ☐ 1501-2000 ☐ 2000 üzeri**Köyde ikamet edenlerin yaşam seviyesi nasıldır?**☐ Zengin ☐ Fakir ☐ Orta düzey

EK-5: NAKŞİBENDİ TARİKATI'NIN SİLSİLESİ

Algar, Nakşibendi tarikatının altın silsilesinin tarihçesini tarikata ismini veren Şah-ı Nakşibendi'ye kadar şu şekilde sıralanmaktadır.¹⁹⁵

Hz. Muhammed (s.a.v) efendimiz

SİDDİKİYE	[1- Ebu Bekir Sıddık (r.a)
2- Selman-ı Farisi
3- Kasım İbni Muhammed
TAYFURİYYE	[4- Cafer-i Sadık
5- Bayezid-i Bistami
6- Ebu'l Hasen-i Harakani
7- Ebu Ali-i Faremedi
HACEGAN	[8- Yusuf-ı Hemedani
9- Abdülhalık-ı Gücdüvani
10- Arif-i Rivgeri
11- Mahmud İncir-i Fağnevi
12- Ali-i Ramiteni
13- Muhammed Baba-ı Semmasi
14- Emir Külal
15- Şah-ı Nakşibend Muhammed Bahaüddin

Şah-ı Nakşibend Muhammed Bahaüddin'den sonra Nakşibendi tarikatı olarak anılmaya başlanan tarikatın günümüze kadar devam eden silsilesini şu şekilde sıralamak mümkündür.¹⁹⁶

NAKŞİBENDİLİK	{ 16- Muhammed Alaeddin Attar
17- Mevlana Ya'kub Çerhi
18- Ubeydullah Taşkendi
19- Muhammed Parsa
20- Derviş Muhammed
21- Hacegi Emkenegi } |
|---------------|--|

¹⁹⁵ Hamid Algar, *Nakşibendilik*, İnsan Yayınları, İstanbul 2013, s. 15-65.

¹⁹⁶ Nakşibendi Tarikatı ve Mürşitleri Silsilesi, İslam Dergisi, (31 Ocak 2013). Erişim Tarihi: 19.03.2017.;<http://www.islamdergisi.com/genel/naksibendi-tarikati-musitler-silsilesi-mevlana-halide-kadar/>

	22- Muhammed Baki Billah
	23- İmam Rabbani
	24- Muhammed Ma'sum
	25- M. Seyfeddin Faruki
NAKŞİBENDİLİK	26- Muhammed Bedvani
	27- Şemseddin Habibullah
	28- Abdullah Dehlevi
	29- Mevlana Halid Bağdadi

EK-6: MENZİL CEMAATI'NİN TARİHİ SİLSİLESİ

- 29- Mevlana Halid-i Bağdadi
- 30- Şeyh Seyyid Abdullah
- 31- Şeyh Seyyid Taha Hakkari
- 32- Şeyh Seyyid Sıbgatullah Arvasi
- 33- Şeyh Abdurrahman-ı Tahi
- 34- Şeyh Fethullah Verkanisi
- 35- Şeyh Muhammed Diyaüddin
- 36- Şeyh Ahmed'ul Haznevi
- 37- Şeyh Seyyid Abdulhakim El- Hüseyini (Gavs-ı Bilvanisi)
- 38- Şeyh Seyyid Muhammed Raşid Erol
- 39- Şeyh Seyyid Abdalbaki Gavs-ı Sani

EK-7: NAKŞİBENDİ TARİKATI'NIN 11 İLKESİ

Nakşibendi tarikatına veya ona bağlı muhtelif kollarından birine intisap eden kişilerin uyması gereken ilkeler şöyledir:

a. Huş Der-Dem (Her Nefesin Bilincinde Olmak)

Nefes sahibinin her nefesi alıp verirken farkında olmasını ve gaflete düşmemesi gerektiğini ifade eden bir ilkedir. Kişinin her nefeste her an Allah'ı hatırlaması, emir ve yasaklarına riayetle O'nun rızasını gözetmesi, nefeslerimizin zikir için bizlere bahşedildiğinin farkında olmayı ve nefesten haberdar olmayı temel alan bir yoldur.¹⁹⁷

b. Nazar Ber-Kadem (Ayaklarının Önüne Bakmak)

Kişinin ayakları önüne bakarak bakışını ve dikkatini görmemesi gereken yere ilişmemesi için yürürken kendi adımlarına bakmayı ifade eden bir ilkedir. Bu ilkenin gayesi, dikkat ve ilginin dış dünya üzerinde toplanmaması için dış dünya ile gereğinden fazla ilgilenmemeyi temel almaktadır. Çünkü görülen her suret, dikkatin yöneltildiği her dünyevi iş ve olgu kalbi olumsuz etkileyerek onu perdeler. Perdelenen kalp ilahi tecellilerden mahrum kalır, huzur ve sükununu kaybedeceği gibi dil ile yapılan zikre iştirak edemez.¹⁹⁸

c. Sefer Der-Vatan (Dünyada Yolculuk Halinde Olmak)

Kişinin dünyevi hayattan uzaklaşması dünyadayken Allah'a muhabbetle dönüş yolculuğunun esaslarını belirten ilkedir. Bu yolculuk, güzel ahlakla, takva ile beşeri sıfatlardan arınıp meleke sıfatlara, halktan hakk'a, mülk aleminden melukut alemine, ilm'el-yakın mertebesinden ayn'el-yakın mertebesine seyr'ü suluk denilen insanın iç dünyasıyla gerçekleştirilen bir yolculuktur.¹⁹⁹

d. Halvet Der-Encümen (Toplulukta Hak ile Olmak)

Kişinin toplumdan ayrı bir yerde zikir, dua ve ibadetle meşgul olmasına “halvet” denilmektedir. Şah-ı Nakşibend, halvet der-encümen konusunda “Halktan uzaklaşmakta şöhret, şöhrette afet vardır. Hayır cemiyette, cemiyet ise yakınlıktadır.

¹⁹⁷ Nakşibendi Tarikatı-Öz değerleriyle birlikte, Eklenme Tarihi: 03 Temmuz 2012, Erişim Tarihi: 12.03.2017.; <http://www.naksibenditarikati.com/detay.asp?icerikID=124>

¹⁹⁸ Nakşibendi Tarikatı-Öz değerleriyle birlikte, Eklenme Tarihi: 03 Temmuz 2012, Erişim Tarihi: 12.03.2017.; <http://www.naksibenditarikati.com/detay.asp?icerikID=124>

¹⁹⁹ Nakşibendi Tarikatı-Öz değerleriyle birlikte, Eklenme Tarihi: 03 Temmuz 2012, Erişim Tarihi: 12.03.2017.; <http://www.naksibenditarikati.com/detay.asp?icerikID=124>

Bizim yolumuzun esası yakınlıktır/sohbettir’’ şeklinde buyurarak önemli olan kişinin toplumda olması değil her daim Allah ile bir olması, kalbin her zaman O’nu zikretmektir.²⁰⁰

e. Yad-Kerd (Sürekli Allah’ı Zikretmek)

Kişinin var olan zikirlerle birlikte sürekli Allah’ı zikretmesidir. Zikrin sürekliliği kalbin kiri ve pasını temizleyeceği gibi kalbe ilah olarak yalnızca Allah’ın varlığının sabitlenmesini de gerçekleştirmiş olur. Böylelikle zakir hakkın dışındaki her şeye yüz çevirip, Allah Teâlâ ile olmanın huzurunu yaşayacaktır.²⁰¹

f. Baz-Geşt (Allah’a Dönüş)

Zikir yapanın belli bir yerden sonra gönül diliyle ‘‘İlahi ente maksudi ve rızaiki matlubi’’cümlesini söylemesidir. Böylelikle Allah dışındaki her şeyi terk ettiğini yalnızca O’nun rızasının talep edildiği kastedilmektedir. Zakir ilk başlarda baz-geşt cümlesini söylediğinde zorluk yaşasa bile gönül diliyle zikri sürdürmeye devam etmelidir ve böylelikle zamanla zikri yapa yapa ustalaşacaktır.²⁰²

g. Nigah-Daşt (Kalbi Korumak)

Kalbin vesveselerden korunması, kalbi Allah’tan başkasına yönelmesi durumuna karşı daima diri tutma, uyanık tutma durumudur. Kalbi vesveselerden uzak tutmak için Allah’tan başka bir şey düşünmemek, nefse hoş görünen şeylerden uzak durmak, göz alıcı şeylere itibar etmemek, dünyevi olan her şeyle gereğinden fazla ilgi göstermemek gerekir. Şayet bütün bu durumlara karşı mücadele edilmesine rağmen bu vesveseler kalbe girilmiş olsa bile baz-geşt ilkesi ile bunların kalpte kalıcı kalmaması için mücadele edilmelidir.²⁰³

h. Yad-Daşt (Zikri Hatırlamak)

Allah’ı her zaman zikirlerle hatırlamak akılda tutmaktır. Allah’ı zikretmek, O’nun uluhiyetinin bilincinde olmak, Allah’ın rızasını ve ölçülerini gözetmek ve Allah’ın yegane ilah olarak kalbe yerleştirilmesidir.²⁰⁴

²⁰⁰ Nakşibendi Tarikatı-Öz değerleriyle birlikte, Eklenme Tarihi: 03 Temmuz 2012, Erişim Tarihi: 12.03.2017.; <http://www.naksibenditarikati.com/detay.asp?icerikID=124>

²⁰¹ Nakşibendi Tarikatı-Öz değerleriyle birlikte, Eklenme Tarihi: 03 Temmuz 2012, Erişim Tarihi: 12.03.2017.; <http://www.naksibenditarikati.com/detay.asp?icerikID=124>

²⁰² Nakşibendi Tarikatı-Öz değerleriyle birlikte, Eklenme Tarihi: 03 Temmuz 2012, Erişim Tarihi: 12.03.2017.; <http://www.naksibenditarikati.com/detay.asp?icerikID=124>

²⁰³ Nakşibendi Tarikatı-Öz değerleriyle birlikte, Eklenme Tarihi: 03 Temmuz 2012, Erişim Tarihi: 12.03.2017.; <http://www.naksibenditarikati.com/detay.asp?icerikID=124>

²⁰⁴ Nakşibendi Tarikatı-Öz değerleriyle birlikte, Eklenme Tarihi: 03 Temmuz 2012, Erişim Tarihi: 12.03.2017.; <http://www.naksibenditarikati.com/detay.asp?icerikID=124>

i. Vukuf-i Zamani (Zamanın Değerlendirilmesi)

Zamanı iyi değerlendirmek, vakıf olmak yaşanan anı zikir ve şükürlerle değerlendirmek veya pişmanlık zamanlarını tövbe ile bilinçli şekilde kullanmak, sürekli olarak nefis muhasebesi yapmaktır. Şah-ı Nakşibend, vukuf-i zamani ilkesini hakkında “Salikin amelini tam olarak yapması ve isteklerine ulaşabilmesini sağlayan vukuf-i zamani kulun hallerine vakıf olması, her nefeste şükür mü yoksa tövbe mi gerektirdiğini bilmesidir.” şeklinde açıklamaktadır.²⁰⁵

j. Vukuf-i Adedi (Sayıya bağlı kalmak)

Zikir çekilirken ne zaman, ne kadar ve nasıl çekileceğine riayet edilmesidir. Gavs-ı Sani sayıya bağlı kalmayı doktorun yazdığı ilacı dozuna dikkat ederek almaya benzetmektedir. Ona göre “Nasıl ki hastalığın tedavisi için uzmanınca verilen ilacın zamanında ve düzenli olarak kullanılmaması fayda sağlamazsa, dozuna uymayarak almakta fayda sağlamaz. Hatta ilacı kendi kafasına göre azaltması veya çoğaltması ona zarar bile verebilir.” şeklinde ifade etmektedir.²⁰⁶

k. Vukuf-i Kalbi (Kalbi Kontrol Altında Tutmak)

Zikir edenin kalbi kontrol etmesi, kalbi yalnızca Allah’a tahsis etmesi, O’ndan başka hiçbir şeyin girmesine müsaade etmemesidir. Kalbi yalnızca Allah’ı zikir ile meşgul etmek, O’nun zikrin maksadına uygun olup olmadığını kontrol etmektir.²⁰⁷

²⁰⁵ Nakşibendi Tarikatı-Öz değerleriyle birlikte, Eklenme Tarihi: 03 Temmuz 2012, Erişim Tarihi: 12.03.2017.; <http://www.naksibenditarikati.com/detay.asp?icerikID=124>

²⁰⁶ Nakşibendi Tarikatı-Öz değerleriyle birlikte, Eklenme Tarihi: 03 Temmuz 2012, Erişim Tarihi: 12.03.2017.; <http://www.naksibenditarikati.com/detay.asp?icerikID=124>

²⁰⁷ Nakşibendi Tarikatı-Öz değerleriyle birlikte, Eklenme Tarihi: 03 Temmuz 2012, Erişim Tarihi: 12.03.2017.; <http://www.naksibenditarikati.com/detay.asp?icerikID=124>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Ali Rıza KILIÇ

Doğum Yeri ve Tarihi : Gaziantep/Nizip-18.10.1991

Eğitim Durumu

Lise Öğretimi : Türkan Ömer Okan Lisesi- 12.09.2005- 12.06.2009

Lisans Öğretimi : Kafkas Üniversitesi- İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi-
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi- 06.09.2011-12.06.2015

Erasmus Programme : Jan Evangelista Purkyne University, Czech Republic
16.09.2013-08.02.2014

Bildiği Diller : Kürtçe, İngilizce

Sertifikalar : Manchester English Academy Certificate of Attendance
B1Level

İletişim

E-Posta Adresi : ali_kilic_27@hotmail.com

Telefon No : 0533 367 39 23

Tarih

05.12.2017